ANUL IV. No. 22-23

10 Noembrie 1957-10 Ianuarie 1958

Carpații

Depósito legal: M-8.137-1958.

Director: Aron Cotrus

REVISTA CULTURALA

Redactor: Traian Popescu

ROMANIA NU TREBUE SA MOARA

de Agustín de Foxá

STE necesar să începem prin a evoca Conferința de la Yalta. Clima este dulce pe acele meleaguri; mulți portocali; mult optimism. Războiul este aproape câștigat. «Cei trei mari», ciocnesc veseli. Probabil că în fața mareșalului Stalin se află un pahar de vodcă și unul de whisky dinaintea dlui Churchill cu eterna lui țigară de foi în gură. A sosit momentul să se discute chestiunea Balcanilor. In timp ce interpretul traduce cuvintele din limba lui Dostoevsky în aceia a lui Shakespeare, Winston Churchill aranjează pe o jumătate de foaie de hârtie chestiunea procentajului influențelor. In România: Rusia 90 la 100, ceilalți 10 la 100. In Grecia: Marea Britanie 90 la 100, Rusia 10 la 100. Urmează câte 50 la 100 pentru fiecare în Jugoslavia și Ungaria. Pentru Bulgaria se face o excepție, acordându-i-se Rusiei 75 la 100; alfabetul bulgăresc este cirilic și Bulgaria este ca o Rusie în miniatură, filmată de o casă producătoare cu posibilități reduse; deaceia 75 la 100 influență rusească și 25 la 100 pentru ceilalți, fără a-l determina. Se trece acest petec de hârtie sub ochii lui Stalin care, cu un creion albastru îl semnează, dându-și astfel consimțământul. Urmează un moment de tăcere și câteva fumuri trase de Churchill din țigara de foi. Petecul de hârtie, asemănător celor pe care își fac socotelile bucătăresele, se află pe masă. Incurând se vor aduce icrele negre cu boabe mari și șampania dela ghiață. Cât de mult se deosebește această diplomație democrată de cea de altădată, ațâțătoare de războaie!

Si iată că Winston Churchill este cuprins de o remușcare europeană, de bătrân tory al epocii victoriene. Deaceia îi spune lui Stalin: «Nu este oare o dovadă de cinism să fi dispus cu atâta ușurință de soarta a milioane de oameni? Să ardem această hârtie.» Dar Stalin, care este un despot oriental, un super Ivan cel Groaznic și cel mai teribil sceptic din lume în chestiunile politice, răspunde disprețuitor: «Nu! Păstreaz-o dumneata; este o amintire frumoasă»!

Insoțitorii președintelui Roosevelt-unii dintre ei cu coca-cola în față-nu se puteau scandaliza peste măsură. Aveau o concepție geografică a lumii, mai mult decât istorică, ei fiind obișnuiți cu marile dimensiuni ale Americii. Măsurau țările în hectare, în kilometri patrați; la urma urmii, teritoriile care erau cedate nu aveau o suprafață mai mare ca a peninsulei Alaska. Ei ignorau cât de frământată era acea geografie, aproape milimetru cu milimetru. Da! Acolo era România, deschisă ca o roză pe harta lumii. O țară care cultivă și floarea soarelui, cu păduri imense și sonde de petrol; dar în afară de aceasta... câte amintiri atavice, ce fine mecanisme psichologice, ce urme de civilizații dispărute! Acolo au trăit Dacii cu arta lor populară; vasele lor de trei mii de ani și armele de origină tracică; și amforele de untdelemn grecesc, care veneau pe albastrul Mării Negre, acolo unde Ovidiu a scris «Tristele». Incorporarea Daciei la lumea romană este imprimată pe filmul cu splendide basoreliefuri ale Columnei lui Traian, în forul acelui fiu al Italicei, al acelui sevillan, «Pio, fericitul, triumfătorul Traian», în fața căruia «pământul amuțit s'a prosternat». Mare părinte al Patriei, onoare a Spaniei! Se prelinge încă sângele de piatră din trupul decapitat al lui Decebal, ultimul rege, viteaz în destinul lui lipsit de noroc, sacrificat pentrucă poporul său să cunoască Legea și Administrația Romei, în tabloul gravat pe columnă; instinctele supuse Dreptului; apa sălbatecă apeductului; strigătul vesel, alfabetului.

Nu a ajuns până la noi «De bello dacico» istoria războiului purtat în Dacia, scris de Traian (imitând acel «De bello gallico» al lui Cesar) care ar fi fost actul de naștere al României. Iuliu Cesar s'a gândit la cucerirea Daciei când, străpuns de pumnalul republicanului Brutus, a căzut acoperindu-și fața cu faldurile de statuie ale togei sale, pentru a evita urâțenia agoniei și a gestului de groază, impropriu lui Cesar.

Atunci s'a răsturnat istoria Europei: o romanizare a întregului Răsărit european, o Românie imensă, pătrunzând până în stepă, ar fi făcut ca acuma «sputnicii» să nu mai fie slavi.

Traian și Senatul roman au dat ordin să se bată monede de aur, în care se vede o femeie goală, așezată. Era Dacia, primind ofranda a doi copii purtători de spice și struguri. Dacia a fost romană cu puțin mai mult de un secol și jumătate dar, ca într'o ceară moale, a rămas pentru totdeauna imprimat sigiliul etern al Romei.

Imi amintesc de emoția care m'a cuprins când am sosit pentru prima dată în România, această insulă latină înconjurată de mări slave, și am auzit pe țăranii care la o vânătoare de fazani îmi spuneau «Domnule», dela «domino», ca la Biserică și, referindu-se la câmp, îl numeau «ogor», dela «agro», ca Virgiliu, atunci când cânta viile și albinele.

In zilele cu furtună, strigau: Bădică Traian care ne-ai adus pe aceste locuri... Legiunile care au romanizat pentru totdeauna România erau de origină hispanică, din Italica, sevillani ca și fondatorul lor. Dar în secolul al III-lea, imperiul celor 12 Table, al Dreptului și Adminis-

Contele Agustin de Foxă

trației, al șoselelor militare, al frumoaselor poduri romane întinse peste râurile umflate, imperiul Taragonei și al Beticei, imperiul marmorei și al spadei, a început să se sfarme ca o coloană în timpul unui cutremur sub presiunea, am putea spune geologică, a barbarilor.

In anul 271, sub domnia lui Aurelian, împăratul filozof pe care am putea să-l socotim pre-creștin, Imperiul face o repliere de front. Ca la Yalta cedează teritorii, necunoscând fără îndoială acel dicton oriental care spune că «alimentarea unui inamic cu teritorii, se aseamănă menținerii focului cu lemne».

Eroic, secole dearândul și-a apărat poporul român sigiliul latin, occidental, înconjurat de furtunoase forțe barbare, fără limită și fără frâu. «Dacia Felix» s'a prăbușit, dar a păstrat limba latină, obiceiurile casnice ale Romei, amintirea familiei sale cuminți, în care femeia scăpată de întunecata mentalitate a haremurilor conduce căminul și asistă la spectacole și petreceri; justiția Romei, moștenirea grecească, cultul frumosului, disprețul pentru tot ceiace este lipsit de lumină și formă. Și în scolul al IV-lea poporul român se creștinează. Deține toate elementele, toate virtuțile Occidentului: este elin, este roman, este creștin; într'un cuvânt, eurepean. In secolul al XIII-lea și al XIV-lea se formează două State: Principatul Valahiei și cel al Moldovei.

Ca printr'o minune, cu acvilele mumificate Bizanțul, imperiul roman al Orientului, s'a menținut o mie de ani după ce Alaric a galopat pe caldarâmul Forului din Roma, stingând focul sacru și mânjind onoarea purelor sale vestale. Dar Bizanțul era o domnișoară care-și ascundea sânii sub strălucita armură a unui războinic. Grație șireteniei, strălucirii, titlurilor de noblețǎ acordate barbarilor, onorurilor, rafinamentului, talentului, diplomației, focului grecesc (probabil benzină cu care făcea să ardă marea; «apa diavolului» a Evului nostru mediu), se menținuse, pierzându-și zi de zi provinciile, mușcate de maxilarele popoarelor viguroase, virginale în barbaria lor. Dar în 1453 (când lumea se găsea pe punctul de a pune în legătură pe Cezarii lui Plutarc cu Atahualpa și Montezuma lumii noi), Mohamed al II-lea face o spărtură în zidurile cetății. Am contemplat cu emoție în Istambul, vechiul Constantinopol, enorma spărtură prin care s'a scurs milenara și rafinata civilizație bizantină. Mi s'au arătat pietrele pe care ultimul împărat roman Constantin, a fost recunoscut mort, după încălțămintea sa de purpură violetă. Și în față, ca niște soldați de fildeș de pe o autentică tablă de șah, pietrele funerare ale războinicilor turci cari au pătruns în timp ce teologii Bizanțului discutau dacă numărul aripilor ingerilor este cu soț sau fără soț și dacă lumina de pe muntele Taborului era creată sau necreată. Acel principiu confundau în lecturile lor pe Platon cu Sfântul Pavel. Când Mohamed a intrat în Sfânta Sofia, cu sângele până la chinga calului, toată Europa a tremurat; dar tot atât de inconștientă ca și astăzi, a uitat repede de mortala amenințare. Inchipuiți-vă-nu ca un motiv de divestisment sau de pierdere de timp—, închipuiți-vă, vă spun, ce s'ar fi întâmplat cu Europa fără sângele anonim, vărsat în indiferența Europei de către popoarele din Balcani și, între ele, al latinului și luminosului popor român, inasimilabil pentru Islam? «Primăvara goală» a lui Botticelli grădina de crini a monarhiei franceze, libertatea engleză, toată puternica civilizație centrueuropeană, cele trei caravele care pluteau ca arca lui Noe peste diluviul Atlanticului, dela Aristotel și Fray Luis la sămânța trandafirului și galopul calului într'o lume complet nouă, nimic din toate acestea nu ar fi fost posibile dacă regii Castiliei și Aragonului în Sudul Spaniei, dacă Ștefan cel Mare în arzătoarea și periculoasa sa frontieră de răsărit, nu ar fi oprit înaintarea sângeroasei și periculoasei semilune a Islamului.

După moartea lui Ioan Corvin, Europa a rămas cu porțile deschise. Orientul și Occidentul erau cu armele în mâini, privindu-se cu furie în ochi. Atunci nu exista ca acuma împărțeala de creere, savanți luați ca pradă de războiu, pentrucă Turcilor le era suficient Coranul; cele mai luminate minți ale Constantinopolului au venit în Europa occidentală și au inventat Renașterea.

Ștefan cel Mare a fost numit într'o fericită expresie, «ultimul cruciat». Papa Sixt al IV-lea, topind într'o singură frază (ca în frescele lui Michel Angelo), Olimpiadele cu Credința, l-a numit pe bună dreptate «Atlet al lui Christos». Timp de 40 de ani acest domnitor al Moldovei a oprit înaintarea Islamului și a însemnat fiecare dintre victoriile sale prin ridicarea unei mânăstiri creștine. De 40 de ori l-a surâs victoria cu buzele sale fragede și în 1472, pe malurile Nistrului, a oprit și înaintarea Tătarilor cu ochi oblici, deschiși numai pe jumătate, pentru a nu vedea sângele ce-l vărsau în galopul bestial al cailor lor mici cu picioare păroase.

Ștefan cel Mare a fost contemporaul regilor noștri catolici. Deviza sa era vitejească: «să taie mâna dreaptă a păgânilor»; dar își dădea seama că era o biată insulă de bravură în mijlocul unui tumultuos ocean de iatagane.

Imperiul turcesc se găsea în culmea gloriei, de aceia, după marea sa victorie contra Turcilor, la Racova (1475), Ștefan cel Mare și-a aruncat privirea spre Europa, spre Papa, spre Marea Republică a Veneției, spre Anglia, spre Franța. A trimis o mulțime de scrisori și mesagii îngrijorate. Era singurul care vedea marea primejdie. Cu sobrietate militară, scria: «Când am văzut marea armată turcească, am năvălit cu corpurile și armele noastre contra lor și, cu ajutorul lui Dumnezeu, am învins pe dușman, l-am zdrobit și l-am călcat în picioare.»

Dar nu se lasă orbit de victorie. Toată Europa poate fi cucerită; pot să se ridice moschei peste catedralele ei gotice. Creștinătatea, cum se numea atunci O. T. A. N.—ul rămâne, ca și acuma, surdă. Este o Europă care se

Urmează pagina 2

aseamănă cu cea din zilele noastre, intelectualizată, humanistă, cu o înțelegere laică a Istoriei. «Nu este atât de teribilă puterea otomană» se spunea cu amabilitate la Curțile de atunci. Nu se pronunță cuvântul dar ideia își face loc: COEXISTENȚA. «Se poate convieţui cu Turcii. Se pot trimite și primi ambasadori.» Insuși regele Franței va pactiza cu ei contra Spaniei!

Am văzut normântul lui Ștefan cel Mare în una din acele minunate mânăstiri din Bucovina, ce par niște cărți de rugăciune deschise, cu inițiale de aur peste smaraldul proaspăt plouat al câmpului. Sucevița, Suceava, Dragomirna par vii, cu fațadele înflorite ca niște codice, cu infernurile de flacări ruginii, sau căderea Constantinopolului, sau învierea morților în care scheletele ies din morminte, odată cu elefanții și diferite specii de animale. Și o prelungire a acoperișului, formată din bureții crescuți pe el, apără picturile contra ploilor și zăpezii.

Ieșisem din Madridul roșu. Era în Octomvrie 1936. Mergeam în automobil cu ministrul Spaniei la București, scumpul meu prieten și șef, marchizul Prat, pe șoselele Bucovinei când, văzând micul steag spaniol fluturând pe mașină, țăranii români cu căciulile de piele de miel și țărăncile cu frumoasele lor cămăși cusute cu flori, au alergat ca să ne dea marea veste: Alcazarul din Toledo a fost eliberat! Am înțeles atunci că cenușa lui Ștefan cel Mare era caldă încă, că încă vibrau scrisorile lui, apelurile lui către Europa, furia față de eleganta indiferență a Occidentului!

Câteve zile după aceia am ajuns la frontiera rusească. Numai un fluviu ne despărțea de altă lume unde, ca și în Madrid, flutura steagul roșu și bisericile erau transformate în depozite de mașini agricole; acesta era noul Islam! Nu Islamul în continuu progres și occidental al Turciei moderne, ci Islamul barbar al calului lui Mohamed al II-lea, care-și lăsa urmele copitelor în coloana de porfir a Sfintei Sofii, când preotul ce se găsea în altar a dispărut misterios, promițând că va reveni să-și continuie slujba când Constantinopolul va fi din nou creștin. Da, ne găseam în fața Islamului secolului douăzeci! Drapelul său era de aceiași culoare, numai semiluna se transformase în secere, adăogându-i-se heraldica materialistă, ciocanul. România a opus mii de oameni înarmați cu credința lui Ștefan cel Mare, contra acestui nou Islam mecanizat, dar nu l-a putut rezista. Noul Islam este atât de puternic încât își fabrică o astronomie proprie și lansează luni noi, care nu frământă inima palpitantă o oceanului în timpul fluxului și refluxului, nu influențează pântecele femeilor, nu turbură pe îndrăgostiți, nu deschide petalele palide și bolnăvicioase ale florilor de noapte, dar constituiesc cei doi ochi lipsiți de pleoape ai lui Cain, cari pândesc lumea.

Europa, mai sceptică, mai laică, mai «coexistentă» decât acum cinci secole, își dă seama totuși de sumbrul triumf al materialismului. Dela Petru cel Mare acest pericol amenință România, la răspântia-cum a scris cineva-tuturor nenorocirilor și desastrelor, datorită tragicei sale poziții geografice. Petru cel Mare, îmbrăcat desigur în aur, cu piei de castor și de urs și sălbatice tiare bizantine, cu enorme pietre prețioase slave, a sosit în Moldova. Țăranii din toate satele l-au primit trăgând

ROMANIA NU TREBUE SA MOARA

clopotele, bucurându-se de venirea unui împărat creștin. Dimitrie Cantemir a fost un domnitor mai puțin prudent decât colegul lui din Valahia: a fost un colaboraționist. Mitul dominației rusești nu era atunci apărarea proletariatului ci aceia a creștinătății. Dar generalii săi se comportau ca niște prinți despotici și nu lăsau Românilor, atunci când veneau să reclame ceva, decât ochii ca să plângă, lucru cu care nu era obișnuit valorosul popor român. Caterina a II-a s'a mișcat pe aceiași linie ca predecesorul său; Alexandru a făcut exact acelaș lucru. Panslavismul a fost mai puțin respectuos decât Islamul, care lăsa domnitorilor români o mare autonomie și nu a clădit niciodată moschei în teritoriile sale creștine, încât un istoric a afirmat că «în 1460, sub Mahomed al II-a, principatele române s'au bucurat de mai multă libertate decât în 1957 sub tutela părintească a O. N. U.-lui.»

In celace privește opresiunea, Rusia sovietică a întrecut cu mult pe țari. Rusia care a voit să fie a treia Romă, cu un fond creștin, izgonit de materialismul marxist, cu planuri mai agresive decât cele ale Islamului, se irită mai mult decât semiluna în fața miracolului român al refuzului de a se asimila. Nu-i iartă inteligența și ironica sa indiferență în fața misticei totalitare; individualismul său latin care urăște hoardele Asiei; avansata sa reformă agrară echilibrată și senină, care a îndepărtat orice ură a țăranilor față de boieri; modul său de a se guverna care reușise să găsească un echilibru între libertate și ordine; patriarhalitatea sa, creștinismul ferm dar tolerant, ușor panteist, care a dat azil tuturor religiilor persecutate, dela sectele rusești până la Husiți și la Evreii sefardiți, cari vorbesc ca în sonetele secolului de Aur. In afară de acestea, Rușii nu iartă intrarea victoriasă din 1919 a armatei române la Budapesta, pentru a înăbuși în fașă prima apariție a comunismlui european reprezentat de Bela Kuhn, nu-i iartă masiva sa unitate de bloc de marmară romană, care face imposibilă ațâțarea separatismelor. Deacela, față de poporul român, poziția Kremlinului este una singură: exterminarea.

Gazetarul american John Gunther, în cartea sa «Dincolo de cortina de fier a Europei», după ce a parcurs toate țările îngropate sub lespedea înghețată a Kremlinului, a scris fără ezitare: «Țara cea mai oprimată de către Ruși, este România». După informațiile noastre, populații întregi din Dobrogea au fost smulse din rădăcini, ca niște plante în plină înflorire, pentru a fi duse în trenuri, în camioane și pe jos, în alte regiuni umplând înspăimântorul vid geografic cu «noi» cetățeni sovietici. Deasemeni în Moldova, colonizarea a fost implacabilă. Ar trebui să se propună dramaturgilor moderni ca temă de inspirație tragedia unor oameni smulși din peisajul în care s'au jucat când erau copii, în care au întâlnit primul cuib, sub ai cărui fagi au schimbat primul sărut de dragoste, obligați să trăiască în peisagii dușmănoase și definitive, peisagii în care nu au fost leagănele lor și în ale căror cimitire nu vor întâlni numele nici unuia dintre bunici. Ca scriitor, ca intelectual-deși nu-mi place această denumire-trebuie să mărturisesc că mă impresionează mai mult siluirea sufletului decât a corpului. Rusia a tras în suflete, a bombardat trecutul, Istoria Românilor, celace constituie o crimă mai mare decât aceia a fi dărâmat monumentele.

Filologi «emeriți» urmăresc cuvintele latine ale limbii poporului român ca pe niște magnifici cerbi în hățișuri, pentru a-i vâna fără milă, suprimă în biblioteci și Academii cărțile și documentele care păstrează amintirea Istoriei și umbra marilor dispăruți. Se urmărește să se facă din poporul român un robot fără memorie. Din nou ar trebui să ajungă până la O. N. U.—ultima fortăreață, deși minată, a Occidentului-strigătele martirice, profetice, ale poporului român, ca pe vremea lui Ștefan cel Mare; Valahia, Moldova, Transilvania și Basarabia luptă contra pumnului hrăpăreț al noilor păgâni.

Poporul român continuă să fie sentinela neadormită a Occidentului. România nu poate și nu trebuie să moară. Fiica lui Traian, sora atât de îndepărtată a marei familii latine, Tracia viilor verzi cu strugurii ce dau în albastru, citată în Iliada, apărătoarea luminosului alfabet roman în contra orientalelor litere cirilice, vesela și frumoasa țară a horei, asemănătoare șardanei noastre (1), țara de baștină a aurului, ai cărei țărani lasă să înghețe vinul pentru a-l face mai vârtos după o rețetă rămasă nici mai mult nici mai puțin decât dela Ovidiu, țara Arhanghelilor care ucid balaurii cu sulița, această țărișoară de 20 milioane de creștini tot atât de imposibil de asimilat de către Slavi cum au fost de către Turci, această stâncă a Occidentului, Patria pictorului Grigorescu și a dulcilor strofe ale lui Eminescu, are dreptul de a cere să fie auzită. Aceasta este oare era autodeterminării popoarelor, când rasele africane și asiatice se constituiesc în țări libere și suverane cu dreptul încă de a se întinde peste limitele lor și a fi imperialiste, și în care coloniile nu mai sunt permise decât atunci când este vorba de popoare creștine și de rasă albă?

România nu poate muri. Această scumpă parte a Europei și a latinității, clădită în cea mai teribilă furtună, tencuită cu mai mult de o mie de ani de sânge vărsat, nu poate fi lichidată prin câteva linii trase pe un petec de hârtie în timpul desertului la un vesel banchet la Yalta, între paharul de vodkă și whisky al învingătorilor unui războiu, început în numele libertății popoarelor!

Luminoasa fiică a lui Traian nu poate să cadă în mâinile murdare ale lui Tamerlan. Cu toate că strigătul nostru ar părea steril, cu toate că nu va ajunge niciodată până la stupul în care se face mult sgomot și nu se produce miere al edificiului O. N. U.-lui, el rămâne să plutească în aer. Căci nimic nu se pierde în gol când cuvintele sunt încărcate de energia atomică a rațiunii și a justiției.

Gestul lui Ștefan cel Mare, atletul lui Christos, nu se va șterge niciodată din inima poporului român și, cu toate că ar părea un paradox, contra efemerelor tancuri, se ridică eterna sa cenușă.

(1) Dans catalan, asemănător horei românești.

HOGEA CANTEMIR

de St. Georgescu-Olenin

UKTARUL cu ceaușul și caraula și Hogea Cantemir sub paza ei, se iviră în ceardac și scoborând treptele, ieșiră pe poartă, în uliță, cu gând să se îndrepte spre căruța de beilic ce aștepta la colțul casei. Dar nu putură să meargă mai departe și trebuiră să se opriască, fiind-că toată ulița și locul dinprejur erau prinse de lume. Intreg satul, tătari și rumâni de-avalma, se adunase dinaintea casei și mânia, greu stăpânită, se citia pe fața lor.» Cum e cu putința-se întrebau între ei, nedumeriți, o asemenea nelegiuire și ocară adusă satului și numelui lui Dumnezeu și al lui Allah? Hogea Cantemir sub pază și dus pe sus, fără voia lui, ca un «șușiü»—ca un vinovat de omor.

—«Varda»—la o parte—porunci,cu multă asprime în glas, muktarul, vrând să-și facă loc printre oameni și să ajungă la căruță; dar nimeni din oamenii adunați în fața porții, nu se mișcă.

—«Varda, cardașlar»—la o parte, fraților—spuse cu blândețe Hogea Cantemir și mulțimea tăcută și mâhnită îi făcu loc Hogii, să pășiască spre căruță.

Dacă satul, îndurerat peste măsură, l-a lăsat să plece, n-a îngăduit ca Hogea Cantemir să fie dus între slujitori armați. Ca din pământ a ieșit încă o căruță, pentru caraulă.

—«En șa Allah» facă-se voia lui Allah—rosti el și făcu semn «askerilor» din caraulă, ca e gata de drum. Se urcară în căruțe: Hogea Cantemir într'o căruță, «askerii» armați, după el, în cealaltă și petrecuți de tot satul până la «canarale»—la carierele de piatră—de pe izlaz luară drumul Medgidiei, unde era «caimacanlâcul»—subprefectura—lăsând în sat, mare «siclet»—mare teamă și îngrijorare—și adâncă întristare.

Ca și la Primaria din Murfatlar, la «Caimacanlâc» nimeni nu a putut citi hârtia cu pricina. «Caimacanul» fusese «zabit»—adică ofițer—în oastea veche. Făcuse el războiul cu muscalii, dar carte nu prea știă. Când trimitea vre-un «teihis»—vreun raport—la «Aian», la Kiustengè sau vre-un «evanir»—vre-un ordin—muktarilor, prin sate ori eră vorba de vre-un «ferman sulthani»—de vre-o poruncă împărătească—de lipit pe stâlpul ceardacului de la «Caimacanlâc», s'o citiască lumea și să facă întocmai, punea pe «iazâgiu»—pe copist—să-i aștearnă tot el și semnătura; dar aveă un semn, pe care-l făceă el, cu mâna lui: o linie îndoită, ca o sabie și la vârful ei, o alta mai mică, în chip de lună nouă. Semnul acesta, pus în josul hârtiei și în spre colțul din dreapta, da de știre tuturor, că i s-a citit de «iazâgiu» cuprinsul și el poruncește să se facă aidoma sau că are cunoștință de cele scrise și le adeverește.

«Iazâgiul» Caimacanului, nici el, cu toată silința ce și—a dat, nu a putut pătrunde înțelesul hârtiei. Recunoșteă el, pe ici, pe colo câte o slovă, dar puzderia de puncte de pe ea și de pe lături, îl schimbă tot înțelesul. Mai cu seama—o îngrămădeala de puncte negre amestecate cu pete și linii roșii, de ți se pareă că e o zugrăveală roșie, aruncase cine-vă semințe de mac, așezată mai în josul hârtiei și la dreapta, îl nedumiriă mai mult și-l făceă să se gândiască la vre-un înțeles tainic al scrisului.

Caimacanul își adusese la Caimacanlâc, ca «becciu»—ca paznic—și «caftangiu»— adică fecior la iatac—pe fostul lui vistavoi din războiul cu muscalii, un arnăut turcit, Kemal îi ziceă pe nume. Nu stiă carte arnăutul, dar eră îndemânatec și priceput în marafeturile caimacaniăcului și treibile mărunte ale iatacului și pe lângă asta, credincios ca un câine de târlă și tainic ca un mut din Serai.

Kemal, arnăutul turcit, priviă și el hârtia, pe de—asupra umărului «iazâgiului», care, cocoșat pe ea, încercă să—i ghicească înțelesul, că de buchisit, nu eră cu putință. Deși nu ar fi putut citi nici chiar scrisul obișnuit, totuși, prin strigătele de mirare și țâțâiturile din limbă ce scoteă, amestecate cu câte un «aferim», bre, urmat din când de câte o înjurătură, își închipuiă că ia și el parte la deslegarea tainei și dovedirea vinovatului. In cele din urma, «iazâgiul» trebui să—și mărturisească neputința de a înțelege scrisul. Tremurând și îngrijorat întinse caimacanului hârtia, fără să—i spuie o vorbă sau sa-l desluşiască alt-fel, ci numai ridicând neputincios din umeri, în semn că nu mai e nimic de făcut cu ea.

—«Bre, «Caimacan Effendi», îi vorbi atunci Kemal, arnăutul turcit, caimacanului, în care el nu vedeă decât pe fostul său «cafadar» —camarad—din război, «Hogea Cantemir multe a învățat. A văzut multe, a auzit multe, a citit multe și multe știe; iar cine știe mult, poate vorbi ei mult, dar poate și ascunde mult. Aici e mare «gisli» —mare taină— și numai «ermenul Aianului» —adică armeanul Prefectului— de la Kiustengè, poate s'o deslege.»

Caimacanul a fost de părerea arnăutului. Il cunosteă și el pe «calemgiul» —pe secretarul— Aianului, un armean cu multă carte, Misak Kirkorian, pe nume, care-i trimitea tot felul de porunci, scrise cu slovă încurcată și multe cuvinte arăbești și persienești, de-și băteă capul «iazâgiul» Caimacanlâcului, un biet «sahirdiu» —un copist de rând— până să le citiască și să le ghiciască înțelesul și rostul.

—«A venit acum și rândul «becciului» să-și frământe mintea, cu scris și cuvinte «păsărești» —își zise Caimacanul, frecându-si mâinile de plăcere și mulțumit că-l pune și el odată pe armean, în încurcătura, încuviință ca Hogea Cantemir să fie dus la Aian, la Kiustengè, cu acelaș alai, cu care fusese adus de la Murfatlar. «Askerii» însă nu au îndrăznit să treacă din nou prin Murfatlar, cum eră drumul mai scurt. Au luat-o prin apropiere de Kiostel pe lângă Karatai și Nazarceà, tăind prin miriști și izlazuri ferindu-se de sate și făcând ocoluri mari, până au ieșit în spre Canarà și de acolo, pe la marginea Anadolchioiului, Kiutengè, unde au ajuns pe înserat. Au vrut să nu-l ducă pe Hoge să peteacă noaptea la «teikihanè» —la închisoare—, unde erau trimiși de «Agie» —de Poliție—, «haidamacii», «chesaccii», «dangalâcii», «serseliii» —adică, tâlharii, pungașii, care taie buzunarul și punga omului, borfașii, vagabonzii —și alti derbedei și haimanale, ciurucurile și marraua târgurilor. S-au îndreptat cu totii spre locuința Hogii de la geamia Sultanului Abdul Aziz, să-l lase să petreacă noaptea la el și a doua zi, dis de dimineața, să se înfațișeze la Aaian.

—«Ce asta este bre, Hogea Cantemir Effendi»? strigă mirat Hogea Mamai Ismail, când îl văzù intrând în curte, cu alai de «askeri», după el.

—«En șa Allah» — facă-se voia lui Allah— bre, Hogea Mamai Ismail Effendi. Cine se poate împotrivi lui Allah, când vrea El să te răsplătiască sau sa te pedepsiasca? Puterea Lui e nemărginită și în mâinile lui sunt cheile cerului și ale pământului —îi răspunse ceremonios Hogea Cantemir, după Coran.

—«Evet» —asă e-bre, Hogea Cantemir Effendi, «Allah elaziz menan»— Allah e atotputernic si milostiv. Numai El cunoaște tainele cerului și ale pamântului și numai El poate citi în fundul gândurilor și inimilor omenești» —îi răspunse tot atât de ceremonios si tot după Coran, Hogea Mamai Ismail.

Au cinat împreună, s-au rugat împreuna și apoi Hogea Cantemir s-a culcat, cu sufletul împăcat și a dormit somnul liniștit al omului, care nu-și știe nimic rău pe cuget și are așternut cât îi rabdă spinarea.

Adoua zi, dis de dimineața, «askerii» se înfățișara la conacul Aianului, împreună cu Hogea Cantemir și cu hârtia cu pricina. Aianul, după ce ascultă pe «askeri», răspunse cu asprime în privire, la «talâmul» —la salutul— cuviincios al Hogii: îi spuse apoi, în cuvinte scurte, să ducă, mai întâi, la «calemgiu», să citească el hârtia și pe urmă să se înfațișeze împreună, pentru cercetare și deslegarea tainei.

Misak Kirkorian, «calemgiul» Aianului, cunoșteă bine

Urmează pagina 3

HOGEA CANTEMIR

slovele, asvârlià «calemul» —condeiul— cu meşteşug, ştià, pe de rost, legile şi poruncile împărăteşti, le folosià cu pricipere şi îndemânare şi vorbia turceşte arăbeşte şi persieneşte. Il cunoşteà bine pe Hogea Cantemir şi-l preţuià pentru ştiinţa Coranului şi a cărţilor mirene şi în deosebi pentru curăţenia vieţii sale. De câte ori venià Hogea, cu treburi, pe la Kiustenge, il poftià întotdeauna la el, să-l cinstiască, după cum e «adetul» —obiceiul— cu cafeà gingirlie şi-l oprià o vreme, să stea la taifas împreuna. Vorbiau pe limba turcească a cărturarilor şi se întreceau în spusul pe de rost al «suratelor» —al versetelor— din Coran şi al stihurilor din poeţi arabi şi persani.

Armeanul, şiret, raspunse cu un «talâm» mai plecat, la «talâmul» Hogii. Il pofti pe scaun, il întrebă de sănătate şi fără să mai aştepte răspunsul, luă hârtia cu pricina, din mâna «askerului». Când se uită la ea, tresări, ca şi cum un fior rece i-ar fi trecut prin şira spinării. Si ochii lui, întotdeauna holbaţi, păreau acuma ca vor să-i sară din cap. Se apropiè de fereastră, mai la lumina, îsi puse pe nasul lui încovoiat şi mare, cât un calcâi de coasă, ochelarii, după ce-i şterse bine, cu poala binişului şi privi hârtia cu băgare de seamă, sucind-o în sus şi în jos. Se încruntă şi rămase o vreme pe gânduri, tinând hârtia cu amândoua mâinile, când, fără voie o întoarse şi o aduse cu partea nescrisă în faţa. Cu gândul aiurea, îşi aruncă privirea şi pe dosul hârtiei, apoi o privi în zare şi i se părù că scrisul e mai curat şi punctele mai putine la număr. O întoarse din nou pe faţă, o mai privi în zare şi pe faţă şi pe dos şi i se părù că cele mai multe din puncte, deşi erau toate cam de aceaş mărime, nu străbătuseră hârtia, aşà cum se întâmpla cu calemul, cerneala şi hârtia de atunci. Incercă vre-o câte-và puncte, cu unghia degetului mare şi scrijilindu-le nitel, văzù că unele puncte se fărimitează şi cad. Repede se aseză la masa lui de scris şi pe nerăsuflate raşlui, cu o «ceacâie» —cu un briceag— toate punctele din scris, dintre rânduri si de pe margine, care nu patrunseseră în hârtie, ca şi pe cele amestecate cu puncte, linii şi pete roşi. Scutură pojghiţele din punctele negre răşluite, apoi citi scrisul numai cu punctele rămase. Pa măsura ce citià, se luminà armeanul la faţă, cât erà el de măsliniu şi unsuros la obraz. La urmă, îşi frecă mînile cu vadită mulţumire, îşi spuse singur un «aşcolsum sanà» —bravo tie— hiritisindu-se singur, că e pe calea deslegării tainei hârtiei cu pricina. Chemă sufragiul şi-i porunci o cafeà gingirlie, pentru Hogea Cantemir.

In timp ce Hogea sorbià liniştit, dar cu multă placere şi o adevarată desfătare, cafeaua, care —după cum spune un poet oriental— e una din cele patru perne de pe sofaua fericirii, «calemgiul» mai citi de câte-và ori hârtia, necrezând ochilor, că asta e tot «merchezul», adică tot rostul şi partea simţitoare a încurcăturii pricinuită de hârtia Hogii. In cuvinte cilibii, în desvinovăţiri şi căinţă de cele întâmplate, îi spuse lui Hogea Cantemir, că nu mai e nevoie de «tacrir», nici de «rubarù», cu Menan Maxut sau, cum ar zice un avocat astăzi, nu mai e nevoie de interogator, nici de confruntare cu «urumul» turcit, că va face el un «telhis» către «Aian», dar că tot el va pune şi «cararul», adică va face el un raport către Prefect, dar tot el va pune şi rezoluţia, atât, de sigur e că «Aianul» va face asà cum propune si a scris el. Ii dadù Hogii, la mâna, «tlac», spre încredintare că a fost lăsat volnic şi de capul lui şi «teşchereà», doveditoare că nu s-a găsit nici o vină în sarcina lui; dar îi facù «teclif», adică propunere, ca să se întoarcă peste vre-un ceas, ca să-l mai vadă pe «Aian» şi să vorbiască şi cu el , fiind-că asta nu poate fi decât spre folosul său.

După ce Hogea Cantemir plecă, făgăduind că se va întoarce, «calemgiul» armean intră la «aian», să stea cu el la «musavereà» —la sfat— şi să-i arate şi lui «merchezul» caţişicului», adică tot rostul şi pricina încurcăturii: cum din teamă şi neştiinţă de carte, «muktarul» de la Murfatlar şi «caimacanul» de la Medgidie au iscat toată zarva asta zadarnică, învinovăţind, pe nedrept, pe Hogea Cantemir, că nu e «sacadatliu», adică nu e credincios Împărăţiei, Padişahului şi «tanzimatului» —reformelor Sultanului.

Hârtia Hogii, după ce fusese curăţată de prea multele puncte negre, nefolositoare, se dovedià a fi un «tapù» —un act de proprietate «mirìè». In Dobrogea, pe vremea turcilor, pamântul puteà fi stapânit «mülk», adica în proprietate deplină şi «mirìè», care erà un fel de bezman sau embatic. La «mirìè», plugarul plătià Statului turcesc, o «umagealeà» o arenda pe vecii-vecilor şi stapânià pământul fără să-i fie proprietar deplin, dar şi fără altă angara, decât «umagealeaua» plătită, când primià pământul.

Hogea Cantemir aveà pamânt, în proprietate deplină, pe mereaua Murfatlarului. La noi în sat, el erà «mülk sahib»; dar în satul vecin, Omurcea, el erà numai «mütaseruf», fiind-că ceairul ce-l stăpânià, nu-l aveà decât «mirìè». In schimb, pentru el primise, aşà cum erà «adetul» —obiceiul şi regula— un «tapù», un act mare şi frumos ca un firman, cu slovele scrise cu «calem» de pană de gâscă, numai în cerneală neagră chinezească, iar în spre colţul de jos, din dreapta, aveà un «mühüri hümaium» —o pecete împărătească, roşie ca sângele proaspăt. Hârtia lui erà albă, moale şi poroasă şi cerneala o străbătea. Hogea Cantemir păstrà «tapùul» de-asupra cărţilor, pe un raft unde nu umblà mai nicioadtă. Vroise să-l puna în «sandâc» —în lada— unde ţinea hainele şi albiturile, dar nu mai aveà loc. Ca să-l pună ceemegea sau în «bişactea» —în cutii adică— acestea fiind prea mici, ar fi trebuit să-l îndoaie şi nu se îndură să boţiască frumuseţe de hârtie, de slove şi de mühüri, hümaium—de pecete împărătească.

Dar scrierea turcească de pe vremea aceia, cu cele treizeci şi trei de litere ale ei, din care douăzeci şi opt sunt arămeşti, patru persieneşti şi numai una singură, numită «saghir nun», este get-beget turcească, aveà ciudăţeniile ei. Literele semănau toate cu semnele întrebuinţate în «tahigrafie» sau, cum se zice acum, stenografie şi punctele aveau mare însemnatate, după locul unde erau puse: pe lângă litere, înlăuntrul lor, dedesupt sau deasupra şi după apăsarea «calemului»: mai mari, mai apăsate sau mai mici şi mai firave. Ast-fel, literii «h», dacă i se pune un punct d-asupra, se preface în «kh», dacă punctul e pus înlăuntrul literei, suna ca «ge». Un punct pus de-asupra şi în spre dreapta literei «s», o preface în «d». Litera «b» are un punct dedesupt şi dacă muţi punctul de-asupra, se preface in «d», iar daca apeşi mai tare «calemul» şi punctul iese mai îngroşat, litera «b» se preface în «th». Literei «r», dacă i se pune un punct pe de-asupra, se preface în «z». Cât despre cele patru litere persieneşti, ele au câte trei puncte fie-care.

«Tapùul» lui Hogea Cantemir, păstrat pe raft, de-asupra cartţilor, atrăgeà prin hârtia lui poroasă, cu slovele scrise cu cerneală neagra, chinezească şi «mühüri hümaiumul» roşu ca sângele proaspăt şi unsuros, roiuri de muşte ce zburau prin odaie, cât erà lumina zilei. Aceste vieţuitoare supărătoare şi nefolositoare aveau ca «teren de aterizare» —cum am zice acum— si de desfătare la zbenguielile lor, asà cum le-a osândit Allah şi pe ele, «tapùul» Hogii. Punctele negre, lăsate de ele, se intercalau printre litere, pe de-asupra lor, pe dedesupt, printre rânduri şi pe marginile nescrise ale hârtiei, dând nastere la tot felul de slove fără rost, care vătămau cuprinsul actului, că nimeni nu ar mi fi putut ghici ce anume cuprinde el. Muştele nu cruţaseră nici «mühüri hümaiumul» —pecetea Sultanului—, care fiind roşie, ca sângele proaspăt şi unsuroasă, li se păruse, se vede treaba, mai dulce şi se înverşunaseră asupra ei, încât pajura roşie, cu titlurile Padişanului, nu se mai deosebià sub mulţimea punctelor negre. Asta erà tot «merkecul» —adica tot rostul şi partea simţitoare a încurcăturii.

Din «muşavereaua» —din consfătuirea— cu armeanul «calemgiu», Aianul văzù limpede nevinovaţia Hogii; dar nu-şi putù alungà presimţirea şi banuiala că în mare încurcatură o să intre si mare primejdie îl paşte, din pricina spaimei şi a nepriceperii «muktarului» din Murfatlar şi a «caimacanului» din Medgidie. Hegea Cantemir erà cunoscut de toţi, ca om învăţat, bun, drept si pios, iubit de oamenii din Murfatlar, tătari şi rumâni, rără deosebire şi ţinut în mare cinste de Paşà şi Nazîrul din Silistra. Nu mai erà, de mult, acela care-l trimisese la carte, la Stambul, dar urmaşul lui îl cinstià la fel.

Dacă află Pasà că Hogea Cantemir a fost purtat pe drumuri, sub pază, ca «şuşlù» —ca răufăcător— şi ce învinuire nedreaptà i s-a adus şi mai ales ce «rezalet» —ce jignire-i s-a căşunat, riicându-l de la casa şi geamia lui, aşà, «teker-meker»— adica, pe sus, cu nepusă masă. Paşà mergea des pe la Cocargea, sat mare şi bogat, mai jos de Murfatlar. La conacul de acolo, îl aştepta, cu busuioc în păr şi masa pusă, cucoana Meropè sau «Miroapa» —cum îi ziceau oamenii din sat— o găgăuză oacheşe şi focoasă, frumoasă coz. Când vedeà alaiul Pasei, «iorbagiul» ei îşi faceà de lucru la câmp sau la «câşlă» la «stâna; dar Pasà venià mai des Vinerea, când îl ştià dus la «panair» —la bâlci— la Medgidie. Şi copilasul ei, Nicolachi, când s-a făcut mai măricel, cu Hogea Cantemir a învăţat buchile, după povaţa Paşalei. Dacă îi povesteşte Paşalei cucoana Meropè toată tevatura aceasta si «rezaletul» —jignirea— adusă lui Hogea Cantemir? Şi dacă asta mai desgroapă şi altă tevatură, care ajunsese la urechile Paşalei, dar se uitase acum. Aianul [illegible] fără drept şi împotriva poruncilor împărăteşti, «ciubuc-parasi»-ul şi «beilicul» oilor şi poruncise «tahsildarilor» —perceptorilor— să le ia cu «anàsânà» —cu japca— de la toţi ciobanii mocani, fără dedsebire, dacă sunt vremelnic cu oile, la păscut în Dobrogea ori că s-au asezat pentru totdeauna cu «câşla» —cu stâna— lor. Dar mocanii din Stărostie şi chiar Viceconsulul austriac de la Hârsova —că de el ţineau mocanii, fiind mai toţi veniţi «de dincolo» şi supuşi ai «drăguţului de Impărat»— erau «ghiauri». Paşà, ori câtă dreptate le-a recunoscut el şi a pus capăt strâmbătăţilor, nu i-a dat, totuşi, Aianului, cu «sictir ciorbasî», adică nu l-a dat afară din slujbă. Hogea Cantemir însă, erà musulman şi «sacadatliu» —credincios Padişahului— şi Pasà îl preţuià şi-i arătà, când aveà prilejul să-l întâlniască, multă cinstire şi bună-voinţă.

La toate acestea se gândià «Aianul» si socoteà în mintea lui, ce «maraz» —ce picà— o să prindă pe el, Paşă şi Nazirul Silistrei. Vedeà el că, de data aceasta, a intrat la chichion şi asta o să-i fie de mare ursuzlâc —de plază rea— când, sufragiul, intrând tiptil la «Aian», îi şopti, după ce făcuse plecat până la pamânt, o temeneà, ca Hogea Cantemir a venit şi doreste şa i se înfăţişeze.

—«Hoj gheldi» —bine ai venit— bre, Hogea Cantemir Effendi, îl întâmpină cu multă prietenie în glas si grivire «Aianul» pe Hoge, deshizându-i chiar el uşa şi facând şi un «talâm ,»adică ducând dreapta, deschisă, la buze şi apoi la frunte şi pe urmă aplecându-se de mijloc. Hogea îi răspunse cu un cuviincios «hoj boldù» —bine te-am gasit— «Effendi Aian».

Trecură în «mosafir odasi» —în odaia de musafiri— cu covoare persieneşti pe duşumeà şi perne de mătase pe «kerveturi» —pe paturi scunde. La mijlocul odaii, pe covor, între alte perne, erà narghileaua, cu tot dichisul ei, iar alaturi, pe o tavă de argint, ciubuce de «antep» —de vişin turcesc cu lemn şi coaje mirositoare— şi «imameaua» —vârful de pus în gura— din chihlimbar şi o chiseà doldora de tutun de Kerasunda, tăiat subţire, ca mătasea ştiuletelui de porumb şi galben ca mierea de floare de tei. Il pofti politicos pe Hoge, să ia loc, arătându-i, pe covor, o pernă mare, de mătase. Se aşezară amândoi turceşte, pe perne şi «Aianul» bătând din palme, porunci sufragiului, care intrà tiptil ca o veveriţă, să aduca două cafele «gingirlii». In timp ce «Aianul» dichisià narghileaua, îl privià pe furiş şi cu coada ochiului pe Hoge. Prefăcându-se că încearcă uscăciumea tutunului, tot ridicà din sprîncene si clipià din ochi, vrând să-i ghiciască gândurile şi să-i măsoare supărarea; dar mai ales căutà în mintea lui bogată în şiretlicuri, ce «ischiuzarlâc» —ce viclenie— ar fi bună de scornit acum, ca să-l împace pe Hoge, de supărarea adusă şi jignirea pătimita. Om încercat si prevazator, «Aianul», aşteptà ca Hogea să înceapă el vorba, mai, întâi. Hogea Cantemir însa, se uità la el cu bunătate si îngăduinţă şi în privirea lui senină, nu erà nici un pic de mustrare.

—«Necazuri bre, Hogea Effendi», rupse tăcerea «Aianul», oftând din adâncul pieptului şi privindu-l cu ochi de copil nevinovat, în timp ce-i întindeà «mârpiciul» —ţeava, ca un şarpe a narghilelei.

—«Cap fără necazuri, numai la dovleac creşte» îi răspunse Hogea Cantemir, ducând «imameaua» narghilelii la gură. Şi atât: nici un cuvânt mai mult, nici o privire de ură, de mânie, de mustrare sau de supărare. Hogea Cantemir trăgeà senin din narghilea şi gândurile îi purtau de-parte, ca şi cum ar fi plutit de-asupra becisniciei şi nemerniciei omeneşti. «Aianul» uimit, rămăsese cu «mârpiciul» lui în mâna. De unde el se asteptà la nemulţumire, la mânie, la plângeri amare şi poate chiar la ameninţări, Hogea Cantemir nici nu socotià că ar fi putut purtà cine-và vre-o vină, pentru cele pătimite de el. Şi chiar dacă ar fi fost vre-un vinovat sau ar fi vrut «Aianul» să pedepsiască pe vre-unul ce-l socotià el că poarta vre-o vină, bunul, dreptul si îngăduitorul Hogea Cantemir i-ar fi amintit «surata» din Coran: «Isuse, fiul Mariei, dacă Tu pedepseşti pe oameni, aşà cum în puterea Ta este, ei ca robii Tăi vor fi socotiţi; dar dacă Tu îi ierţi, atunci Tu eşti Atotputernicul şi Inţaleptul.»

Resemnare? abulie? temperament pasiv? fatalism oriental? cum scriu cei ce singuri s-au numit şi se cred cunoscători ai sufletului omenesc şi lecuitori ai beteşugurilor lui. Ori mai de grabă înţelegerea becisniciei omeneşti şi recunoaşterea —atât cât mintea noastră o simte, dar fără putinţă de a o pricepe vre-odată— a unei puteri tainice, care înlănţuie faptele şi păţaniile omului, fără voia şi cunoştinţa lui. Aşà cum e spusa Coranului în «Surata căinţei», că nimic nu se întâmplă pe lumea aceasta, dacă Allah nu a scris în cer mai diainte, ce trebuie să se întâmple.

Când s-a întors la Murfatlar, Hogea Cantemir a fost întâmpinat în capul satului, din spre Kiustengè, cu strigăte de bucurie, cântece şi pocnete de pistoale. Jeşiseră sa-l întâmpine cu toţii, tătari şi rumâni, amestecaţi, călări şi pe jos şi l-au dus pâna acasă, cu mare alai. S-a încins apoi dinaintea portii, un «şenlâc» —o petrecere obştească, la tătari, când se primià vre-o veste bună— de s-a vorbit multă vreme după acela. Trei zile şi nopţi încheiate au bătut «daulul» —toba mare— si a tiuit «zurnaua» —surla— iar «masalalele» —adica tortele de răşină— au ars şi au luminat trei nopţi întregi.

Nimeni, nici chiar dintre rumâni, care sunt mai farfarà de gură decât tătarii, n'a spus de Hogea Cantemir că «s-a războit cu mustele» şi cum şi ce fel l-au pus muştele pe drumuri, asà cum —mulţi ani după acela, când Dobrogea erà acum a noastră— clefetiau şi batjocoriau pe Pavel Scârlete, spunând de el că «s-a judicat cu soarecii».

Pavel erà tare grijuliu cu paralele lui. Când mergeà cu trenul ori se duceà la Constanţa, după târguieli sau la Medgidie, la «panair», să vânză sau să cumpere vre-o vită, banii nu-i puneà în pungă ori în buzunar sau la chimir, ci-i ascundeà în opincă. —«Sa nu mi-i fure vre-un «chesecciu» de târgovet, din ăia care taie punga şi buzunarul rumânului ori scotoceşte, de nici nu-l simţi, în chimirul lui, prin trenuri şi oboare»— îsi ziceà el, pe când îsi aseză banii în scobitura piciorului. După ce-i dichisià acolo, se înfăşura cu obielele şi încălţà opinca. «Acilea stă ei mai bine»—, îşi mai spuneà el, mulţumit că a găsit ascunzatoare, unde să nu-i dea în gând «chesacciului» să cotrobăiască «si când am cevà de plătit, mă cinsteşte negustorul şi cu scaun, să mă asez pe el şi să scot banii din culcuşul lor. Că până nu-i dai din mână, negustorul face şi [illegible]

Intr'o toamnă, după culesul porumbului şi talatul cocenilor, Pavel a pus toate bumăştile ce prinsese din munca lui —hârtii de un pol si de o sută de lei— într'o basmà şi legătura a ascuns-o sub podeà, unde începe zidul. —«La vre-o doua şaptamâni de cum intrăm în Postul mare, scot păpuşa de bumăşti şi-mi cumpăr la «panair» la Medgidie, o pereche de cai, că n'o să dau de mâncare talanilor, o iarnă întreagă şi să-i îngrijesc ca pe boieri, numai săseţie pe picioare»— îşi mai zise el, pe când aşezà la loc scândura de la duşumeà. Când să scoata legatura din ascunzatoare şi să numere banii, n'a mai găsit din ei decât un pumn de tocătura de hârtie jilavă. Atât i-au lasat şoarecii din bănuţii lui scumpi şi munciţi din greu. Ce erà să facă bietul Pavel? S-a dus, ca orice om necăjit, la domnul avocat Clânţău, la Constanţa, cu hârtia tocată într'o pungă şi jelind ca după mort. Clantău, atâta aştepta: o «speţa» rară, dacă nu chiar unică şi interesantă, din punct de vedere juridic —după cum spuneà el a doua zi, colegilor săi, la Barou— şi un proces, care să faca vâlvă si să uimiască întreg judeţul. A chemat în judecată «Banca Naţională a României», ca să-i înlocuiască «titlurile deteriorate» cu altele «de aceiaş natură, cantitate şi valoare», cum a scris el în jalbă şi a spus din gură, tunând şi fulgerând şi judecatorilor. La înfăţişare, a pus dinainte Preşedintelui Tribunalului şi judecătorilor, tocătura de hârtie, cântărită de un spiţer, care-i mai dase la mână şi o ţidula de ce fel de hârtie e în ramăşiţele acelea şi câta greutate are o bumaşcă de un pol şi una de o suta de lei, asà cum ştiu spiţerii să găsiască şi pe dracul în clondir şi o aripă de muscă văduvă. Mai de mila lui Pavel, care se văicarià la proces, că i-au mâncat afurisiţii de şoareci munculiţa şi vitişoarele lui, mai înduioşaţi, dacă nu convinşi chiar, de cuvintele alese ale domnului avocat Clantau, aci mieros şi ademenitor, aci tunător şi ameninţător, i-au dat judecatorii «reclamantului» o despagubire, preţ de doui boi potriviţi si nu prea tineri; dar nu i-ar fi putut cumpărà, pe deplin, nici pe aceştia, dacă nu ar fi plătit dinainte timbrele şi dajdiile de judecată. Noroc că domnul avocat Clantau, om bun la suflet, a lasat-o mai domol cu «onorarul», că de-ar fi fost altul, nu i-ar mai fi rămas lui Pavel nici de o vacă stearpă.

De la întâmplarea aceasta, lumea din Murfatlar, de câte ori erà vorba de Pavel Scârlete, aveà întotdeauna grije şi chiar simţia plăcere, să spuie, după numele lui: «ăla care s-a judicat cu şoarecii». Din păţania lui însă, tot a învăţat şi satul cevà: banii de hârtie mai ales când se înmulţiseră, după război şi aveà din ei acum şi lume, carealtă dată nu-i pipăià asà de des, îi pun acum camenii cu grije, într'o sticlă. Astupă apoi sticla bine, cu un dop de plută sau de ciucalău de orumb şi o îngroapă fără teamă ca vor putrezi bumăştile ori le vor mâncà soarecii, cape vremuri, pe ale lui Pavel.

IN chioşcul din gradină, se odihneşte într'un jâlţ, Hogea Cantemir, ajuns acum la adânci bătrâneţi. Nu e bolnav, nu are nici un beteşug, nici o meteahnă, nici o slabiciune, dar mintea lui înţeleaptă îi spune că i-a venit vremea să porniască ce calea, ce duce departe, de unde nimeni nu se mai întoarce.

Urmează pagina 4

HOGEA CANTEMIR

S-a rugat, spunând «Surata Ingerilor», care deschide cele opt porți ale raiului și dă invoire musulmanului să aleagă pe aceia, prin care vrea să intre in rai și acum murmură, in șoapte, «surata» celor ce se pregătesc să părăsiască pământul. După zisa Coranului, fie-care slovă din cuvântul Profetului, aduce din ceruri câte zece ingeri și ingerii se asează nevăzuți de om, in jurul musulmanului pe moarte, se roagă lui Allah pentru el și-i urmează trupul la locașul de veci. Buzele lui Hogea Cantemir sunt vinete și uscate și gura nu mai are pic de umezeală. Ii e sete, dar nu vrea să și-o stingă cu apă de pe lumea aceasta. In curând va simți răcoarea izvoarelor si fântânilor din rai, Kafur și Tesnim și-și va potoli setea, bând din unda Koțerului, râul din rai, cu apa mai dulce decât mierea, mai albă decât laptele, mai răcoritoare si mai curată decât zăpada de culmile munților. Il vede aevea, cum curge lin, pe o albie de mărgăritare, iar prundul e de pietre nestemate și răcoarea undei lui o simte, cum ii adie pe frunte. Ingerii morții, Monker si Nakir, au scoborât și ei din cer, când au avut porunca lui Allah și s-au așezat nevăzuți de om, in dreapta și in stânga celui ce e pe cale să părăsiască lumea aceasta. Pe nesimțite, Hogea Cantemir și-a dat sufletul, cu seninătate și liniște, așà cum i-a fost și trecerea prin viața pamântească, orânduită după scrisa lui Allah, in a «Abiin» —cartea din cer, unde sunt scrise de El, faptele ingerilor și ale musulmanilor fără prihană.

La inmormântarea lui au venit Protoiereul. Muftiul județului și Părintele Ciocan, Prefectul, de la Constanța și Subprefectul, de la Medgidie, Primarul din Murfatlar cu intreg Cosiliul comunal și tot satul după ei, rumâni și tătari, domnul Mușătescu și Riza Muldabă, cu copiii de la școala rumânească și cea tătărească, dupa ei și tătari, veniți călări de departe, de la gurile Dunării și până la granița bulgărească.

Cimitirul vechi din Murfatlar, așà cum il apucasem, de pe vremea turcilor, erà la poalele unui «bair» și a «canaralelor» din spre Medgidie, la marginea unui drumeag ce tăià izlazul si serpuind pe fundul văii. duceà la Ender-Carachioi. De o parte a drmului, cimitirul tătăresc si de cealaltă, cel rumânesc, unde, printre morminte, mai erà si un mic monument ridicat de ruși in timpul războiului din 1877—78, pe locul in care fuseseră ingropați douăzeci și cinci de ostași de-ai lor, după cum spuneà inscripția de pe o coloană de piatră, cu cruce in vârf. «Bratskaia maghila» —adică «mormânt frățesc» sau «mormântul infrățirei»— cu vorbele acestea incepeà inscriptia, dar in limba. Stăpânirii ele inseamnă doar «groapă comună». Intr vară, un lipovean care erà la coasă prin apropiere, m-a intrebat ce scrie pe piatra aceia, dar cititul meu nu l-a multumit de loc.

—«Cum? numai douăzeci și cinci soldat rus mort și ingropat aici?» mă intrebă el mirat și neincrezător și fără să mai aștepte răspunsul meu, urmă: «douăzeci și cinci gheneral, douăzeci și cinci «calanel», iar soldat, mii, mii. «He! gdié naseve ne propali» —pe unde n-au pierit de-ai noștri— exclamă el cu mândrie, ridicând amandouă mâinile spre cer. Avea numai un ochi —celalt era secat de o lovitură— dar când vorbiá de puzderia oștilor muscălești și țările pe unde și-au lasat ele oasele, acest singur ochi, mic și albastru, străluciá ciudat, ca și cum s-ar fi topit in el și scânteia ochiului pierdut.

In cimitirul tataresc erá pregatit lacașul de veci al lui Hogea Cantemir, așa cum se face la tătari: o groapă ca la noi, dar indretată spre miazăzi și in fundul ei, la capătul ce priveste spre Meca, erá săpat un «melhud» —o boltă— unde se asează mortul, ca intr un columbar, cu capul inainte, spre orașul sfânt și picioarele la gura «melhudului». Intrarea boltei se astupă cu o lespede mare și groapa se umple apoi cu pamântul scos din ea și din «melhud».

Cu mulți ani in urmă, când se deschisese in cimitirul tătăresc, mormântul unei tătăroaice moartă la inceputul războiului cu muscalii, se găsise osemintele ei cu țeasta intoarsă spre lespede și cu mâinile inclestate in marginile ei, ca și cum ar fi căutat so dea la o parte și să iasă din groapă. Hogea Cantemir și bătrânii din sat își aduceau bine aminte de moartă și povesteau de ea, ca erá o fată tânară și frumosă. Intr 'una din zile, la inceputul razboiului. pe când se gasiá pe culmea «bairului» din fata casei parinților ei, să culeagă bujori, a văzut indreptându-se spre sat, in goana cailor, plecați pe coamele lor și cu lăncile intinse și steguletele din vârful lor fluturând in vânt, cazacii generalului muscălesc Zimmermann. Tătăroaica inspăimaântată peste masurá, a azvârlit din brațe florile culese și și-a dat drumul la vale, fugind cât o țineau picioarele. Mai din fugă, mai din spaimă, cum a ajuns acasă, a căzut moartă in prag; dar numai când au dezgropat-o, s-a văzut că nu erá moartă cu adevărat.

Lumea se asteptá la năvălirea muscalilor. —«Nu se poate «bozgun»— uragan, adică, dar aici are ințelesul de razboi —să nu treacă și prin Dobrogea»— se spuneși azi, pe la Murfatlar. Tătarii se pregătiseră, ascunzând vitele și grânele și astupând izvoarele de apa, cu lâna, peste care prăvăliau bolovani de piatră si pietriș. La capătul ceairului Primarului, unde alta dată erau «Izvoarele Murfatlarului», pomenite de ofițerii franțuji, cere au luat parte la războiul Crimeii și au venit la vânătoare, pe la noi, nu mai erá acum decât a pată mare, umedă, in pârloaga uscată din prejur. Dar singura jertfă a satului, o fost numai acea fată nevinovată; in locul ei insă, «perevocicul»— talmaciul —generalului muscălesc Zimmermann, pe nume Simion, poreclit de sat, «Cazacu», a venit, după ce s-a sfârșit războiul și s-a asezat la Murfatlar, unde a fost până la adâncă batrânețe, «mreagiu», adică pândar al holdelor.

După o veche datină tătărească, mortul, adus năsălie la cimitir, e lăsat la marginea gropii, numai cu Hogea care-l slujește; lumea cealaltă și chiar rudele și copiii lui ies din cimitir și asteaptă la poartă.

—«Arslan, arslan» —leule, leule— ii vorbește Hogea, vei merge in rai și acolo, in grădinile desfătării, vei sta și cu fecioare neintinate de om și de care nu s-a apropiat nici duh ceresc. Si vei mâncá miere și fructe dulci din pomii raiului și vei bea apă limpede din izvoarele lui.

Dar când vei vrea să intri in rai, vei intâlni la poarta lui pe un «ghiaur», pe «Hazreti Bothros» —Sfântul Petre il chiamă, pe numele lui «ghiaur». El e pus acolo de Isus, e ingăduit de Allah și nouă ni s-a dat știre despre el, de Profetul Mahomet, că are in pază poarta raiului. Dacă «ghiaurul» Hazreti Bothros nu te lasă, de bună voia lui, să intri, tu să năvălești cu «topuzul»— cu buzduganul —și să pătrunzi cu sila in rai».

Datina bătrânească a tatarilor a fost ținută cu sfințenie, deși se va fi dovedit zadarnică, fiind-că de bună seamă, când Hogea Cantemir se va fi infățișat la poarta raiului, el nu a găsit-o inchisă. Dreptul si blajinul Hogea Cantemir s-a fost lepadat, in viața lui pământească, de orice răutate și de orice siretenie, de prefăcătorie și de pismă și de clefetire, asà cum scrie Sfântul Apostol Petre in cartea lui intâia. Și «Hazreti Bo.hos» il va fi primit cu un «Hoj gheldi, Hogea Cantemir Effendi» —bine-ai venit, Hogea Cantemir; la care bunul, dreptul și fericitul Hoge, mângâindu-și barba —cum erà obiceiul lui inainte de a incepe vorba— cu mâna dreaptă, pe care o radică apoi spre gură, atingând in treacăt buzele, cu degetul mijlociu și ținând-o oclipa sub nări, ca apoi s'o aseze pe frunte, in timp ce stânga o puneà apăsat pe inimă, in va fi răspuns: «Hoj boldù, Hazreti Bothoros» —bine te-am gasit, Sfinte Petre.

DESROBIREA ARDEALULUI

de G. A. Pordea

N August 1883, Ion Brătianu și Bismarck parafau la Gastein Tratatul de adeziune a României la Tripla Alianță. In linii generale, această ințelegere intre Austria, Germania și Italia la 20 Mai 1882, prevedea asistența austrogermană in caz de atac francez contra Italiei, intervențiunea acesteia din urmă in eventualitatea unei agresiuni franceze in Germania și neutralitatea ei intr'un conflict austro-rus. Italia obținea, in teorie, o garanție impotriva expansiunei Franței, neliniștitoare pentru ea cu deosebire in Africa de Nord, iar blocul germanic utiliza, tot in teorie, pozițiunea strategică extrem de importantă pe care o ocupa regatul unificat al lui Victor-Emanuel II in cadrul astfel fortificat al «sistemului bismarckian». Tripla Alianță a rămas in vigoare in principiu, pană in 1916, dar revizuirea treptata a raporturilor de interese intre marile Puteri, suavizarea animozității franco-italiene pe bază de concesiuni africane reciproce si apropierea italo-engleză, in sfârșit modificarea ulterioară a anumitor clauze fundamentale,—au slăbit-o simțitor, in pragul marelui răsboiu valoarea ei practică fiind in realitate destul de redusă. Vor dovedi-o in momentul critic atât neutralitatea Italiei, cât și inutilitatea oricărui angajament pentru o solidaritate austro-germană inevitabilă față de alianța franco-rusă, și —făcând chiar abstracție de legăturile creiate de dualism— una ungaro-germană pe care contele Andrássy o cimentase sub o formă quasi-irevocabilă după Congresul dela Berlin.

Două mobiluri principale au determinat România să se alăture Triplei Alianțe: aprehensiunea legitimă față de imperialismul rusesc și necesitatea de a ușura condițiunea deplorabilă a Ardelenilor, supuși cu incepere din 1875 politicei de maghiarizare forțată a lui Coloman Tisza.

Tratatul de adeziune era «defensiv». Articolul 2 al acestuia stipulă: «In cazul in care fără provocațiune din partea sa, România ar fi atacată, Austro-Ungaria se obligă a-i acorda in timp util ajutor și asistență impotriva agresorului. In cazul in care Austro-Ungaria «ar fi atacată in circumstante identice», de către vericare din Statele limitrofe României «casus foederis» se va prezenta simultan pentru aceasta din urmă.»

Este util să se mai adauge că Ion Brătianu obținuse in cursul negocierilor —impotriva stăruințelor contelui Kalnoky, ministrul afacerilor străine austro-ungar— ca textul tratatului să nu prevadă interdicțiunea pentru semnatari de a desfășura vreo acțiune politică indreptată contra intereselor lor reciproce. Acest fapt este de o importanță capitală, demonstrând spiritul in care a fost incheiată o alianță militara defensivă și condițională, prin care raporturile amicale, nu numai că nu se subintelegeau, dar erau inlăturate, prin preliminarii, in mod expres. Pe linia acestei pozițiuni, se vor inscrie, atât politica de susținere a rezistenței ardelene de către guvernul român, cât și acțiunea României in răsboiul balcanic.

In consecință, ultimatum-ul austro- ungar și declarațiunea de răsboiu (28 Iulie 1914), deci «agresiunea» manifestă a dublei monarhii impotriva Serbiei, deslegau in intregime România, atât moral cât și juridic, de angajamentele decurgând dintr'un instrument «defensiv», care iși perduse automatic obiectul până chiar și denuțarea —desigur legitimă, fiind supletivă.

Așadar, neutralitatea României, hotărâtă in Consiliul de Coroană din 2 August 1914, nu era nicidecum o «violare» a unei obligațiuni contractate, sau o «defecțiune», astfel cum —cu o perfectă rea-credință-au afirmat-o Puterile centrale. Deciziunea României, de altfel, nu constituia o surpriză. Brătianu inștiințase pe Regele Carol I, incă din 1913 aflându-se in opoziție, că nu va reinoi alianța din 1883 dacă i s'ar incredința formarea unui nou cabinet, și impărtășise lui von Busch, plenipotențiarul german la București, certitudinea sa asupra adversității mai degrabă decât a unei colaborări romăno-ungare in caz de răsboiu. Cât despre Czernin, ministrul Austro-Ungariei, acesta scria la Viena după incheiarea Păcii dela București: «Alianța cu România nu mai este decât "un chiffon de papier"».

Obiectivul primordial al României fiind liberarea tuturor Românilor (mai bine de opt milioane de suflete!) de sub dominațiunea străină, statutul de neutralitate s'a menținut până când au fost obținute garanțiile referitoare la drepturile sale asupra teritoriilor românești ocupate. Un prim pas inspre recunoasterea acestora a fost constituit —in ciuda rezervelor inițiale rusești— de «Convențiunea secretă de neutraliate binevoitoare» româno-rusă din 1 Octombrie 1914, care urma să fie intărită prin aprobarea expresă a celorialte Puteri aliate. Deși punctul de vedere românesc a fost adus la cunoștința acestora in primăvara anului 1915, Convențiunea secretă (politică și militară) mult așteptată, recunoscând formal drepturile teritoriale ale României și delimitându-le pe hartă, intârzie —din pricina masivei ofensive a lui Mackensen— până la 4 August 1916. Considerabilele sacrificii ulterioare ale Românilor dispensează de a se mai insista asupra faptului că, in expectativa și pretențiunile românești, nu se poate vedea nici nehotărâre nici oportunism, ci o acțiune diplomatică ințeleaptă, decurgând dintr'o grijă nicidecum exagerată pentru insăși existența neamului românesc «Toți acei cari cunosc —scrie contele de Saint-Aulaire in acea vreme ministrul Franței la București— dificultățile pe cari a trebuit să le invingă Ion I. C. Brătianu pentru a face recunoscute drepturile Țării sale de către Aliați, nu iși fac nici o iluzie —cu toate titlurile ce decurgeau din cele mai precise angajamente contractate— asupra valorii acestora, dacă nu ar fi fost atât de inălțător susținute de insuși sângele poporului român.»

Zece zile după obținerea garanțiilor, România declara răsboiu Puterilor centrale. Regele Ferdinand a avut, in acele dramatice imprejurări, meritu l foarte mare de a pune mai presus de orice alte considerente dragostea pentru poporul său-onoarea, idealul și interesele vitale ale acestuia călăuzindu-l singuri pe cale datoriei. Tensiunea in raporturile româno-ungare era atât de mare, incât o frăție de arme intre cele două națiuni —contrară de altfel nu numai simțămintelor dar și logicei— era de neconceput. Acei exponenți ai unei rusofobii numită «germanofilie», cari erau Carp, «junkărul transportat din intâmplare pe malurile Dunării» după cum il caracterizează Iorga, —si Marghiloman, numărau foarte puțini adepți. Se cunoaște răspunsul Regelui Ferdinand către Carp, singurul care votase in Consiliul de Coroană dela Cotroceni impotriva alăturării de Aliați, și care ii spunea: «Sire, Hohenzollernii sunt invincibili.» «Vă inșelați, Domnule Carp, —replica suveranul— eu am invins unul.» Apoi, Carp vorbind de «interesele dinastiei, Regele avu această biciuitoare ripostă: «Nu cunosc interesele dinastiei, nu cunosc decât interesele Țării. Dacă m'am hotărât să fac acest pas grav, e fiindcă după matură chibzuință am ajuns la convingerea adâncă si nestrămutată că el corespunde adevăratelor aspirațiuni si marilor interese ale Neamului, a căror răspundere o port in ceasul de față. Dinastia va urma soartea Țării, invingătoare cu ea sau invinsă cu ea. Deoarece mai presus de toate, să știți Domnule Carp, dinastia mea este română. Românii n'au adus aci pe unchiul meu, Regele Carol, ca să intemeieze o dinastie germană la gurile Dunării, ci o «dinastie națională», și revendic pentru Casa mea cinstea de a fi indeplinit in intregime misiunea pe care acest popor i-a incredințat-o.»

După acest istoric consiliu, Take Ionescu ii spuse Reginei Maria: «De-acum știu că avem un mare rege.» Iar Nicolae Filipescu se adresa monarhului cu aceste cuvinte inspirate: «Sire, ești trimisul lui Dumnezeu ca să implinești visul unui neam. Vei fi cel mai mare voevod al Țării, impodobindu-Te cu titlurile lui Mihai Viteazul și aducându-le podoaba purpurei regale. Intr'un suprem avânt de vitejie al Neamului, vei fi sfințit ca erou național. De-aceea mărirea ce Ți-o urăm, Sire, este: să Te incoronezi la Alba-Iulia, sau să mori pe câmpia dela Turda!»

Conform stipulațiunilor exprese ale ințelegerii cu Puterile aliate, o ofensivă a acestora pe frontul dela Salonic trebuia să preceadă intrarea in răsboiu a României, in scopul de a-i facilita acțiunea imediată in Transilvania. Serviciile de spionaj germane din Balcani au interceptat insă acest plan, modificând astfel consecutiv dispozitivul forțelor, rezultatul fiind că ofensiva promisă nu avu loc. A urmat Turtucaia, Sibiu, Neajlov, zeppelinele pe cerul Bucureștilor, invazia, incercuirea; curând, singura aliată limitrofă, Rusia, va fi pradă spasmelor revoluției.

Din primele zile ale intrării in acțiune, 30.000 voluntari ardeleni se alăturară rândurilor armatei române. Câteva regimente care urmau să se distingă in memorabilele

Urmează pagina 5

DESROBIREA ARDEALULUI

bătălii dela Oituz, Mărăşti si Mărăşeşti, prin care se apăra linia Siretului şi a munţilor Vrancei, erau compuse din transilvăneni. De-asemeni, corpurile de voluntari români făcuţi mai apoi prizonieri în Rusia, şi cari, împreună cu Cehii, luară calea Siberiei...

După retragerea în Moldova, după eroica rezistenţă a acelor Români cari «nu cunoşteau decât două cărări : a biruinţei sau morţii», — Rusia deschidea la 3 Decembrie 1917 negocierile de armistiţiu «pe tot frontul oriental», care preparau pacea dela Brest-Litovsk (3 Martie 1918). Descoperită astfel la Nord şi la Est, cu teritoriul naţional —în afară de un «triunghiu al morţii»— ocupat şi devastat, sleită de foamete şi de epidemii, numărând pierderi mult peste puterile sale,—România, pusă în imposibilitate de a-şi continua acţiunea, îşi întrerupse în mod provizoriu lupta. Intre timp, situaţiunea fronturilor se modifica simţitor. In Apus, acţiunea lui Ludendorff era anihilată în cursul celei de a doua bătălii a Marnei, apoi «linia Hindenburg» forţată. In Orient, Franchet d'Esperey înainta învingător în Macedonia, obligând Bulgaria să capituleze. Armata lui Berthelot trecea Dunărea, în timp ce trupele române —din nou în acţiune— recucereau teritoriul vremelnic ocupat de inamic.

La 11 Noembrie 1918, răsboiul lua sfârşit, în Occident, dar pentru Transilvania, unde sunase în fine ceasul desrobirei, începea o perioadă grea şi tulbure.

* * *

Austro-Ungaria era învinsă. Ea pierduse un răsboiu pe care îl vroise cu orice preţ şi îl premeditase, responsabilitatea agresiunei revenindu-i în aceiaşi măsură ca şi Germaniei. Francisc-Iosif murise la 21 noembrie 1916, succesiunea revenind arhiducelui Carol, devenit ca suveran Carol I-IV (întâiul pentru Austria, al patrulea pentru Ungaria) şi încoronat la Budapesta la 30 Ianuarie 1917. Acesta, avertizat de Czernin, care într'un lung raport din 12 Aprilie, îi demonstra că, faţă de luptele naţionalităţilor şi dezorganizarea interioară, monarhia nu mai putea continua răsboiul, — încercă prin toate mijloacele să obţină o «debellatio». Intrarea în răsboiu a Statelor-Unite cu zece zile înainte, nu era desigur străină de această manevră. Impăratul rege făcu deci Aliaţilor o primă ofertă infructuoasă de pace separată, prin intermediul cumnatului său principele Sixt de Bourbon. In politica internă de-asemeni, monarhul insistă pentru o serioasă lărgire a dreptului de vot, dar se lovi de rezistenţa intransigentă a lui Tisza, care preferă să se demită. Inutile, aceste tentative erau atât din cauza dublei opoziţiuni germane şi maghiare, cât şi în urma angajamentelor luate de Aliaţi faţă de Italia, România şi Serbia. «Nu era posibil —scria deputatul ungur Ladislau Fényes— ca Ungaria să evite pedeapsa... Destinul său istoric era de a plăti totul dintr'odată.»

Răsboiul îşi continuă deci cursul. In toamna anului 1918, haosul începea să domnească în Ungaria şi mai ales în Transilvania, cu atât mai mult cu cât, împotriva cererilor *insistente şi de mai multe ori repetate ale guvernului român, Aliaţii nu au dezarmat pe Unguri, dându-le posibilitatea să se reorganizeze şi să se concentreze* în Ardeal, spre a întreprinde o adevărată campanie de violenţe asupra populaţiunei româneşti. Pentru a se opune acestei deslănţuiri brutale şi a facilita sarcina Comandamentului aliat înaitând înspre Carpaţi, un Consiliu Naţional Român fusese format la Arad sub preşedinţia lui St. Cicio-Pop. Consiliul constitui gărzi naţionale în toate judeţele şi, faţă de dezordinea ce se propaga vertiginos în administraţia maghiară, se vedea obligat a asuma responsabilitatea unei adevărate acţiuni de guvernare a Ardealului.

Reunit în Oradea, la 12 octombrie 1918, Consiliul Naţional Român elaboră o moţiune, prin care anunţa că nu mai recunoşte autoritatea guvernului şi parlamentului maghiar, reclamând libertatea pentru poporul român. Moţiunea fu comunicată la Budapesta la 18 octombrie.

In aceiaşi zi, împăratul-rege Carol lansa un manifest, semnificând transformarea Austriei într'un Stat federal, garantarea dreptului de auto-determinare tuturor popoarelor şi renunţarea pentru totdeauna la teritoriile poloneze. Preşedintele Consiliului, doctorul Lammsch, a asemănat acest manifest cu «o injecţie de camfor administrată unui cadavru». Alarmat, guvernul maghiar declară «nul» manifestul imperial, autorul acestuia acordând în consecinţă Ungariei o independenţă şi autorizând pe primul-ministru Alexandru Wekerle să transforme uniunea reală austro-ungară într'o uniune personală. Wekerle semnă imediat actul de sepaţiune a Ungariei de Austria. Agitaţii utopice, căci, a doua zi 19 octombrie, Preşedintele Wilson declara într'o adresă de răspuns la manifestul inoportun al împăratului că dreptul de auto-determinare a naţionalităţilor nu putea fi disjunct de consecinţete sale teritoriale fireşti şi că obligaţiunile contractate relativ la diversele teritorii din Austro-Ungaria creiau un «fait accompli».

In aceste împrejurări şi faţă de autoritatea crescândă a Consiliului Naţional Român din Transilvania, precum şi temând desvoltarea naturală ulterioară a stării de lucruri astfel existente, Guvernul ungar delegă în grabă la Arad un «ministru al naţionalităţilor» proaspăt creiat şi investit, pentru a iniţia negocieri cu oficialităţile româneşti. Acest ministru fu Oscar Jàszi, specialist în dreptul naţionalităţilor, care avusese ocaziunea în trecut să facă dovada unei viziuni mai realiste cu privire la problemele etnice transilvane.

Acţiunea lui Jàszi fu însă destul de neîndemânatecă, dar este just să se recunoască poziţiunea cel puţin delicată în care se găsea. Când totul era pierdut pentru Ungaria, Jàszi oferea, în ultima clipă a ultimei ore, un program relativ mărinimos pentru care timp de mai multe secole, Românii luptaseră în zadar. In plus, el descindea în Ardeal la 13 Noembrie, câteva zile după monstruosul masacru dela Belis, lângă Cluj, unde ungurul Urmanczy ucisese mai mulţi Români.

Recunoscând populaţiei româneşti libertatea de a se guverna prin legi proprii şi schiţând în linii mari şi vagi «eventualitatea» unei autonomii federative a Ungurilor, Nemţilor şi Românilor din Transilvania, — propunerile cuprinse în planul lui Jàszi erau următoarele : (1) Românii vor primi depline puteri politice şi administrative în toate judeţele şi oraşele din Ungaria având o majoritate românească ; (2) Ei vor dispune de un reprezentant special, cu drept de vot, în Consiliul de miniştri ungar ; (3) Orice noui legi referitoare la teritoriile autonome româneşti vor trebui să obţină în prealabil consimţământul populaţiunei române ; (4) Protecţiunea mutuală a minorităţilor va fi garantată de Guvernul ungar şi de Consilul Naţional Român, acesta din urmă continând să vegheze la securitatea persoanelor şi a bunurilor ; (5) Dispoziţiunile citate nu leagă părţile interesate decât până la deliberaţiunile Conferinţei de pace, între timp Consiliul Naţional Român obligându-se a nu recurge în nici un caz la concursul, sub orice formă, a forţelor armate ale Regatului României.

Aceste propuneri erau foarte largi, dacă se reaminteşte că toţi comentatorii unguri ai răsboiului declaraseră în repetate rânduri —atunci când înfrângerea nu era încă sigura— că populaţiunea românească trebuia să fie «nimicită». Iniţiativa maghiară şi demersul «in extremis» al lui Jàszi, care lăsau să se întrevadă limpede teama de armata română, erau deci puţin elegante şi lipsite de orice sorţi de reuşită. Proiectul fu, bine înţeles, respins de reprezentanţii români, cari cunoşteau nu de ieri valoarea a astfel de promisiuni, de altfel fără obiect faţă de vointa unanimă a Ardelenilor de a se uni cu România.

Intr'adevăr, la 1 Decembrie 1918, Adunarea Naţională a Românilor din Transilvania proclama în Alba-Iulia unirea acestei provincii cu România. Insemnătatea istorică a acestei adunări nu se mai cere a fi reliefată. 1228 delegaţi ai tuturor cercurilor electorale, ai bisericilor, şcolilor, organizaţiunilor, instituţiilor şi corporaţiilor româneşti din Ardeal, deci cu adevărat reprezentanţii întregei populaţii majoritare, au aprobat cu un entuziasm înflăcărat rezoluţiunea de unire propusă de Vasile Goldiş şi de Iuliu Maniu. La acest act solem prin care voinţa naţională era liber exprimată, au aderat ulterior de-asemeni celelalte naţionalităţi conlocuitoare, cu excepţiunea minorităţii maghiare ; Consiliul naţional Săsesc dela Mediaş (8 Ianuarie 1919) şi populaţiunea şvabă din Banat, printr'un memoriu adresat Conferinţei de pace şi prin Declaraţiunea dela Timişoara 10 August 1919), notificară voinţa lor ca Ardealul să fie realipit României.

Adunarea dela Alba-Iulia învesti totodată în mod provizoriu cu puterea publică Consiliul Naţional Român, devenit «Consiliul Dirigent», având scaun mai întâi în Arad apoi în Sibiu şi prezidat de Iuliu Maniu. Cu privire la Consiliul Dirigent, Nicolae Iorga scrie : «...S'a putut asista la spectacolul neaşteptat al unei naţiuni care, în robie de o mie de ani, se arăta în stare, în momentul realizării aspiraţiunilor sale, să ia puterea pe care nu o exercitase niciodată şi să asigure unei ţări întregi ameninţată de invaziune şi de spiritul anarhic, o ordine perfectă.»

Intre timp, la 3 Noembrie 1918, Austria semnase armistiţiul la Villa Giusti, lângă Padova. Textul făcea amintire de «toate trupele» monarhiei, dar, în mod echivoc, «teritoriile ungare» erau exceptate. Subterfugiul era iluzoriu atât pentru Habsburgi cât şi pentru Unguri. Puterea relativă care mai exista în Ungaria trecuse în mânile unui «Consiliu Naţional Maghiar» format de contele Mihail Kàrolyi, cu elemente de extrema stângă. Cramponându-se de deteriorata «Coroană a Sfântului Ştefan», ultimul Habsburg concedase însă a «numi» pe Kàrolyi preşedinte al Consiliului, acesta grăbindu-se consecutiv a-l obliga să abdice...

Concomitent, Cehii pătrunseseră în Slovacia, Sârbii în Bacica şi în Banat, Croaţii alăturându-se «Consiliului Naţional al Slavilor din Sud», nucleu al viitorului regat sârbo-croato-sloven.

Cum a evoluat situaţiunea în Transilvania?

La 13 Noembrie, Kàrolyi semnase la Belgrad, cu reprezentanţii Puterilor aliate, o convenţiune militară reglementând condiţiunile de aplicare pentru Ungaria a armistiţiului dela Villa Giusti şi fixând o linie de demarcaţiune pentru forţele aliate de ocupaţie. După necesităti, aceasta fu modificată la 26 Februarie 1919, de către Consiliul Suprem aliat, pe direcţiunea Satu-Mare-Arad, creindu-se o zonă între forţele maghiare ne-dezarmate şi unităţile române care ocupaseră jumătatea de răsărit a Ardealului. Inaintarea românească nu fusese uşoară, căci şefii militari maghiari, nesocotind prima linie de demarcaţiune fixată, organizaseră o puternică rezistenţă la Cluj, sub comanda colonelului Kratochvil. Strivind dispozitivul acestuia, trupele române ocupaseră Clujul la 24 Decembrie 1918. După o a doua perioadă de rezistenţa pe linia Gherla-Dej, armata Kratochvil fu constrânsă să se retragă la Oradea, de unde, împreună cu «Divizia secuiască», intenţiona să desfăşoare o mare ofensivă spre Est, zădărnicită în cele din urmă. Secondând misiunea generalului Berthelot, trupele române —cărora Armata franceză din Orient le recomandase a se ţine pregătite de a intra în acţiune— trebuiau deci să înainteze până la limita zonei neutre, respingând mişcările de «guerilla» maghiare şi restabilind ordinea, cu concursul gărzilor naţionale române, pe devastatul teritoriu al Transilvaniei.

Situaţiunea politică la Budapesta devenea însă tot mai tulbure. Kàrolyi se proclamase la 11 Ianuarie 1919, preşedinte al Republicei ungare, dar, faţă de neputinţa sa de a mai menţine ordinea internă, Comandamentul aliat se văzu nevoit să procedă, la 19 Martie, la o nouă modificare a liniei de demarcaţiune, intimând Ungurilor ordinul să se retragă pe «frontiera» promisă României în 1916 (thalweg-ul Tisei şi al Vişeului, evacuând oraşul maghiar Vàsàrosnamény şi trecând la 6 km Est de Dobriţin). Este de notat că Românii se opriră mult înaintea acestei linii, deşi dincolo de poziţiile pe care le ocupară mai subsistau masse compacte româneşti martirizate. Două zile mai târziu, la 21 Martie, Kàrolyi se retrăgea, remiţând puterea «proletariatului maghiar». Regimul lui Béla Kun începea.

Existenţa unui nucleu de anarhie în centrul Eudopei, masacrele şi devastaţiunile ce se perpetrau în Ungaria, haosul total ce domnea pe toată întinderea solului maghiar, ca şi ofensivele ungureşti mereu repetate deopotrivă la Nord contra Cehilor şi în Transilvainia,—necesitară interventiunea Aliaţilor. In ce privea starea de răsboiu între România şi Ungaria, ea era consecinţa directă a ripostelor legitime la actiunile armate maghiare. O tentativă de înaintare spre Munţii Apuseni fusese împiedecată de trupele române şi respinsă dincolo de Tisa după grele pierderi.

Acţiunea militară românească, desfăsurată în cadrul operaţiunilor Comandamentului aliat, era în întregime justificată din punct de vedere moral, şi întru totul legală, dat fiind că armistiţiul dela Villa Giusti nu se referea la teritoriile aşa-zise «maghiare» şi că înţelegerea dela Belgrad, care la «Quai d' Orsay» era calificată «acord de fapt» iar nu de drept,—fusese violată de Unguri.

* * *

Fostul regent al Ungariei, amiralul Nicolae Horthy a publicat în 1954 «Memoriile» sale, care, bine, înţeles, consacră un larg spaţiu evenimentelor de mare însemnătate care au urmat. Este însă regretabil sa constate că, tratând de aceste chestiuni, viziunea politică retrospectivă a fostului om de Stat maghiar pare puţin pătrunzătoare. Afirmând că «"Românii", cari "nu reprezentau decât o minoritate în Transilvania", au declarat anexiunea acestei ţări la România», — Horthy comite —pentru a uza de un eufemism—o eroare. O alta, tot atât de flagrantă, dublată de o pasiune surprinzătoare şi demnă de o cauză mai nobilă, se poate înregistra citind pasagiul următor: «Românii profitară de bolşevizarea ţării (a Ungariei), spre a înainta tot mai mult cu forţele lor bine echipate, pentru a jefui tot ce întâlneau în cale». O polemică în jurul a astfel de alegaţuni (cărora se adaugă şi altele de acelaş gen în cursul unor «Memorii» unde memoria pare să trădeze prea adesea pe autor), ar fi astăzi pe cât de inutilă pe atât de deplasată. In măsura însă în care —reţinând totuşi ipoteza bunei-credinţe— afirmaţiunile amintite sunt în principiu menite a servi un adevăr istoric imparţial, apare ca o datorie a restabili —fără resentimente— faptele. Oficiul acesta ne este înlesnit de către fostul ministru al Afacerilor Străine şi ambasador al României D. N. Petrescu-Comen, care a adus de curând noui precizіuni preţioase relative la epoca despre care se tratează.

In lumina celor expuse mai sus, poziţiunea Guvernului şi a Comandamentului român era grevată în oarecare măsură de prohibiţiunea pe care —dintr'un spirit de moderare exagerat— o edicta periodic Consiliul Suprem dela Paris, împotriva înaintării românesti. Primind o nouă telegramă în acest sens, Brătianu ar fi strecurat-o în buzunar spunând: «Şi acum, înainte spre Budapesta!» Deşi misiunea de temperare a generalului Smuts pe lângă guvernu lui Bela Kun eşuase, cercurile Conferinţei dela Paris mai acordau un anumit credit pretinselor virtuţi democratice ale acestuia. A fost necesară importanta ofensivă maghiară din 20 Iulie, când poziţiile româneşti depe Tisa lovite din front au fost recâştigate doar cu preţul a serioase perderi precum şi un memoriu clarvăzător al lui Foch către Clémenceau, pentru ca punctul de vedere românesc să fie recunoscut judicios.

Intre timp, un grup de patrioţi unguri, în frunte cu Stefan Bethlen şi Julius Kàrolyi, formaseră la Seghedin un «guvern disident» menit să succeadă lui Béla Kun. Lipsită însă de orice mijloace de presiune asupra acestuia din urmă, gruparea lor platonică aştepta pentru a se impune, o interventiune străină care, înlăturând prin forţă guvernul existent, să-i încredinţeze puterea.

Or, la 10 Iulie —desvălue D. N. Petrescu-Comnen— emisarii acestui «contra-guvern», anume principele Ludovic Windischgraetz, contele Julius Andràssy, fost preşedinte al Cosiliului, şi fostul ministru Wilmos Vàszonyi, luară contact, mai întâi la Berna apoi la Lucerna, cu D. Petrescu-Comnen el însuşi, cu reprezentantul Guvernului român în Elveţia, Mihail Păcleanu, şi cu delegaţii Consiliului Dirigent, Gh. Pop şi Iosif Schiopul, — pentru a le împărtăşi credinţa că România era singura putere capabilă să restabilească ordinea în Ungaria şi a le cere —în consecinţă— ca trupele române să treacă la atac, să depăşească Tisa şi să ocupe Budapesta, unde să înscăuneze,, sub conducerea lui Horthy, guvernul naţional dela Seghedin.

Aşadar, armatele române înaintând spre capitala Ungariei, spre a respinge atacurile forţelor extremiste şi a nimici un focar de anarhie contagios, răspundeau în acelaş timp doleanţelor reprezentanţilor înşişi ai naţiunei maghiare.

Inaintarea românească fu victorioşă. Un prim corp de armată ungar capitulă la Czegléd, apoi roşiorii şarjară la Pest-Szent-Lörincz ; în sfârşit, la 4 August, Budapesta se preda. Ostaşii români defilau pe Andràssy-ùt în faţa generalui Mărdărescu. Din ajun, Béla Kun era pe fugă.

La banchetul oferit de Comandantul român la hotelul Gellért ministrului Franţei, acesta, contele de Saint-Aulaire, se adresa în acesti termeni ofiţerilor români: «Onoare vouă, cari singuri dintre Aliaţi, aţi implântat drapelul vostru în capitala duşmanului ereditar, — vouă cari, respingând o agresiune sălbatecă şi nelealâ, aţi urmărit marşul vostru victorios până acolo unde se cerea, nu numai pentru a salvgarda drepturile României, dar în acelaş timp pentru a împiedeca în Europa centrală alte ravagii incalculabile... Onoare vouă, a căror generozitate în victorie a egalat bravura în bătălie, meritând recunoştinţa a înşişi inamicilor voştri de ieri...»

Urmează pagina 6

DESROBIREA ARDEALULUI

Mărturii de felul acesta ar putea fi acumulate și înșiruite în abondență. Mai instructivă și mai convingătoare apare însăși declarațiunea principelui Windischgraetz, datată din 14 August 1919 și reprodusă cu permisiunea sa în presa internațională,—declarațiune pe care o revelează D. N. Petrescu-Comnen; iată pasagiul principal al acesteia: «Recunosc cu lealitate că, intrând în Budapesta, Românii au adus un serviciu considerabil atât Ungariei cât și lumii întregi.»

Ocupațiunea română dură până în Noembrie. Trei luni în decursul cărora armatele române restabiliră integral ordinea și legalitatea acolo unde anarhia fusese totală, curmară anomaliile ce subsistau după iureșul politic, social și militar, suportat de o țară fărâmițată, de un popor învins. Trebuiau, în plus, avute în vedere injoncțiunile Consiliului Suprem aliat, care insista pentru formarea unui guvern maghiar democratic oglindind toate nuanțele, precum și disensiunile și rivalitățile existente în sânul politicienilor ungari. De-asemea era necesară clarificarea anevoioasă a nouei pozițiuni internaționale, în dreptul public, a Statului ungar. Sarcini riguroase, comandate de circumstante, de care Românii se achitară într'un timp foarte limitat cu o înaltă și demnă autoritate, cu competență, măsură și bunăvointă.

După un cabinet interimar format de Peidel, guvernul Friedrich secondă Comandamentul român în opera sa de regenerare a unei Ungarii, ce își recăpăta astfel treptat, forțele. Republica fu abolită și regatul restabilit. Ungurii insistară pentru instaurarea arhiducelui Iosif ca «șef al Statului», dar, ca urmare la intervențiunea Aliaților, refractari pe bună dreptate unei restaurări a Habsburgilor, acesta se retrase odată cu Friedrich care îl susținuse. Agreat la Paris, Huszàr fu numit președinte al Consiliului.

Comentând ocupațiunea română, Horthy scrie în «Memoriile» sale aceste ciudate rânduri: «Românii făcură toate dificultățile pe care le putură. Spre a avea, în vederea apropiatelor negocieri de pace, garanții tangibili,—teritoriul unguresc la Vest de Tisa fu evacuat abia la mijlocul lunei Noembrie.» Interpretările eronate sau tendențioase nu clintesc însă un adevăr istoric recunoscut. Grație prezenței românești, forțele naționale maghiare au putut fi reorganizate, Horthy intrând în fruntea lor, la 16 Noembrie, în Budapesta redată ordinei și evacuată.

Consiliul Dirigent a funcționat în Transilvania până la 20 Noembrie 1919 când, sub Guvernul Vaida-Voevod, primul Parlament al României întregite s'a întrunit în București. Apoi, după ce granițele de Vest ale Țării au fost consfințite prin Tratatul dela Trianon,—la 15 Octombrie 1922, Regele Ferdinand și Regina Maria au fost încoronați în Alba-Iulia.

Cel mai mare, cel mai strălucitor capitol din Istoria României era încheiat. Patriotismul, înțelepciunea, credința vie și jertfele nenumărate ale poporului întreg, au făcut cu putință împlinirea unui măreț și scump ideal. Căci —e bine să se știe în toate timpurile— iubirea de neam, unirea între toți fiii națiunei și puterea de sacrificiu nelimitată, sunt virtuțile cu adevărat constructive, față de cari cea mai nemiloasă tiranie rămâne neputincioasă și se sfarmă.

LACRIMI

de Nicolae Novac

Aseară, Dumnezeu,
a plâns cu capul proptit pe umărul meu...

Nu știu cine
l-a îndemnat să treacă și pe la mine...
Singur eram și trist
și lâncezeam ca un Crist
după lumina ce nu mai venea,—
după izbăvirea ce nu se mai arăta.

Mi se'mplântase, ca un junghiu, în inimă, dorul de Țară.
—nu pentru întâia, și desigur, nici pentru ultima oară—
și pribegia mi se părea un chip,
un burete mustind de oțet și venin
pe care-l sorbeam cu sete, mereu,
depe crucea neagră a exilului meu...

Când a intrat, se făcuse lumină'n odae,
straele lui, străluceau ca o văpae.
L-am poftit să ia loc, să șadă la masă...
—«Doamne—i-am zis—a venit ceasul întoarcerii acasă?»

M'a privit tăcut, apoi și-a întors în altă parte fața,
și-am înțeles atunci că prin străini aveam să-mi sting
[dorul de țară și viața...

—«Nu —mi certa, Doamne, slăbiciunea—i-am rugat—nu
precum crezi, așa, facă-se voia Ta. ... îmi-o certa.
Mă sfâșia dorul de Țară și frați,
dorul de Cărașul meu drag și de împăduriții Carpați,
aș fi vrut să-i revăd cât mai de grabă, cât mai curând,
să nu-i port, ca pe o icoană, numai în suflet și'n gând...»

Cu capul proptit pe umărul meu,
a plâns, împreună cu mine, aseară Dumnezeu...

CONCRETISM POETIC

de Faust Bradescu

INTRODUCERE

Orice mișcare renovatoare pleacă dela acceptarea a două idei: incontestabila evoluție a formelor de exprimare și de manifestare a vieții; convingerea că formele existente au devenit caduce, sunt depășite, fără a fi încă înlocuite. De unde apariția unei noi concepții relese nu numai necesară, dar chiar de neînlăturat. Această necesitate de transformare e rezultanta unui ideal, bazat el însuși pe anumite concepte mentale și poate pe câteva precedente mai mult sau mai puțin concludente. In plus, orice concept ideal își are lansată definirea și realizarea într'un viitor incert, pe care nimeni nu-l poate prevedea și pe care foarte mulți îl contestă sau îl combat.

Un lucru rămâne însă sigur: noțiunea de ideal, prin definiție, este o «negare a prezentului», a stării de fapt, pe care o consideră anacronică, în discordanță cu realitatea ideală care ar trebui să domnească și pe care speră s'o impună cu timpul. Politica, literatura, arta, oricare dintre manifestațiile umane, se pot găsi la un moment dat în confict deschis cu realitatea epocei. Acest conflict poate avea consecințe dezastroase pentru societate, mai ales în cazul discordanțelor în domeniul politic. Când însă este vorba de domeniul literar și artistic, neînțelegerea pricinuitoare de discuții și rupturi, poate juca adesea un rol cu totul diferit. Deși terminologia rămâne aceeași (ideal, decadență, revoluție, etc.) consecințele esențiale pot fi considerate benefice. Frământarea de idei —uneori incontestabil absurdă— lărgește câmpul de sensibilitate artistică sau literară, și chiar dacă nu atinge scopul vizat de idealul curentului răsvrătit, deschide cel puțin orizonturi nebănuite și galvanizează generațiile tinere, împingându-le spre noi experiențe «renovatoare».

Neconformismul frământă străfundurile oricărui curent revoluționar. Și numai cine poate înfrânge atracția covârșitoare a «frumosului prezent», ajuns la apogeu, dar în acelaș timp incapabil de a se depăși sau a fi depășit prin aplicarea acelorași reguli, acelorași forme, acelulaș ideal, va fi capabil să întrezărească un alt «frumos», un alt ideal estetic, alte reguli, alte forme. Din cauza aceasta orice curent își găsește cu greu un drum în opinia publică și cercurile restrânse ale elitelor literare sau artistice. Frumosul existent, deși poate decadent, anacronic, depășit, corespunde în cea mai mare măsură idealului dominant, conceput de generația prezentă.

Când primele tablouri cubiste sau mai târziu, suprarealiste, si-au făcut apariția, opinia publică și cercurile academice au avut o sincopă. Era o negare totală a elementelor estetice admise până atunci și transformate în dogme. Mai târziu însă, tablourile lui Braque, Picasso, Dali sau Miro, provocau scepticism și discuții aprinse, dar nu revoltă. Astăzi, neo-plasticismul lui Mondrian sau «tachismul», stârnesc pur și simplu interesul și chiar entuziasmul publicului.

Abstracționismul intelectual nu mai e apanagiul unei subțiri pături de inițiați. Punctul nevralgic între clasicism și modernism pare depășit. Ceeace mai dăinuește, este lupta de stabilizare a unuia dintre curentele abstracționiste pentruca din el să se cristalizeze elementale estetice stabile ale secolului XX. Ceeace însemnează că trăim în plină perioadă de tranziție și deci de instabilitate estetică. Curentele sunt numeroase și, prin urmare, animozitățile infinite.

Se întâmplă, însă, că această instabilitate estetică nu se limitează la artele plastice, ci se răsfrange cam în toate domeniile. Paternitatea rupturei sau a scânteii revoluționare revine fără îndoială artelar plastice. Tendința lor spre raționalizarea operelor de artă și simplificarea acestora până la elementele primare au dat naștere abstracționismului și concretismului actual. In muzică, cu Strawinki și Honnegger, se remarcă aceeași tendință de renegaae a formelor clasice și dirijarea conceptului muzical către o simbolistică atonală. Ca toate schimbările profunde ce-l depășesc, mediul uman a primit cu strâmbături și huidueli armonia cu nuante cacofonice ale primilor modernisti. Or azi, pentru urechile deja experimentate ale multor iubitori de muzică, veritabilele cacofonii ale concretiștilor actuali (muzică electronică și stereofonică a unui Boulez, Webern sau Schaeffer) par armonice și chiar geniale. Din moment ce produc extazul !!...

Dece ne-am mira oare ? Spiritul omenesc evoluează fără'ncetare. Gustul, sensibilitatea, nu pot urma decât acelaș drum. Spre exemplu, cantilena, madrigalul, valsul sau romanța pot fi eterne ca gen și totuși fiecare reprezintă o epoca specifică. «Nu se pot eterniza». Aceasta este caracteristica umanului, a tot ce se gândește sau produce în numele lui. Individul îl simte de altfel instinctiv. Deaceea caută să se realizeze în forme care să-i dea impresia că s'a smuls din umanul ce va fi uitat, umanul din care face parte. Pentru artist sau scriitor, «a fi prezent, a trăi în actual, însemnează a depăși constant acest prezent», a căuta formele viitorului.

Artistul, poetul, filozoful, e aproape totdeauna un desrădăcinat, un om ce nu-și găsește liniștea ș-i în continuu dezacord spiritual, estetic și afectiv cu societatea epocei sale. Neînțeles și criticat, zeflemisit și batjocorit, nu rezistă mediului înconjurător decât, prin forță de caracter și convingere în ceeace crede și face. Or, tot ce-i făcut din convingere nestrămutată și nu-i «întinat de pornografie sau de oportunism», merită întreaga noastra atenție, oricât de absurd ar părea la prima vedere.

Nu trebuie să judecăm cu ușurință «zăpăcelile picturale», «cacofoniile ultrasonice și atonale» sau «ideogramele verbi-voco-vizuale» ale unui poem de avangardă, forme prin care spiritul răsvrătit al epocei noastre își caută făgaș. Epocă de mare tensiune, tranziția se dovedește anevoioasă. Conflictul clasic al generațiilor a devenit o serie de conflicte ce se suprapun, se încalcesc, se macină unele pe altele. Pradă atâtor tentații, atâtor nedreptăți, atâtor ideologii și curente, omul balotează nedumerit și disperat între cele mai bizare extreme. Ii e frică să se stabilească; îi e teamă de anacronism. Deaceea aleargă zănatec, în căutarea unui «ce», care să-i mângâie vanitatea și să-i stingă setea de perfecțiune. Fiecare găsește acest «ce» după afinități și-atâta timp cât nu intervine nici un fel de «constrângere», multiplitatea părerilor și rivalităților nu poate fi decât binefăcătoare pentru societate. Din ritmul lor anarhic, nestatornic, se cristalizează spiritul unei epoci și se desprind noile perspective ale viitorului.

Și-acum, după această introducere destul de lungă, însă necesară, vom trece la analiza problemei ce constitue esența acestui studiu.

CE ESTE CONCRETISMUL POETIC

O adaptare a artei poetice moderne la ritmul, dinamica și progresul epocei în care trăim. Extraordinarele descoperiri și invenții ale ultimilor 100 de ani —spun concretiștii— au impus o revizuire totala a tuturor valorilor cunoscute. Dela politică la artă plastică, dela sociologie și medicină la muzică, fizică și coreografie, toate domeniile de activitate umană s'au văzut împinse spre forme de exprimare și comunicare noi, mai adecvate mentalității și sensibilității actuale.

In artele plastice, mai ales, această tendință în a descoperi noi forme de comunicare estetică a atins un punct culminant în clipa în care figurativismul n'a mai fost considerat condiția esențială în domeniul creației. Răsturnarea principiului aristotelic de identitate, ne mai impunând în artă o corespondență fidelă între creație și natură, evoluția diferitelor curente abstracționiste ne-a dus la «tachismul» actual. Imitația naturei ne mai fiind obligatorie, analizarea în adâncime a obiectului, atrăgea în mod fatal punerea în relief a formei, a conținutului, a ideii, a realului subînțeles, a concretului.

Numai în arta lirică această evoluție părea stopată, constituțional irealizabilă, fenomenul poetic părând să aibă o cu totul altă finalitate. Acest fenomen poetic, de ordin și de natură subiectivă, nu putea avea alt scop decât acela de a exprima stări și tendințe, sentimente și acțiuni sub a formă discursiva, conform unar reguli seculare supuse formei silogistice.

Cu stabilirea noilor forme plastice și muzicale, perfect integrate în ansamblul vieții moderne, se impunea —după concretiști— o schimbare asemănătoare și'n poezie, în această artă a cuvântului și-a transmiterii de emoții verbale. După ei, toate artele trebuie să se miște paralel, sincronizate, altfel progresul nu-și mai poate păstra cadența uniformă în acest ansamblu sincronizat, singură arta poetică apărea ca o întârziată în mijlocul unei lumi dinamice.

Pentru salvarea poeziei un singur mijloc: stabilirea independenții cuvântului și valorificarea lui; apoi prin el, introducerea în circuitul creației poetice a unui nou limbaj, care să corespundă cu mai multă fidelitate atât progresului social cât și devoltării prezente psiho-spirituale a individului.

Deci, concretismul poetic caută să distrugă structura logică a formelor poetice tradiționale și înlocuirea acestora cu forme noi de comunicare, ce nu mai au nimic comun cu limbajul silogistico-discursiv cunoscut. E o încercare de simplificare a transmiterei de emoții estetice printr'o apropiere mai direcă între obiect și subiect, adică între individul receptor (subiect) și forma poetică nouă (obiect).

CE URMAREȘTE POEZIA CONCRETA

Convinși de anacronismul regulilor clasice ce guvernează arta poetica de secole, concretiștii au ajuns la concluzia că numai înlocuirea acestor reguli mai poate salva poezia dela o decadență definitivă. Sentimentalismul introspectiv nu mai cadrează cu mentalitatea obiectivă a epocei noastre. Individul —spun ei— nu mai poate fi impresiont de melopea intimistă a poetului tradițional ce—și cântă durerile, bucuriile sau impresiile, dar nu—l pune deloc în contact direct cu realitatea lucrurilor și—a noțiunilor pe care le mânuește.

Individul are nevoie de comunicare directă; el și obiectul; el și forma; el și conținutul. Această comunicare directă o vrea realizată printr'o imagine concretă, izbitoare la prima vedere, iar nu prin intermediul interpretării subiective și metaforice a versificatorului.

In consecință, primul lucru ce urmăresc concretiștii este ideia de a termina cu «idolatrizarea versului» sub orice formă, liber sau rimat, considerându—l o simplă expresie convențională. In locul lui, stabilirea unei poezii fără versuri, bazată pe puterea sugestivă a formelor ideografice, care impresionează «total, rapid și direct» sensibilitatea lectorului. Ca urmare a acestei convingeri pur partidare, grupul concretist brazilian a denumit poezia concretă «totalitate sensibilă verbi—voco—vizuală».

Această supremă ambiție de a distruge maniera clasică de construcție poetică, atrage o seamă de consecințe colaterale:

—Distrugerea temeliilor silogistico— discursive și formale ale poeziei, deci destrămarea clasicului discurs logic.

—Inlocuirea sintaxei verbale printr'una vizuală, pentruca din analitică, poezia să devină sintetică și spațială.

—Structura poetică sprijinindu— se exclusiv pe asemănări și apropieri spațiale, deci vizuale, dinamica poemului devine multilaterală, cu iradieri în toate direcțiile. Cum spune Decio Pignatari, concretist brazilian, «una dintre principalele caracteristici ale concretismului este problema mișcării,structura dinamică, mecanica calitativă».

—Se respinge cu indignare subiectivismul poetic, con-

Urmează pagina 7

CONCRETISTM POETIC

siderându—se concretismul o «obiectivare», o concretizare a operei de artă. Deci se urmăreşte o impersonalizare a poeziei: Iar prin indepărtarea atitudinei introspective se afirmă acceptarea realismului obsolut, adică, nu ceeace crede şi simte poetul, ci ceeace reprezintă obiectul in sine, fiindcă acest obiect are o viaţă proprie, singura care interesează.

—Se afirmă mania de structură, foarte naturală acolo unde fenomenul poetic nu mai depinde de continutul emotiv exprimat printr'o expunere logică şi discursivă. Forma vizuală caută să inlocuiască sărăcia sau lipsa de analiza introspectivă.

—Deasemenea se accentuează atitudinea anti-metafizică, respingându-se orice apropiere de simboluri, mituri sau mistere, pe care le califică de elemente ale jargonului liric.

—Stabilirea unei noi valorificari a cuvântului, care devine element de bază al poemului. Insă, integritatea cuvântului nu mai este respectată. Atomizarea fonetică in silabe, litere sau chiar inlocuirea alfabetului prin culori, forme geometrice sau cifre, e de uz curent.

—In sfârşit, oragnizarea poemului trece dela forma clasică «analitico-discursivă» la cea concretă «sintetico-ideografică». Materialul disponibil, cuvintele, nu mai sunt privite ca particule adjective, bune numai pentru construirea de ansambluri exprimând idei, sentimente, acţiuni. Cuvintele capătă o nuanţă substantivă, de sine stătătoare, ceeace le face independente şi capabile să exprime un conţinut mai larg si mai semnificativ, conţinutul lor propriu.

Rolul cuvintelor, din instrumental, devine motor. Din simplu agent de comunicare, se transformă in comunicare insăşi, exprimă direct conţinutul său concret, căutând să declanşeze emoţia fără intervenţie de metafore şi frazeologie.

—Mai mult chiar, concretiştii intrevăd, pentru a se putea impune cu timpul intr'un mediu profund ostil şi sceptic, o reeducare a reactiunilor emotive ale indivizilor in faţa noilor forme şi structuri concrete. Semantica clasică nu mai poate dăinui.

CONŢINUT ŞI STRUCTURA

Marea transformare pe care o urmăreşte concretismul poetic este stabilirea unei relaţii indestructibile intre continut si structură. Cei doi termeni nu mai pot rămâne două noţiuni distincte, independente, nesupuse nici unei corelaţii in realizarea şi interpretarea poemului. Structura şi conţinutul acestuia trebuie să formeze un tot armonic, săse reverse unul asupra celuilalt, să se contopească intr'o sinteză artistică, plină de resurse emotive. Nu există altă posibilitate, deoarece poemul concret «este o realitate in sine, iar nu un poem despre cutare lucru...» (Gomringer, poet concretist elveţian).

O asemenea afirmaţie corespunde unei realităţi pe care poeţii concretişti o respectă cu fidelitate: forţa cuvântului, elementul funcţional al poeziei. Acesta nu e considerat simplu element de interpretare, deci de comunicare de conţinut, ci işi schimbă destinaţia şi devine element de compoziţie, de structurare a poemului. De aceea s'a putut afirma că «structura poemului este adevăratul său conţinut» (Haroldo de Campos, poet concretist brazilian).

Baza e mereu cuvântul, dar plasat intr'o structură plastică, vizuală, şi incadrat de elemente noi, a căror valoare emotivă şi estetică era necunoscută in versul tradiţional. Prin această manieră de a construi poemul, cuvântul nu-şi pierde nimic din conţinutul şi insemnătatea lui. Din contră, câştigă o forţă ce-i era negată: aceea de a exprima propria-i realitate. Din element descriptiv de lucruri sau stări devine generator de emoţii. Nu mai explică, provoacă. Punând in relief propria-i valoare, printr'o structurare originală a poemului, cuvântul declanşează forţa de creaţie şi de interpretare a fiecărui lector. In asemenea condiţii, un simplu cuvânt plasat intr'un tot de elemente grafice, policromice, etc., poate evoca cu mult mai mult decât un poem de zece strofe. Conţinutul n'are valoare cu adevărat decât dacă comunicarea de emoţii este intensă, directă şi imediată. Or, poemul concret, susţin adepţii lui, e singura formă practică ce poate răspunde acestor exigente, deoarece numai in el, conţinutul se confundă cu structura. Comunicarea devine instantanee, directă şi de-o intensitate copleşitoare.

Se pare totusi că există o mică diferenţa de păreri asupra acestei «comunicări» concretiste. Uni susţin că prin contopirea conţinutului cu structura poemului, omul, lectorul, este liberat de tiradele interpretative, fiind pus in contact direct —fără nici un intermediar metaforic şi fără nici un efort de analizare personală- cu realitatea, sensul şi problematica poemului. Pentru aceştia, poemul concret macină singur in combinatia lui structurală toate dificultăţile şi subtilităţile conţinutului, dând cititorului emoţii pure, pe care acesta le captează şi de care se bucură imediat, direct şi intens, fără nici o sforţare de interpretare.

Alţii, din contră susţin că construcţia amalgamatică structurăconţinut, deschide a nouă pagină in viaţa estetico-spiritualo-afectivă a individului prin independenţa de interpretare pe care i-o garantează. Omul, in faţa unui poem concret, nu mai este obligat să urmărească şi să creadă in trama tematică a autorului. Liberat de chingile silogismului tradiţional, individul resimte emoţiile pe care i le provoacă realitatea pură a elementelor ce constituesc poemul. Şi aceste emoţii variază dela individ la individ, deşi elementele prezente sunt aceleaşi. Lectorul se integrează poemului, trăieşte cu el, şi-l apropie. Astfel, poetul concretist nu mai forţează cititorul să-i urmărească «miorcăiturile» subjective sau descripţiunile-i alegorice. Il plasează in faţa unei structuri vizuale, al cărui conţinut se revelă instantaneu, direct şi cu o intensă forţă evocativă, deoarece conţinutul şi structura poemului sunt un singur tot.

In poemul clasic, pretind concretiştii, curba emotivă nu poate fi decât una, stabilită grafic intr'o linie ascendentă pentru a-şi indeplini funcţia logică de impresionabilitate mentală. Pe când in poemul concret, curbele emotive sunt complexe şi multilaterale, deschizându-se intr'o varietate infinită de emoţii psiho-senzoriale, imediate si permanente. Esenţa poemului concret fiind construcţia sa vizuală, elementele vitale de sensibilitate poetică reies cu mai multă intensitate dela primul contact intre poem şi lector. Aspectul ideogramatic neobişnuit poate şoca pe lectorul neavertizat, dar acest şoc este deja o emoţie pe care un poem obişnuit nu i-o poate in nici un caz procura. Aspectul formal al poemului poate constitui dela inceput o incântare, un avertisment, o explicaţie, pentru lector. Citindu-l —sau mai bine zis, «vizualizându-l»— acesta descoperă, pe măsură ce inaintează in lectura, subtilele afinităţi existente intre forma şi conţinutul poemului, intre el insuşi şi poemul pe care-l priveste.

PRECURSORI AI CONCRETISMULUI

Curentul concretist in poezia actuală, cu accentuata-i tendinţă fenomenologică tempo-spaţială şi amalgamarea consecventă formă-conţinut, nu are pretenţia de a fi o realitate a spiritualităţii moderne, ieşită spontan din craniul câtorva neconformişti post-belici. Singura lui pretenţie e de a fi considerat punctul culminant al unei evoluţii de peste 50 de ani in domeniul liricei şi de a reprezenta singura poezie valabilă in stadiul de evoluţie actual al umanităţii. Trebuie să recunoaştem că adepţii acestui curent nu se pot plânge de complex de inferioritate!

In afară de această concesie, cerută imperativ opiniei publice, concretiştii recunosc un lanţ intreg de premergători, care au simţit sau presimţit slăbiciunea constituţională a poeziei tradiţionale şi-au incercat, fiecare după puterile, temperamentul sau concepţiile lui, să-i găsească o solutie.

Astfel, concretiştii recunosc ca punct de plecare al marei revoluţii celebrul poem al lui Mallarmé «Un coup de dés jamais n'abolira le hazard», publicat in 1897 şi despre care insuşi autorul spunea in prezentare: «Fără a presupune viitorul, ceeace va ieşi de aici va fi nimic sau "aproape o artă"». Intr'adevăr, pentru maniera obişnuită a maestrului, pentru ermetismul ce-i caracteriza opera, «Un coup de dés...» constituia o surpriză, o noutate, pe care Mallarmé insuşi e recunoştea şi-o temea. Simbolismul şi ermetismul dispăreau in faţa unui nou univers multi-dimensional, exprimat intr'o formă cu totul contrarie narativului traditional. Expunerea bidimensională clasică devenea tridimensională, varietatea de tipuri tipografice transforma paginele intr'o canava pestrită, iar organizarea geometrică imprima poemului un aspect ideografic. In linii largi, poemul cu pricina conţinea elementele verbivocovizuale ale concretiştilor actuali. Deaceea, nu putem fi miraţi de importanţa pe care i-o atribuesc concretiştii acestui poem, care pentru prima oară, rupea cu silogismul raţional al versificării, punând in relief alte forme capabile de a provoca emoţii lirice.

In afară de acest poem fundamental pentru evoluţia ulterioară a artei poetice, concretiştii recunosc ca precursori, o seamă de alte curente, personalităţi, sau experienţe, ce-au incercat —mai mult sau mai putin consistent— să răstoarne regulele tradiţionale ale versului.

Alături de Mallarmé, ei preamăresc pe un Arno Holz; pe un Apollinaire, ale cărui poeme în formă de desene (calligrammes), deşi simple experienţe inconsistente, demonstrau o preocupare dincolo de obişnuit; pe un Marinetti, al cărui futurism in versuri metafizice sgudula in preajma primului răsboi mondial, simbolismul şi impresionismul pedant.

Apoi, intreaga pleiadă de poeti anglo-saxoni, cu Ezra Pound, Cummings şi Joyce in frunte, cari, inţelegând necesitatea unei noi structurări interne a versului, s'au lansat in experienţe ce-au intunecat viitorul versificării narative.

Incercarea de afirmare a unei percepţii spaţiale, introducea dimensiuni noi in structurarea poemului, desvoltarea in timp a acestuia devenind secundară sau chiar inutilă. Atomizarea cuvintelor şi intrebuinţarea silabelor independent unele de altele, introducea in circuitul versificatoriu o dinamică specifică a elementelor altădată simple părţi dintr'un tot. Cuvântul, silaba şi chiar numai litera se personalizau, putându-se mişca si plasa intr'o independenţă complectă de acţiune pe planuri imposibil de imaginat in vechea constructie logică şi narativă. Formă, mărime de tip grafic şi direcţie precise, erau complect abolite, fiecare literă şi fiecare ideogramă având o valoare proprie in timp şi spatiu. Astfel graficul devenea funcţie explicatorie, de interpretare, după cum atomizarea cuvintelor devenea dinamică, fixând poemul intr'o sinteză spaţiu-timp cum nu mai existase.

In tabloul precursorilor, eforturile acestor excepţionali mânuitori de versuri sunt complectate prin experienţele a două curente innoitoare in artă: Dadaismul lui Tristan Tzara şi Suprarealismul lui André Breton. Influenţa lor, deşi foarte contestată de către concretiştii actuali, nu poate fi negată. Deaceea, vom insista un pic asupra lor.

Spre deosebire de dadaism, a cărui tehnică tindea la o totală deslipire a cuvântului de conţinutul său relaţionar, spre a «libera cuvântul de gândire» cum spunea André Gide, concretismul caută din potrivă să intărească acest conţinut specific printr'o apropiere, o relaţionare a diferitelor elemente conmponente. Pentru dadaişti, plasarea cuvintelor intr'un poem trebuia făcută de-o manieră discontinuă, independentă de orice corelaţie mentală, manieră «care sa nu autorizeze nici o asociaţie de gânduri». Nihilismul dadaist mână poezia modernă spre o sterilizare complectă. Cu toată aplecarea spre descoperirea formelor pure, acestea nu puteau avea nici o semnificaţie emotivă din cauza lipsei de relaţionare tematică in cuprinsul poemului. Or, fără această relaţionare permanentă nu există inţelegere şi deci emoţie. Nu orice amestecare de elemente poate crea un poem. Acesta ia naştere şi reacţionează asupra lectorului când relaţionarea intre elementele ce-l compun este reală şi constantă. Concretismul indeplineşte această condiţie şi prin ea se deosebeşte fundamental de dadaism. Poemul concret este un ansamblu de relaţionări intre elemente readuse la puritatea lor specifică. Sensul poemului reiese tocmai din unificarea acestor relaţionări.

Dacă spiritul Dada poate fi considerat, aşa cum il defineşte Ribemont-Dessaignes «o revoltă permanentă a individului contra artei, contra moralei si contra societăţii», cu greu s'ar putea stabili o relatie strânsă intre dadaism şi concretism poetic. Acesta nu s'a manifestat niciodată ca anti-artistic, anti-moral sau anti-social. Din contră, toate afirmaţiile concretiştilor tind spre staiilirea unei game de sensibilităţi poetice evitând grosolănia, formele imorale sau dispreţul faţă de societate. Cât despre artă, formele spaţiale pe care vor să le impună poemului sunt mai de grabă o definire artistică decât o atitudine contra.

Dacă estetică dadaistă era un nihilism distrugător, uragan biciuitor al impresionismului şi academismului in vigoare, fără nici un ideal creator care să inlocuiască ceeace voia să dărâme, nu acelaş lucru se poate spune de concretism, care intrevede o nouă estetică prin noile forme de comunicare verbi-voco-vizuală. Distanţa spirituală este mare intre inconoclaştii dadaişti din 1917 şi concretiştii din 1957. Când Tristan Tzara preconiza fabricarea poemului dadaist absolut in următorii termeni: «Ia un ziar şi o foarfecă. Taie-l in bucăti. Taie apoi cuvintele unul câte unul, pune-le intr'un sac sau in fundul unei pălării. Amestecă-le bine...», ilustra perfect spiritul de revoltă al curentului şi dorinţa de a nega şi distruge totul. Când insă un poet concretist face apel la o tehnică diferită de cea tradiţională, urmărind realizarea poemului ca o incoronare a unui efort şi-a unei evoluţii de gândire, ne găsim in faţa unui fenomen pozitiv, cugetat, studiat, al unei noi maniere de comunicare poetică. Putem să nu fim de acord, putem să nu credem in fenomenologia pe care o susţine concretismul; n'avem insă dreptul să negăm scopul pozitiv pe care-l urmăreşte.

Apropierea de dadaism nu are rost decât pentru a constata sensul revoluţionar al celor două curente şi faptul că, dacă dadaismul a influenţat si ajutat definirea istorică a suprarealismului, poate că, tot aşa, concretismul va ajuta apariţia unui nou şi puternic curent literar. Fără exagerările —revoltătoare adesea— ale esteticei Dada, poate că splendidele manifestări ulterioare ale unor André Breton, Louis Aragon sau Paul Eluard s'ar fi infundat prin cine ştie ce sub-curent academic. Să nu aruncăm, deci, piatra impotriva concretismului inainte de vreme.

In ceeace priveşte influenta suprarealismului asupra concretismului actual, aceasta este cu mult mai sensibilă şi substanţială. Structura versului după calapodul clasic fusese pusă la indoială, fără nici o discuţie, de către dadaişti, ins., ca tot ce-au gândit ei, intr'o formă anarhică şi negativă. Sistematizarea procesului de descompunere revine dar suprarealistilor, care, reluând cu Breton «principiul iraţionalităţii in artă», l'au ridicat la rangul de esenţă creatoare. Deci in «Manifestul suprarealismului» de André Breton se găsesc rădăcinile depărtate ale iraţionalului in limbaj şi compoziţie, preamărit de concretişti. Tot din acest curent işi trage origina şi simplificarea intenţionată a poeziei, prin distrugerea sintaxei şi eliminarea complectă a formei narative. Demni urmaşi ai principiilor Dada, suprarealiştii puneau un accent imperativ pe distrugerea formelor de exprimare şi de comunicare ce dominau spiritul uman de sute de ani.

In plus, chiar prezentarea spaţială a poemului fusese prevăzută de ei. Multe din poeziile epocei prezintă caracteristici spaţiale şi plastice. Breton afirmă de-altfel intr'o lucrare critică: «Pomul obiect este o compoziţie ce tinde spre combinarea resurselor poeziei şi plasticei şi specularea forţei lor de exaltare reciprocă.»

E adevărat că poeţii concretişti neagă total această [illegible] de construcţie poetică n'are nimic de-a face cu iraţionalismul suprarealiştilor. *Convinşi de originalitatea lor conceptuală, afirmă că poezia concretă, departe de a fi o realizare irţională, reprezintă o construţie logică, realizata cu grije, ca o maşina de precizie. Automatismul caracteristic suprarealismului n'are ce căuta in procesul de creaţie concretist. Revoluţia de conţinut a suprealismului e departe de revoluţia structurală a concretismului.*

CAUZELE CONCRETISMULUI POETIC

Din orice punct de vedere am analiza concretismul poetic, acesta apare ca o reacţie impotriva unei stări de fapt, a unei stări profund atinse de un fel de anchiloză a mijloacelor de exprimare. Supusă unor reguli precise, rigide, de sintaxă şi semantică, arta poetică se infunda din ce in ce mai mult intr'o rutină o comunicării poetice, dezolantă prin conţinut şi formă. Aplicarea la infinit a ritmicei şi rimei, ca singure mijloace externe de reacţii emotive, impiedeca intrebuinţarea altor elemente in ridicarea tonusului psihologic si provocarea şocului estetic. Versul liber nu putea fi decât un paliativ, deoarece regulile logice ale narativei stăpâneau mereu construcţia lirică. Pentru a se da totuşi versului o vigoare nouă, s'a recurs continuu la elementele adjectivale, intr'o bogăţie frazeologică ce părea o schimbare radicală a artei poetice. In fond, nu era nimic mai mult decât un «aflux de elemente pur discursive», in care logica formală şi silogismul continuau să domine versul.

In faţa impresiei de decadenţă a mijloacelor clasice de exprimare poetică, cauzele concretismului ne apar sub dublul aspect de «reacţiune şi aspiraţie».

Sub aspectul reacţionar, concretismul poetic se ridică impotriva «excesului de formalism» ce obligă pe poet a se supuneunor reguli rigide şi absurde prin micimea câmpului de comunicare pe care-l deservesc. Arta poetică are nevoie de libertate complectă, pentru a se exprima fără nici un fel de restricţie in forme temo-spatiale. Sinteza ideografică a oricărui poem concret respinge definitiv regulile formale ale poemului analitic-narativ.

Deasemenea, «abstracţionismul verbal» al poeziei tradiţionale nu mai putea cadra cu maniera concretă, pură, vizuală, a poeziei moderne. In aceasta nu mai e vorba de analogii şi asemănări, ci de expresia justă şi unică a unei realităţi, pe care o poţi diseca, dar in nici un caz n'o poţi inlocui cu simboluri sau alte expresii abstracte.

In aceeaşi linie de idei, alte cauze ale concretismului poetic le găsim in reacţiunea violentă contra «intimismului exagerat», introspecţiune nelimitată a sentimentelor pur personale ale poetului, fără nici o consideraţie pentru lectorul eventual şi fără nici un respect pentru materialul intrebuinţat in construcţia poemului.

Aceeaşi repulsie o manifestă impotriva «narcisismului poetic» ce se degajează din intreaga tematică lirică şi din insuportabilele tirade subiective ale oricărui poem narativ.

Pentru concretisti, oricare din cauzele mai sus mentionate constitue un argument peremptoriu pentru a combate poezia clasică si-a căuta noi căi de realizare si comunicare. Poezia descriptivă a ajuns la un impas, din

Urmează pagina 8

CONCRETISM POETIC

care —spun ei— nu se poate sustrage decât părăsind vechile reguli și argumente.

In afară însă de aceste cauze de natura reacționară, se desprind altele de natură diferită: in fața schimbărilor radicale suferite de societatea modernă, poetul modern, la rândul său, nu se mai poate mulțumi cu o sintaxă învechită. Toate artele, toate activitățile umane au evoluat. Arta lui are și ea nevoie de o depășire. De unde, «aspirația legitimă de a trăi și a se exprima in actual». Cauză puternică, chiar dacă celelalte cauze n'ar fi fost atât de isbitoare și imperioase.

In plus, în dorința lui de comunicare, poetul concretist simte nevoia apropierii de public, o «reintoarcere la adevărata finalitate a versului». Pentru el devine obligatorie îndepărtarea ermetismului impresionist, care ignorând publicul, sapă o prăpastie între creația poetică și cititor. Deaceea, creația poetică nu mai urmărește descrierea narativă și subiectivă a unui obiect sau stări, ci punerea în relief a formelor pure, care se adresează direct lectorului prin prezenta lor ideografică. Constatăm că multiplele cauze ale concretismului poetic nu sunt simple reproșuri formale, ci probleme ce ating însăși esența fenomenologică a poemului.

MIJLOACE TEHNICE

In compoziția concretă, emoția poetică nu mai e provocată de forma silogistică a elementelor ce compun poemul, ci de șocul direct, imediat, vizual, al cuvântului, al formei spațiale sau al locului unde-i plasat acesta. Astfel, tehnica întrebuințată nu mai are nici o legătura cu rima, cu ritmul, cu direcția lineară, ce formau cadru poemului tradițional. E vorba de o tehnică nouă, «combinatorie», in care cuvântul —element esențial— are o semnificație proprie, precisă, concretă. Această semnificație trebuie luată ca bază. Combinarea cuvintelor, a silabelor sau chiar numai a literelor, în compoziții lineare, cubice, poliedrice, arabescuri, etc., determină tehnica formală a poemului și facilitează apariția gamei emotive. Misiunea mijloacelor tehnice e tocmai de a reda poemul sugestiv. Astfel, concretismul nu-i realizarea unei poezii «pure», ci a uneia «purificate».

Din cauza acestor mijloace tehnice, numeroase și variate, poezia concretă apare la prima vedere ca un calambur sau canava de tapiterie. Reacția e de retină, înainte de orice altă emoție, încadrându-se perfect în complexul artelor vizuale. Tehnica ideală întrevăzută și admirată de concretiști este «ideograma chineză», care —spun ei— exprimă un conținut bogat într'o formă redusă și instantaneu sesizabilă. Aduc în sprijinul argumentării lor studiile lui Fenollosa asupra importanței conținutului ideogramei chineze, uitând totuși că această apropiere delimitează la extrem subiectele tratate și astfel micșorează sau împiedecă orice sensibilitate de comunicare.

Mai mult chiar, concretismul în disprețul său față de impuritatea acumulată în formele consacrate de exprimare poetică, ia —ca ori ce curent revoluționar— o atitudine ..., ajungând la o adevărată scheletizare, atât tematică cât și de construcție. Uneori această scheletizare realizează o imagine destul de sugestivă pentru a provoca șocul psihologic. De cele mai multe ori, însă, nu produce nici măcar curiozitate. Or, unde nu-i emoție nu poate fi vorba de artă poetică.

Ex.: *Ouro-prata* (Ferreira Gullar).

```
ouro prata
ouro fruta
ouro furna
ouro urna ouro
     furna ouro
     fruta ouro
     prata ouro  prata  ouro
                 prata  urna
                 prata  furna
                 prata  fruta
                 prata  ouro  prata
                        urna  prata
                        furna prata
                        fruta prata
```

sau: Sol (Eugen Gomringer).

```
sol              mar
sol sol          mar mar

ala              hoy
ala ala          hoy hoy

ojo              sur
ojo ojo          sur sur

luz              ola
luz luz          ola ola

         sal
         sal sal
```

E de remarcat că mijloacele de realizare poetică concretă sunt numeroase. E natural, deoarece libertatea de alegere a acestora este complectă. Se constată totuși o evoluție a tehnicei combinatorii de creație, pe care o putem fixa în patru faze principale:

a) «Faza ideografică primitivă», în afară de poemul lui Mallarmé, putem integra toate încercările zoomorfice, poliedrice, experiențele suprarealiste sau interesantele realizări ale lui Ezra Pound sau Cummings. Faza primitivă, în sensul de premergătoare, constitue o epocă de luptă epică cu mentalitatea tradițională și cu propria inerție a poetului. Nu numai cuvântul dar și fraza își păstrează în linii generale importanta sintactică. Maniera silogistică și discursivă de creație deabea sunt sgâriate. Nu-i vorba de un veritabil concretism, ci de o puternică reacție contra tradiționalului.

Ex. : Simfonie in S.

```
        MAIASTRA
         MISCARE
  NEINTELEASAA
         SVACNITA
    DIN
         ASCUN
         SE
         STRAFUNDURI
         SIDERALE...
  NEBULOASE
         SORI
         STELE
         PESTE
     INFINIT
         SI
         VREME
       MISTERIC
         STAPAN
        ESTI
```

b) «Faza de sintetizare terminologică». Fază recentă, dar categorică, în care cuvântul devine element esențial, am putea spune imperial. Fraza nu mai are ce căuta in creația poetică. Termenii sunt substantivați. Ideia, sentimentul sau starea expusă, o sinteză morfologica. Eugen Gomringer, cu «Constelațiile» sale, apare ca un caz tipic al fazei.

Ex.:

```
baum
baum kind
kind
kind  hund
hund
hund haus
haus
haus baum
baum kind  hund haus
```

sau tot de el:

```
das schwarze geheimnis       misterul negru
ist                hier      este      aici
hier                ist      aici      este
das schwarze geheimnis       misterul negru
```

sau: *Nocturna*

```
Luna   pala
Noapte pala
           Tamna rece
           Lume  rece
                      Suflet aspru
                      Zambet aspru
                                   Dor pierdut
                                   Vis pierdut
           Luna    toamna  sulflet dor
           Noapte    lume zambet vis.
```

c) «Faza de stilizare compozitorie». Dacă în faza precedentă se păstra încă o anumită relație compozitorie cu trecutul, deoarece articolul si adjectivul îndeplineau o funcție, în faza prezentă detașarea este complectă. Cuvântul substantiv devine elementul principal, iar forma poemului nu mai ține cont de nici o regulă. Geometria, radierea, încrucișarea, fărâmițarea cuvintelor, imprimă poemului un aspect original, cu adevărat vizual.

Ex. : Homenagem a Tonegaru (Manuel Bandeira)

```
     constant

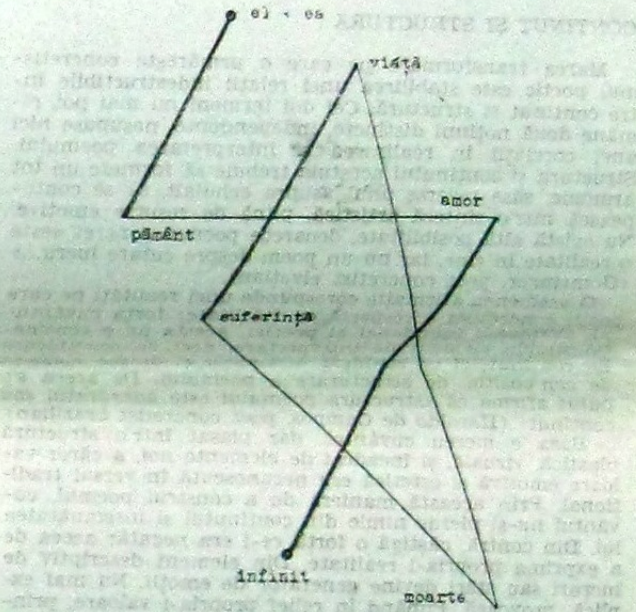
  I
   A M A I C A          P
    L                   O
     I                  E
      V                 S
       A                I
L  I   B   E   R   D    A   D   E
       U
       C
R U M A N I A           M A R T I N I C A
       R                      I
       E                            B A
       S                         U
       T                      C    D
                            tonegaru
```

sau : Farandola

```
      f
      a                  f a r a n d o l a
  h o r a                          n
    o r a                          l u m i n a
      n                            c e
      d i e                        e l u n a
      o                              f o
    m e l           f                a d
      f a r a n d o l a            b r i z a
                    r                a e
                    a     g   f a r a n
              b     n     o         d o l a
          m a n d o l i n a           o
              r     o     d     s t e l e
              c     l     o   f   e     a     a
            f a r a n d o l a   a a       l
              r           a d i e r e     o
              o             i       a a d
          d u l c e         e         n
        b r i z a           r
                        i n s e r a r e
```

d) «Faza tempo-spațială». Aceasta e ultima fază în care se găsește poezia experimentală concretă. Considerând vizualul tot atât de important ca și cuvântul in sine, această fază stabilește poeme concrete cu ajutorul desenelor spațiale și a policromiei. Cuvintele intervin mai mult ca puncte de reper, șocul emotiv trebuind să reiasă din ansamblul cuvânt-desen-culori.

Ex.: «Triunghi».

In afară de aceste faze evolutive și experimentale și care nu par epuizate, există în permanență o tehnică compozitorie eteroclită, în care poetul combină diferite forme existente pentru a realiza ansambluri semnificative.

FACTORI DETERMINANȚI AI POEMULUI CONCRET

Cu apariția noilor forme poetice de comunicare, întreaga prozodie tradițională s'a văzut contestată și respinsă ca tehnică de construcție a versului. Metrica și ritmica renegate, nu mai au ce căuta în alcătuirea poemului concret, a cărui forță emotivă reiese din propria-i organizare structurală. Procesul silogistic de gândire și amenajarea lineаro-descriptivă a poemului în scopul de a produce un șoc psihologic, fiind considerate mijloace depășite și incapabile de comunicare reală pentru societatea modernă in formație, tehnica de construție a versului avea nevoie de o complectă revizuire.

Pornindu-se dela concepția binomică «structură-conținut», șocul psihologic era declanșat nu de armonia ritmică a diferitelor elemente întrebuințate, ci de construcția vizuală a poemului. Cuvântul, element insuperabil al artei poetice, rămânea materialul de bază al creației lirice. Cu singura diferența că în tehnica poemului se eliminau toate cuvintele considerate parazitare, inactive, și-al căror rol în poezia convențională era de a pune în evidență metafora silogismul, analogia, etc. Poemul concret ține tocmai la îndepărtarea acestor elemente secundare, pentruca prin simplificarea formei sa se ajungă la o mai profundă înțelegere a fondului ascuns în semnificația pură a fiecărui cuvânt.

Problema formei poemului îi preocupă pe concretiști mai mult decât conținutul lui. Convingerea lor e că forma și fondul constituesc o unitate omogenă, în care e suficient să stabilești structura după anumite norme sau într'o anumită ordine, pentru a se reliefa în mod automat toată profunzimea de gândire, de sentimente, de stări estetice, pe care poetul a vrut să le exprim . In acest sens evoluția concretismului poetic recent —după cum am văzut mai sus— a suportat o seamă de transformări, care l'au dus dela «constelațiile» lui Gomringer la «spațio-structura» ultimilor concretiști brazilieni.

Aceste multiple faze nu au însă aerul de a fi treceri formale eliminatorii, pentru stabilirea unui concretism

Urmează pagina 9

CONCRETISM POETIC

pur abstracţionist. Ci, mai degrabă, diferite forme concrete în cadrul unui aceluiaşi curent de creaţie. Deaceea, oricare ar fi denumirea întrebuinţată: concretism grupal, numeric, linear, ortogonal, zoomorfic, încrucişat, poligrafic, spaţial, etc., aceste forme, mai mult sau mai puţin evoluate mai mult sau mai puţin concrete, trebuesc plasate pe aceeaşi treaptă, întrebuinţează tehnica pur combinatorie, fiecare grup tematico-ideografic căutând simplicitatea şi forţa evocativă excepţională.

sonne mann
mond frau
sonne frau
mond mann
sonne mond
mann frau
kind

ra terra ter
rat erra ter
rate rra ter
rater ra ter
raterr a ter
raterra terr
araterra ter
raraterra te
rraraterra t
erraraterra
terraraterra

```
        *
    %       %
  +   %+%   +
 ō  ō  ō  ō  ō
 =  =  =  =  =  =
 ō  ō  ō  ō  ō
  +   %+%   +
    %       %
        *
```

Din nefericire nu toate poemele concrete reuşesc să imprime o suficientă forţă evocativă ca, de pildă, «sonne mann». Toate însă vizează condensare de conţinut şi claritate de exprimare (!), o «unitate de ordine», prin număr de cuvinte sau silabe întrebuinţate, prin timp şi loc, elemente care constitue cei «trei factori determinanţi» ai oricărui poem concret.

Prin «număr» de cuvinte se înţelege reducerea acestora la strictul necesar pentruca concentrarea emotivă să fie cât mai mare. Printr'o aplicare extremă a acestui principiu s'a mers până la poemul într'un cuvânt, sensul şi emotivitatea fiin redate prin aranjarea cuvântului în spaţiul grafic, mărimea literelor, semne ajutătoare, punctuaţie, etc.

Ex.:

Amor!
amor, amor, amor!
amor
amor... amoor... amooor... amoooor...
amor, amor, amor.

sau celebrul poem al lui Gertrude Stein:

... a rose is a rose is a rose is a rose...

Prin factorul «timp» poemul caută să stabilească o relaţie imediată între conţinut şi lector. Emoţia psihologică trebuie să fie instantanee. In acest domeniu, elementul structural al poemului joacă un rol categoric. Structura isbeşte retina şi declanşează înţelegerea inmediată a poemului. In plus, repetarea unui cuvânt —care devine un fel de cheie— ajută enorm la eliminarea factorului timp, deoarece acest cuvânt stabileşte punctul esenţial, sensul poemului, celelalte cuvinte complectând ideia, imaginea, sentimentul, etc.

Ex.:

Mare albastră...
Mare albastră, pasare albastra.
Mare albastră, pasare albastră, inima albastră...

Factorul «loc» determină aranjarea spaţială sau grafică a cuvintelor unele faţă de altele. Tensiunea emotivă a lectorului depinde în mare măsură de această aranjare, mai ales că în concretism, poemul poate fi compus orizontal, vertical, diagonal, şi foarte adesea dela dreapta la stânga sau de jos în sus. Ceeace contează e valoarea lui structurală în funcţie de comunicarea rapidă a conţinutului printr'o emoţie profundă pe bază vizuală.

Astfel, accentul fiind pus pe aparenţa vizuală şi pe influenţa indiscutabilă a simultaneităţii de impresiuni, «spaţiul grafic» devine un al patrulea factor determinant, rol pe care poezia clasică nu l'a întrevăzut niciodată. Pentru aceasta, spaţiul grafic se reducea la o aranjare cât mai estetică a diferitelor părţi dintr'un poem pentruca strofele sau anumite pasagii să capete un aspect mai frumos. Acest aranjament n'avea nici o relaţie cu fondul sau cu interpretarea poemului. Era simplu auxiliar estetic.

Pe când în poezia concretă, spaţiul grafic capătă o functie extrem de importantă. Din simplu element estetic devine element de interpretare şi comunicare. Aspectul linear, măsurat, calculat, al versului clasic isbucneşte într'o ramificare arbitrară şi pur personală, în care forma şi dimensiunile poemului nu mai au nici o rigiditate de construcţie. Schematica poemului nu mai e supusă logicei primitive, cunoscute, ci unei logice capricioase, ce variază cu fiecare construcţie nouă. Nu mai există legi. Dispoziţia diferitelor părţi ce constituesc poemul poate varia la infinit. Imaginile voite pot căpăta forme sau poziţii geometrice, pot depăsi cadrul unei pagini, pot fi scindate în silabe sau monstruos aglomerate în cuvinte noi fără sens.

In poezia concretă spaţiile albe, goale, ca şi spaţiile ocupate, pline, comunică gânduri si emoţii. Punctuaţia clasică mărea într'o oarecare măsură forţa de interpretare şi ajuta comunicarea emotivă. Poezia concretă nu se mai poate prevala de aceleaşi elemente în valorificarea conţinutului. Punctul, spre pildă,poate avea cu totul altă semnificaţie decât aceea de sfârşit de frază. Poate fi un gând, o nedumerire, un om, totul depinzând de realitatea spaţială pe care el o concretizează în ansamblul poemului. In felul acesta, poezia concretă a transformat spaţiul grafic într'o adevărată armă dialectică. Cele mai pure poeme concrete par veritabile desene suspendate. Spaţiul grafic a căpăta o misiune funcţională.

PROBLEMATICA POEZIEI CONCRETE

Realizându-se şi desvoltându-se forme noi de comunicare, mijloacele de percepţie capătă şi ele un alt contur. Or, formele de comunicare nu sunt în mod obligatoriu «verbale»: ele pot fi tot aşa de bine şi «ne-verbale». Poezia în limbaj logico-discursiv poate fi «citită şi auzită». Mijloacele ei de comunicare sunt pur verbale. Vizualul nu transmite nici o emoţie. Pe când poezia concretă poate fi în acelaş timp «citită, auzită şi văzută». Formele ne-verbale întrebuinţate îi garantează un câmp de percepţie mult mai larg şi un complex de emoţii superior. Cu această triplă perspectivă, şi întrebuintând materialul nesecătuit al cuvântului, poezia concretă se sforţează să introducă artisticul în arta poetică ca o încoronare a depăşirei formelor tradiţionale. Conţinutul real al poemului concret nu poate fi, de altfel, pe deplin înţeles decât sesizându-se integral structura lui, ceeace însemnează «a şti să vezi şi să auzi structurile». Aşa devine poemul concret o sinteză verbi-voco-vizuală.

Privit cu indulgentă, concretismul, am putea spune, e o mişcare destul de bine intenţionată. In ceeace priveşte linia ideală de acţionare, intenţia lui mărturisită, este limpezirea atmosferei poetice de toate impurităţile inerente atâtor secole de introspecţiune rimată. Concretiştii vor să îndepărteze din poezie pleiada de convenţiuni apoetice ce îngreunează comunicarea emotivă directă şi pură. Continua adjectivare a formelor, metaforizarea excesivă a stilului, idolatrizarea abstractului, constitue pentru ei o deviere dela linia naturală de comunicare. Limbajul poetic trebuie să fie direct, concret.

Problematica poeziei tradiţionale se găseşte într'un impas intransponibil, spun ei. Mijloacele de exprimare par secătuite. Formele discursivo-lineare nu mai satisfac spiritul modern, obişnuit deja cu estetica vizuală a nefigurativismului şi cu cea auditivă a muzicei electronice. Smulgerea poeziei din statica conformismului tradiţional, uşurarea ei de lestul interpretării subiective, svârlirea ei în tridimensionalitatea verbivocovizuală ca un obiect spaţial şi de sine stătător, iată tendinţa noului drum poetic. Concretismul e o mişcare de descătuşare, de smulgere din făgaşul melopeic al unui sentimentalism depăsit.

Problematica poeziei concrete nu-i deloc privită de adepţii înverşunaţi ai curentului ca o curiozitate culturală, exerciţii de divertisment pentru orele de plictiseală. Ei privesc concretismul ca o categorie de comunicare spirituală, considerându-l ca ultima expresie a unei evoluţii, «rezultat al unui întreg proces cultural». Plecând dela ideia că toate formele artistice, fie vizuale, fie verbale, se transformă, trăind într'un dinamism perpetuu, concretiştii sunt convinşi că ceeace ei susţin este expresia ultimei «forme» pe care artele plastice, muzica şi poezia au îmbrăcat-o în drumul lor spre perfecţiune.

Omul modern, închistat dela naştere într'o pânză de simboluri, trăieşte în mistica unei structuri logice a vieţii, şi deci a tuturor manifestărilor ei. Dar această structură logică poate foarte bine să nu corespundă structurei reale a lucrurilor. De unde, o continuă îndepărtare a omului de realitatea acestor lucruri, în cazul nostru de reala structură si semnificaţie a cuvintelor. Urmarea acestei anomalii a fost tendinţa curentă a unei tehnice analitico-discursive. Lumea obiectelor nu putea fi sesizată direct, fără compoziţia narativă, silogistică fara introducerea metaforei în circuitul limbajului.

Concretismul însă, rupe cu această tradiţie —dăunătoare spun adepţii— şi introduce comunicarea formelor printr'un proces direct. Omul se găseşte singur în faţa cuvântului sau obiectului, fără intermediarii parazitari. Primeşte direct şocul emotiv al lucrului, se apropie de realitatea primitivă a emoţiei estetice. Indulcirile, exagerările, inexactităţile, care îngreunau relatiile dintre individ şi fondul poemului în thnica tradiţională, dispar complect, nerămânând decât magnifica contopire a elementor pure ce constituesc poemul si euforia senzorialo-psihică a cititorului. Astfel, poemul concret capătă o structură sui-generis, fără nici o restricţie formală sau de conţinut, realizare spaţio-temporală integrată în cosmos.

REPROŞURI ADUSE CONCRETISMULUI

Multiple şi fundate sunt reproşurile aduse curentului concretist modern de către toţi cei care au încercat să aprofundeze fenomenul. Nu ne putem opri însă, în acest studiu succint, asupra tuturor celor ce au emis păreri acide sau veninoase, declarând concretismul opera unor descreeraţi, schizofrenici sau versificatori periferici megalomani. Ar fi injust şi exagerat. Aceştia, prin însăşi felul de a califica efortul curentului actual în poezie, se elimină din rândul criticilor sau observatorilor obiectivi.

Concretismul poate avea toate defectele lumii; are însă dreptul de a fi respectat în calitate de curent literar revoluţionar şi analizat ca atare, acceptarea sau respingerea lui trebuind să reiasă dintr'o discuţie obiectivă. Deaceea, cum procesul de limpezire, de lămurire, este în curs, ne vom permite expunerea a numai câtorva dintre reproşurile ce-i sunt imputate şi care par legitime.

— Poezia, înainte de orice calitate descriptiva, de orice caracter de comunicare de stări şi idei, este un focar de iradieri emotive. Pentru aceasta, poezia trebuie să fie plină de sens şi să se supună anumitor reguli fundamentale, reguli ce-i imprimă tocmai o estetică expresivă. Metrica, rima, ritmul, cadenţa, sunt indispensabile oricărui poem şi arta poetică nu se poate debarasa de aceste noţiuni fără să-şi piardă raţiunea însăşi de a exista. Aceste elemente nu sunt parazitare ci s'au impus ca nişte noţiuni sine-qua-non ale expresiei poetice, printr'o foarte lungă evoluţie. Ele fac parte intrinsecă din orice poem, după cum culoarea aparţine picturei şi sunetul muzicei. Indepărtarea lor totală din construcţia poeziei, echivalează cu distrugerea artei poetice. Pretenţia concretiştilor de a face poezie fără metrică, fără cadenţă, fără metaforă, într'un cutrivânt fără nici unul din elementele caracteristice genului, constitue o negare a artei versului, o mistificare, un fel de snobism literar.

—Deasemenea, pretentia concretiştilor de a se integra în mentalitatea epocei prin zeificarea thnicei pure şi aplicarea metodelor ei în construcţia spaţio-vizuală a poemului, pare cu totul absurdă si dăunătoare. Tehnica are alt scop, alt câmp de activitate şi un alt ritm de evoluţie. Aplicarea metodelor tehnice moderne în artele pur vizuale era posibilă, diferenţa nefiind de senţă ci numai de perspectivă. Scheletizarea formelor în pictură sau sculptură —adică concretizarea lor— nu împiedeca întru nimic transmiterea de emoţii estetice. Retina, înainte de toate, intra în acţiune, şi prin ea se făcea contactul între obiect şi subiect. Pe când în poezie, efectele vizuale, introduse prin analogie şi din dorinta de integrare în mentalitatea epocei, reduc forţa emotivă poetică directă la o simplă reacţiune de curiozitate. Ochiul este impresionat de aspectul pictografic al poemului, pe când spiritualul —agentul receptor natural al oricărei versificări— poate rămâne complect impasibil. Intru cât un poem scris cu litere de reclamă pe o hârtie de 60 metri ar produce un efect emotiv mai mare decât acelaş poem în cuprinsul unei pagini abişnuite, chiar dacă spaţiile grafice ar fi semnificative, fiecare literă într'o culoare şi dimensiune diferită, şi virgulele în relief ?!...

— I se reproşază concretismului în plus, de a transforma arta poetică într'un oficiu colectiv, în care oricine poate «crea» poezie. Sensibilitatea personală a făuritorului de versuri e contestată şi scoasă din complexul creaţiei poetice. Poezia nu mai e sentiment şi gândire, frământare şi imaginaţie, personalitate şi talent. Cine are răbdare să caute câteva substantive de sonoritate fonetică apropiată, să le combine geometric sau spaţial pentru a crea o ideogramă vizuală —sensul şi conţinutul acestei ideograme n'au nici o importanţă— se poate deja considera intrat în antologia poeţilor moderni. Unificarea sensibilităţilor individuale într'o o matriţă comună, pune pe aceeaşi treaptă mâzgălitorul de hârtie şi veritabilul creator, geniul.

— A căuta puritatea acolo unde nu există şi nici nu poate exista, în poezie, demonstrează o alunecare spre metafizica poemului, de unde o contradicţie flagrantă, concretiştii negând tendinţa spre metafizic.

— Susţinând că poezia nouă e o comunicare de forme iar nu de conţinut, concretiştii delasă esenţialul în favoarea secundarului. In materie de fenomen poetic, tocmai forma este elementul cel mai puţin important. Poezia în sine, conţinutul ei, realizarea ei în scopul de a spune ceva, e faptul primordial. Forma, un detaliu. Ataşându-se la formă, concretiştii împing poezia pe un făgaş lateral, ce nu-i poate duce decât la o înfundătură sau la o deviere complectă a artei poetice într'un domeniu ce nu-i aparţine: domeniul plastic-vizual.

— Mai mult chiar, concretismul tinde spre o teoretizare a poeziei, într'o închistare a acesteia în forme morfologice incompatibile cu propria-i esenţă. Din elan liric, profund spiritual sau afectiv, poezia este împinsă spre isvoare, elemente de creaţie şi maniere de realizare pur ştiinţifice. Or, poezia prin natura ei nu-i ştiinţifică. Deci, criza pretinsă în care se sbate, nu prin astfel de metode va putea fi rezolvată.

— Poezia concretă se ridică şi împotriva abstracţionismului verbal al versificării clasice, fără să-şi dea seama că felul său de a reacţiona şi a construi, deci limbajul său poetic, constitue la fel o simplă şi pură abstracţie. Cine vorbeşte cu atâta pasiune ca ei despre egalitatea de [illegible] concretă, introduce în circuitul [illegible] şi fatalmente riscă să se găsească în faţa unor rezultate de acelaş ordin.

—In sfârşit, o poezie ce nu poate fi înţeleasă de toată lumea sau de cât mai mulţi, nu poate fi poezie, mai ales când această incapacitate nu provine dintr'un ermetism savant, plin de subînţelesuri şi subtilităţi, ci pur şi simplu dintr'o lipsă de elemente expresive, capabile să comunice sensul şi conţinutul presupus. Poemul concret e ca un apartament vid, în care, s'ar susţine că dispoziţia încăperilor, uşilor şi ferestrelor ar fi capabilă să ne transmită emoţiile estetice ale decoraţiilor şi mobilelor ce vor complecta decorul apartamentului când va fi ocupat.

Un poem vizual, mai ales de tipul spaţial, poate fi un generator de emoţii estetice. Aceste emoţii sunt însă de origină picturală şi nu poetică. In acest caz, ce rost mai are poezia, din moment ce forma ei îţi evocă instantaneu arta plastică? Orice artă, pentru a fi apreciată, trebuie să se menţină între limitele câmpului ei propriu, între frontierele regulelor sale specifice. Deasemenea, orice evoluţie, orice schimbare de formă sau de fond nu trebuie să depăşească aceste limite.

CONCLUZIE

In faţa atâtor argumente pro şi contra, o legitimă întrebare la formă precisă: este oare vorba de o decadenţă a poeziei, sau de un pas important în evoluţia ei?

Rolul acestui studiu nu-i de a supralicita sau de a pune la index curentul concretist în poezia modernă. Ci pur şi simplu de a expune elementele esentiale ale problemei, pentruca din discuţia lor să reiasă tendinţa poeziei româneşti în desbaterea şi definirea viitorului artei poetice.

Curentele revoluţionare în literatură nu-s mai puţin nocive decât cele politice, când nu ajung a fi bine înţelese de cei ce sunt obligaţi să le aprobe sau să le respingă. In cazul de faţă, concretismul poetic, poate fi considerat un veritabil curent revoluţionar, deşi mulţi îl califică simplu efort renovator. Finalitatea pe care şi-a fixat-o, metodele pe care le preconizează, răstoarmă total armătura tradiţională a versificării. Prin pretenţia de revizuire integrală a valorilor cunoscute şi admise, prin atacul direct la isvoarele conţinutului emoţional, prin inversarea priorităţii şi importanţei funcţionale dintre esenţa poeziei şi structura poemului,, concretismul se plasează la antipodul poeziei recunoscute. Sinteza estetică nu mai e rezultatul unui conţinut de sentimente, de imaginaţie şi forţă de expunere, ci al unei structuri tempo-spaţiale, deci vizuale.

Chestiunea procesului estetic de comunicare e pusă în discuţie cu o virulenţă într'adevăr revoluţionară, din care nu se poate încă prevede cine va ieşi învingător.

Dar nu numai estetica pură şi problema emotivităţii consecvente sunt atacate de concretism. De-ar fi aşa, am asista la o simplă discuţie ideologică, iar concretismul ar fi plasat între curentele idealiste. Or, în realitate, curentul concretist demonstrează o tendinţă pur fenomenolo-

Urmează pagina 10

POEZII

de I. G. Dimitriu

PETRU CERCEL

O pulbere de stele noaptea-și cerne,
Luteția de flori e'nmiresmată,
In noaptea care cade parfumată,
Cand vis peste balcoane se așterne
Și firea stă sub mantie'nstelată.

Văzduhul este svon de serenade,
Iși cântă cavalerii'ndrăgostirea,
In vis și fericire stă iubirea,
Iar cel ce i se'mpotrivește, cade.

Pe sub balconul Margaretei trece
Cercel, ce-și frânge dragostea'n chitară...
Iubita-i stă'n pervaz, cu suflet rece,

Iar bietul trubadur mai stă să moară...
S'ar bate'n nebunia lui cu zece,

S'ar bate pentru a nu știu câta oară!

MIHAI VODA

E Bălgradu in plină sărbătoare,
Căci Vodă cel viteaz s'a'ncoronat
Și 'n tronul a trei țări s'a înălțat
Și tot Ardealul astăzi e in floare
Cu mândrul voevod inscăunat.

Uitatu-s'a de tot, toată'mpilarea,
Ce-a indurat-o natul in scrâșnire
I'nvăluie Voivodul în iubire
Și-așterne peste toate indurarea.

—Cu pohtă mare, Io Mihai, pohtit-am
A hire Domn și preste cest Ardeal
Și Dumnezeu a fapt de isbândit-am...

Il străluci sub veac luceafăr al
Ursitei neindurate, și-al său neam

Il prăznuiește in schitul dela Deal.

MOTOC

S'a bulucit sub zid norodu-afară
Și vuietul răsbate pân'departe...
De mișelie are Vodă parte,
Că nu i-e gandu-atât de mult a țară,
Ci numai strâmbătate se imparte.

—Vrem capul lui Moțoc, o, prea mărite,
Nimică alta, doar pre el il vrem,
Pre capul lui Moțoc cadă blestem,
Căci, el ne scoate Doamne, din sărite»!

Rânjind la el, chip slut voivodul face:
—Par' că de tine-aud că se-agrălește!
De ce'nvrăjbită gloata cată'ncoace?

—Ci-i pune Doamne, 'n tunuri de-i tocmește!
Sânt proști! —Da-s mulți, măi vornice Moțoace!

Și binișor spre el il imbrâncește.

TIMUS HMELNITKI

pentru Wira Wowk

Palatul e in viscol de lumină.
Stau boii in frigare și cotnarul
Nu se mai bea cu oala și paharul;
Iar oaspeții de mult nu mai inchină
Bețiа lor trecutu-și-a hotarul...

Și Lupu-ș saltă ochii spre'nălțimea
De el visată'n vremuri însorite
Și vede'n zări castele inflorite...
De chef s'a potolit acmu mulțimea.

Cazacii doar, in curte hăulesc...
Sub poleiala lunii, in grădină
Timuș și cu Rucsanda sfătuiesc,

Cum e la el, in țara Ucraină,
Cum tinerii feciori se drăgostesc,

Ca ei acmu, sub raza cea senină.

CONCRETISM POETIC

gică de depășire a unui sistem de compoziție literară. Prin negarea superiorității frazei asupra cuvântului, prin eliminarea mitului, simbolului și-a metaforei, concretismul atacă fundamentele materiale ale acestui sistem. Deaceea lupta se dă in momentul de fată intre semnificația «atribuită» cuvântului in poezia tradițională și semnificația «intrinsecă» a cuvântului, susținută de concretiști.

Va putea oare semnificația intrinsecă a cuvântului, precisa dar simplistă și rece, să creeze sau să provoace —fără ajustorul semnificației atribuite— starea de emotivitate sau de bucurie intelectuală care valorifică un poem?

Individul nu-i un robot mecanic, nici rezultatul material al unui «mod de producție care determină modul de a gândi» și prin extindere, de a simți. Evoluția spirituală a omenirei a avut cu totul altă soartă decât aceea a adaptării continue la situații mereu vitrege. Poezia a fost totdeauna valvula de scăpare, de reechilibrare, a spiritului și a sufletului. aceasta-i misiunea ei. Dar pentru a-și indeplini misiunea ea trebuie să fie «simțită. Condițiune indispensabilă, pe care concretiștii par s'o ignoreze. Fara muzicalititate ritmica, fără sugestia incomparabilă a frazei și-a metaforei, poezia nu mai e poezie.

In aceste condiții, concretismul poetic este oare practicabil, sau cel puțin viabil?

Sau ca atâtea alte incercări revoluționare se va prăbuși, dus de propria-i neputință?!...

PE DRUMUL PRIBEGIEI

de Nicolae Teban

RENUL pentru refugiați este garat pe o linie secundară. Cu ranița în spinare și cu o legătură de boarfe subsuoară imi fac și eu loc intr'un vagon. Toate vagoanele sunt de marfă, însă fără paie pe jos ca in alte țări. Imi controlez actele. Sunt toate în regulă: Thiban Nikolaus, Volksdeutscher aus Ungar. In buzunar nu am decât 20 de RM și 15 Schillingi. Intr un pachețel pe care-l păstrez ca pe ochii din cap, e o jumătate de pâine si o bucată de cârnat. Vai de cârnatul nemțesc. Când il primești are 200 de grame iar peste o jumătate de oră când dă și el de căldură, se sbârcește și se usucă de rămâne de 50 grame. In cele două buzunare ale hainei, tutun vârsat—numai coceni—, iar drept foițe niște hârtie de ziar.

Inainte de a se pune trenul in mișcare, vine dl Mircea Dimitriu și-mi aduce două geamandane: unul pentru dl colonel Dumitru Alexandrescu, altul pentru dl Dan Iasinschi. Ce păcate au căzut iar pe capul meu să fac corvoadă?... Ce o fi in aceste geamandane?... Hm, mi se pare că sunt bunuri pământești, imi zic, dar nu indrăznesc să intreb.

—Vezi camarade Teban de ești strâns cu ușa... nu-ți aparțin. In tot cazul, ține adresele pentru ca să stii unde trebuiesc predate...

Le-am pus intr un colț de vagon, dar mereu cu grija să nu fie furate. Al mare, ușor, ăl mic, greu. Hm! Să nu pățesc ca fata babei din poveste, n'am deschis nici unul. De-aș fi știut ce se afla in cel mic, il făceam pierdut. Am aflat mai târziu, când am ajuns la Freising, la camaradul Crețu Dumitru: conserve, țigări americane, cafea, zahăr, șocolată, margarină, etc., toate pentru dl colonel Dumitru Alexandrescu care, se zice, era pe punctul de a pleca in țară cu dl Lt. Col. Ciobanu.

Pe la Freilassing trecem granița in Germania iar la Pitting, haltă de ajustare. Nici un control, doar unii dintre refugiați doreau să-și schimbe Schillingii in Mărci. Aici la Pitting ni se dă supă de arpacaș in pahare de carton. Bată-l Dumnezeu să-l bată de arpacaș, parcă toate țările din lume au trimis această sămânță in Germania. Unde te duci, unde ajungi, nu scapi de arpacaș: dar ce să faci dacă altă supă... «gibt's keine»?

M'am dat jos din tren cu scopul de a mă stabili la Bad-Reichenhall, dar ochii ageri ai «Fluchtlings-Kommissar»— ului m'au descoperit.

—Ce vrei să faci? Nu te gândești că fără «Lebensmittelkarte» riști să mori de foame?... Nu se poate... Bitte aufsteigen!

Ce să fac? Befehlul neamțului e ordin, dar imi era necaz că mi-au descoperit averea ce-o aveam cu mine. Deacum cu ochii in zece, ca să nu mă fac de rușine față de cei care mi-au dat in primire geamandanele.

Am ajuns la Rosenheim. Toate lagărele de refugiați pline. O forfoteală de lume pestriță. Toate limbile pământului se auzeau aici. După supa arpacaș ne-am continuat drumul trecând prin München, Augsburg, apoi prin Ingolstadt până la Nürenberg. Am stat și aici două zile, dar in tren. Pe semne nu era loc pentru «Umsiedlung»-ul nostru. Incepusem să ne cam scărpinăm, mai ales că boarfele ce le aveam cu noi, n'au trecut toate prin etuvă. Copiii sugaci nu puteau fi ingrijiți cum trebuie. Doctor n'aveam iar medicamentele lipseau. Ce era să facem? Soartă de refugiat! Câți dintre noi n'au avut un cămin, o căsuță, o bucată de pâine și azi pribegim prin alte țări, fără să știm ce soartă ne așteaptă.

In acest tren lung, cu peste zece vagoane, erau Nemți din România, Ungaria si din Banatul sârbesc. Nu i-am văzut triști sau nemulțumiți, dar toți ar fi dorit să se intoarcă in țara de unde au plecat.

Dela Nürenberg ne duce tocmai in Nordul Bavariei, la Bamberg. Aici, intr'o școală mare și frumoasă am dormit jos, pe saltele. Ni s'a spus să fim punctuali la apel, deoarece de aici vom fi impărțiti prin satele din jur și că plasarea va dura zece până la patrusprezece zile.

Atunci am scris camaradului Crețu la Freising, unde se mai aflau și Bucur Stănescu, Virgil Popa, Virgil Velescu, Leonties, Cojocaru, căpitan Ion Stănescu, inginer Sfințescu și alții: «Dragă camarade Crețu, dacă nu vreți să pierdeți un «moș», trimiteți-mi ceva bani și un pachet de țigări... Am cu mine și două geamandane pentru dl colonel Alexandrescu și Dan Iasinschi, fiul dlui Vasile Iasinschi...»

A sosit urgent Dan Iasinschi și a ridicat cele două geamandane, dar nici pe el nu l-am intrebat ce este in ele.

Orașul Bamberg e in mâna Americanilor. Ei conduc. Ei taie și spânzură și tot ei impart dreptatea. Tot aici in Bamberg este un lagăr mare, plin numai cu Evrei. Peste două mii. In mijlocul curții drapelul lor alb, cu două fâșii albastre, orizontal, și cu steaua lui David in mijloc. Sunt bine organizați, căci ei au pâine albă, cafea, zahăr, conserve, etc. In tot timpul cât am stat in acest oraș n'am văzut Ovrei fără ceas, inele, brățară și tabachere de aur. Bursa neagră era domeniul lor. Prin ei poți cumpăra tot ce dorești. Le-a mers bine până când. «C.I.C.»—ul-poliția secretă americană—, descoperise o mașină de imprimat bani. La impotrivirea lor de a se preda, Americanii au pus un tank in bătaie dărâmând un zid al clădirii.

Nu-mi venea să cred ochilor. Eu am auzit că toți Ovreii din Germania și din alte țări au fost omoriți de Nemți. Că au fost puși la chinurile cele mai grele. Că au fost arși de vii, că au făcut săpun din ei, etc. Se mai spunea că nici in robia Egiptului și Babilonului n'au fost așa de groaznic chinuiți. Că nu mai există nici un Evreu in Europa și câte și mai câte! Atunci de unde au răsărit aceștia? Dar cei din Bad-Reichenhall, peste opt sute? In Germania nu am văzut oraș mare in care să nu fie câte un lagăr de Ovrei. Nu cumva a fost la mijloc și o anumită propagandă? Se poate. Pentrucă la St. Wolfrang, pe când eram slugă la Americani, am văzut panouri mari din lemn, pe care erau zugrăvite schelete omenești, «ororile din Germania», apoi fotografiate și expediate pentru publicare in ziare. Nu știam pe atunci de existența corespondenților de războiu. Doamne, că multe mai vezi și auzi!

Nemții in schimb, stăpânii de ieri ai orașului, fac coadă la bucătăria americană. Au fiecare câte o cutie de tablă cu toartă de sârmă și așteaptă să ridice rămășițele aruncate din cazan sau din gamelele soldaților americani.

Din acest oraș, o parte din refugiați am fost trimiși im orașul Neustadt an der Aisch, departe de Nürenberg, circa 40 de kilometri. Aici am fost internați din nou intr'o școală, fără paturi, doar cu saltele pe jos. Mâncarea? Ca peste tot: arpacaș, «Sämmelsuppe», în pahare de carton. Acest oraș nu fusese distrus de bombe, doar la periferie câteva case și o fabrică. Oraș bine îngrijit, ca dealtfel toate orașele germane. Prin mijlocul lui curge râul Aisch, dela care i se trage și numele.

De aici am fost repartizat in satul Gutenstetten. No. I. la dl Hans Neukamm. Familie de «Bauer», compusă din șapte persoane. Ce să lucrez eu aici? Putere n'am nici să ridic o lopată de gunoi din grajd.

Noua mea gazdă, când a văzut hârtiile cu pecet și ștempăl, mi-a si dat o cameră, sus în podul casei. Șuncile a doi porci grași stau atârnate aproape de intrarea camerei mele. Intr'un colt e o ladă mare cu făină. Pe jos un munte de grâu. Curtea cu peste 150 de găini, iar in grajd patru boi mari și vreo șase vaci cu lapte. Scroafa cu purcei și alți doi porci grași ce așteptau să fie tăiați în toamnă.

Bine am nimerit! Acum am scăpat de foame! Și era cât p'aci să arunc cartela de alimente, dacă nu mi-ași fi adus aminte că nu sunt in România, ci in Germania.

A doua zi dimineata la ora 6, gazda mă deștepta: —Tonny, komm zum Frühstück! Bucuria mea. In cinci minute am fost prezent la masă. Pâine albă și cafea cu lapte, dar fără zahăr. Apoi măcheamă să prindem boii in jug, ca să mergem la coasă.

Când am văzut un câmp cât cuprindeam cu ochii numai cu rapiță, m'au apucat căldurile. Dar ca să nu mă fac de rușine, am pus mâna pe coasă și... trage-i Niculae... când prin brușii de pământ, când pe la mijloc. Curgea apa pe mine de parcă ași fi ieșit din baia de aburi. Țăranul se uita la mine cum ii ciufulesc holda și a inceput să injure pe limba lui de nu se mai oprea... —Tonny, Tonny;... Jünger, Jünger!... Ach Gott, ach Gott!... și nu m'a mai lăsat să cosesc. —Ce ești dta de meserie? —Inginer in aviație! —Donner Weter, Donner Wetter! Eu cerusem unul care să se priceapă la agricultură, imi spune țăranul. A cosit el până la ora 10 iar eu adunam cu furca și grebla rapița verde si lungă, apoi o incărcam in car. Nu mai puteam de obosit și mă gândeam cât voi sta aici... Sunt vândut la Nemti ca prizonierii de războiu? După acte sunt Neamț veritabil. Ce mă fac si unde să fug? La ora 11 ajungem la masă... Când am văzut două găluște mari

Urmează pagina 11

PE DRUMUL PRIBEGIEI

—Knödel—cât pumnul, numai din făină goală, fără un pic de carne sau marmeladă, mi-am zis: ăsta-și bate joc de mine, că ei mâncau și pâine cu slănină. —Ohne Arbeit gibt es kein Essen, Tonny!... La ce te pricepi?... —Să-ți repar plugul, carul, mașinile de treierat sau de cosit, etc... S'a bucurat Neamțul, dar mi-a spus că trebuie să-i plătesc 10 RM pe lună, pentru camera, lumina ce o consum și să mănânc pe... cartelă!... Ce să fac? I-am promis că-i voi plăti totul, dar să aibă rabdare, răbdare.

Seara m'am dus la Flüchtlings-Kommisarul din sat și i-am spus pățania mea... —Dacă nu poți lucra la câmp, nu ești obligat. Noi, Nemții din alte țări avem aceleași drepturi ca cei din Heimat. Iar pentru lucru, ce-l faci «Bauer»—ului, cere-i plata în mâncare.

Pe o parte m'am bucurat că sunt Neamț liber, dar pe de alta trist că iar trebuie să strâng brăcinarul la 4 pâini, 400 grame de carne, 120 grame de zahăr, 115 grame de margarină, două ouă, 30 de țigări, 5 kilograme de cartofi, toate acestea pe o lună întreagă.

Numai când reparam ceva Neamțului, îmi dădea de mâncare și totdeauna Knödel.

Timp de două luni de zile am dus o foame mai rău ca în Buchenwald, cu toată bogăția ce-o avea gazda mea. Dar au început ceilalți să mă cunoască, mai ales de când am reparat alambicul de fiert țuică în sat. După ce am construit două mașini mici de tăiat tutun, tot satul mă căuta: «Tonny, hai de-mi pune fund la oală..., sau să-i repar cântarul, etc. Material aveam destul; tablă, șuruburi, țevi, pe care le luam dela un avion american căzut pe câmp. In loc de cositor, pentru funduri la oale și cratițe, întrebuințam terciu de făină. Din sticle sparte mai făceam și «pietre scumpe» de diferite culori cărora le dădeam forme diferite. Toate le făceam numai pentru mâncare. In timpul liber adunam lemne din pădure ca să-mi fac stoc pentru iarnă, sau spice de grâu de pe holdele secerate.

Aici, în acest sat, am cunoscut un Neamț din Silezia, un «Sudetendeutscher». Intr'o zi, pe când adunam spice de grâu împreună, îmi spune: —Șase ani am fost internat la Buchenwald pentrucă eram comunist. De când venise Hitler la putere, luptasem contra regimului nazist. Eu eram comunist neamț, nu rus. Voiam să fiu stăpân în țara mea. Azi am ajuns să adun spice de grâu, ca să nu mor de foame!... Wo ist unser Hitler? Acuma îmi dau seama cât bine a făcut Hitler pentru noi dar, e prea târziu. Nici Wilhelm al II-a și nici Bismarck n'au făcut atâta bine pentru noi ca el...

Il ascultam dar gândul mă purta departe, la cele scrise în Biblie despre Ruth, care și ea aduna spice de grâu în rând cu slugile gazdei, ca să-și poată duce zilele de azi pe mâine...

Doamne! Doamne! Ce ne-a fost dat să ajungem! Cum se repetă tragedia omenească! Legionarii, ca să poată trăi în pribegie, sunt obligați să adune mușchiu din pădure, surcele și bucăți de lemne de pe marginea drumului pentru foc iarna; bureți, măceșe, spice de grâu, mere pădurețe, ca-și poată menține stârvul. Și câte umilințe au suferit legionarii în această blestemată pribegie! Doamne, întoarce-Ți din nou fața către noi căci pierim pe meleaguri străine, fără să-Ți putem aduce laude. Iartă-ne Doamne măcar o parte din păcate și ușurează-ne povara, căci pierim sub loviturile urgiei Tale nemiloase, ca de ciumă și pucioasă. Paserile cu cioc de fier ne-au distrus Țara și Neamul. Cei rămași acolo sunt sdrobiți de zidurile de oțel ale tankurilor lui Satana. Iartă-ne Doamne și ușurează-ne durerile!

Tot la adunatul spicelor de grâu am cunoscut o femeie cu numele de Helene Appel. Când a auzit că vorbesc românește a ridicat mâinile spre cer, plângând... —Doamne!... Bărbatul meu a murit pe front, copilul de patru luni a murit în brațele mele, într'un bombardement de aviație. Acum am rămas văduvă cu două fetițe... Mai bine nu plecam din țară, dar bărbatu meu era Neamț din Bucovina...

Lumea de pe câmp se uita la noi și nu înțelegea ce vorbim. —Acum spune-mi repede dle Tonny, dacă cunoști pe o rudă a mea din București. Se cheamă Anton Holdas... —Da, Doamnă, l-am cunoscut... —Atunci dta ești legionar?

Fiind considerat cetățean neamț, am primit dela guvernământul american actul «Deutsche Kennkarte» No B. 08192 din 15 Septembrie 1946, completând un formular cum că mă desolidarizez de naționalsocialism/Amtliche Entscheidung auf Grund des Gesetzes zur Befreiung von National-Sozialismus und Militarismus, vom 5 März 1946/.

Cum să nu mă lepăd de ce nu-i al meu? Lutheran nu sunt și nici catolic. Nu mă cheamă nici Fritz și nici Hans. Politică nemțească nu am făcut. Pierd ceva? Câștig ceva? Nu strâmb? Nu. Atunci?

Primarul satului m'a împroprietărit cu un teren pentru zarzavat: un metru pătrat. Mi-a dat și lemme pentru iarnă: o jumătate de metru cub. Acum am și eu moșie, pot crăpa și de foame și de frig.

Deși inginer de aviație, a trebuit să merg și eu la plivitul cartofilor de un fel de vierme —«Kafer»—, ce mânca frunzele acestei plante. Corvoadă obligatorie sau muncă obștească, cum se spune la noi. De, ce să fac, dacă sunt forțat să fiu Neamț?

Când au venit Americanii să livreze Rușilor ca pradă de războiu tot cablul de mare distanță—«Fernsprächer-Kaebl»—, a trebuit să le ajut și eu, ca dealtfel toți Nemții din regiunile pe unde trecea cablul. Acest cablu începea la Berchtesgaden și se termina la Koenigsberg, în Prusia orientală. Se compunea din fire de aramă de 3-4 milimetri diametru și lungi de 200 metri. La un loc sunt peste 50 de fire bine izolate între ele. El era bine băgat în pământ, la o adâncime de un metru-un metru și jumătate și tras pe sub poduri, râuri și dealuri. Din 30 în 30 kilometri se afla câte o uzină cu fel și fel de aparate și motoare electrice. Uzinele, de obiceiu, erau făcute în dealuri și munți, încât cu greu se puteau descoperi. Totul camuflat. Spuneau Nemții că un metru de cablu costa 200 RM. La scoaterea acestui cablu am lucrat peste o lună de zile, adică până ce întreg județul a fost deposedat de acest bun.

In satul acesta Gutenstetten trăiam acum fără prea multe griji. Ba aveam și perspective frumoase: văduve de războiu, tinere și bogate, fete nemăritate, cu ochii ca albastrul cerului, trup gingaș de-l poți trage prin inelul rafului dela roata carului. Oricum, dacă mă sârguiam puțin, putea și numele meu să fie găsit, după vreo sută de ani ca al celor din Franța, din războiul de o sută de ani.

Cu toate aceste ispite, gândul meu e să părăsesc Germania și să mă stabilesc undeva mai la largul meu. Am scris deci unui prieten din Belgia, inginerul Botta Emanuil, vechiu cunoscut din satul meu. Răspunsul mi-a venit cu hârtie în regulă de la Ministerul Muncii din Bruxelles. Dar trebuie să-mi procur pașaport. Oare visul popoarelor nu este «fără granițe»? Nu scrie în Biblie, «o apă și un pământ»? Dar ca să fac pe voie ministrului belgian și prietenului meu, m'am dus la guvernământul militar din Neustadt. Foarte binevoitor, un locotenent cu fața cam pistruiată și cu nasul puțin cârn, mi-a spus să-mi procur patru fotografii și să completez patru formulare... apoi mă va anunța când va sosi pașaportul dela Marele Comandament din Frankfurt am Main.

In acest timp primesc dela camaradul Stere Ion, care era cu serviciul la Americani în orașul Schweinfurth, nici mai mult nici mai puțin de 500 RM. O avere întreagă. De-acum am bani și de deplasări. Am scăpat și de sărăcie. Imi mai scrie să-i fac o vizită, deoarece are mâncare, băutură și țigări câte doresc. Ca să nu se răsgândească, seara am și plecat cu trenul la el. Ajuns îi provestesc gândul meu și ne-am hotărît să mergem împreună în Belgia. Am mai pus la cale scoaterea unui ziar clandestin «Vocea Democratului Naționale», director Ion Măciucă. Câtă armonie a produs acest ziar o știu dnii Laurian Țalnaru, Victor Apostolescu, Ghiță Costea, Virgil Popa, Eugen Bârsan, etc., adică toți Românii care se întâlneau la «Pschorrbräu-Halle» în München. La câți sfinți nu s'au rugat, câte parastase n'au făcut, pentru a afla pe directorul Ion Măciucă! Pe semne că n'au fost auziți ori ruga lor n'a fost creștinească, căci abia când am ajuns la Paris, îmi scrie Țâlnaru: —Moșule, de când ai plecat, aici e liniște»!

După aproape o lună de zile sunt chemat la guvernământul din Neustadtd. Bucuria mea era așa de mare, că nici nu am mâncat sandwichul de dimineață. Prin intermediul unei fetișcane-să tot fi avut 16-18 anișori-locotenentul mă chestionează: De ce vrei să pleci? Ce politică ai făcut? Ai fost pe front și unde? Ce grad ai avut în armată?... și alte sumedenii de întrebări.

Sigur că la toate i-am răspuns scurt ca să nu mă încurc. Simțisem că are un chestionar pentru constituirea unui curriculum vitae mai clar decât cel pe care i-l dădusem eu. Numai ce-l văd sărind de la masă și strigând: —Dta nu poți părăsi Germania?-Warum? întreb eu pe fată. Dar locotenentul răspunde în locul fetei: —Darum!

In zadar căutam să-i explic că nu am mâncare, că vreau să lucrez în aviație, căci el din «Darum» nu mă mai scoate și «Sie dürfen Deutschland nicht verlassen».

Atunci ca să-mi vars și eu focul, i-am spus: —Voiu pleca pe negru, fără pașaport. De voiu fi prins, mă închide trei luni de zile, după toate legile internaționale.»

—Ten years»! răcnește el la mine. —Mir ist wurst, răspund eu calm. Numai ce-l aud: —Boys! Come on, boys... Deodată apar doi soldați cu «C.I.C.» la șapcă. Ce le-a spus, nu știu, dar m'au apucat de mâini și [illegible] cu mine în «jeep» și... dă-i drumul. Ajunși la poliția orașului, mă desbracă în pielea goală. Mi-au controlat hainele la încheeturi, buzunare, nasturi și cusăturile cămășilor și izmenelor. Mi-a plăcut controlul, căci am mai învățat ceva. După ce mi-au luat tot ce aveam în buzunare, mi-au ordonat să mă îmbrac și frumușel din nou în jeep și... direct la închisoarea civilă din oraș. —Mama ta de American pestriț!... Cum să scap de aici?... Doar nu m'or ține «ten years» după cum mi-a spus?

La închisoare mi-a dat o celulă și o pătură. La ora patru după masă, supă de arpacaș. Bată-l Dumnezeu de arpacaș, că mult am mai mâncat în Germania! Intrebai și eu pe director cât stau aici. Nu știu, pentru ce ești adus. In registrul închisorii nu ești trecut.

Adoua zi rog pe director să comunice la guvernământ că nu mai plec în Belgia, rămân în Germania... eu... eu nu am făcut închisoare niciodată... spuneți vă rog să mă ierte... ajutați-mă să ies de aici. ...nu-s vinovat... domnișoara a tălmăcit greșit... Vă rog, domnule director... simi curgeau lacrimile ca la orice femeie care vrea să plângă.

Cu toate că m'am împrietenit foarte repede cu delicvenții-mai ales că la toți le supeam «Herr Direktor» și toți mă credeau naiv—, n'am fost scăpat de corvoadă. Primul gardian mă scoate și pe mine în curte, la tăiat lemne, deși nu eram trecut în registrul închisorii.

După cinci zile vin un maior și un caporal american să mă chestioneze. Și de data aceasta ochii mei jucau în lacrimi, cerând iertare. La plecare trag pe caporal de haină și-l întreb: —Mister... ich... Intre doi soldați sunt dus la poliție unde, ca amintire, m'au fotografiat și mi-au luat amprentele digitale, apoi cu jeepul la guvernământ.

Ajuns acasă, gazda a rămas mirată când m'a văzut cu barba destul de mare. I-am spus ce s'a întâmplat cu mine și, mai de voie mai de rușine, mi-a dat o bucată de pâine cu slănină. Cum aveam râul aproape, m'am dus să mă scald. N'am intrat bine în apă când picioarele mi se încurcă într'un lanț. Trag încet de el, căci era lung de vreo zece metri și văd că apare o prinzătoare de pește, un fel de butoiu din sârmă împletită, cu o gaură conică pe unde intra peștele și o ușiță cu lacăt. Inăuntru, vreo șase pești mărișori... Cum să-i scot? Mă duc repede acasă și iau o furculiță pe care o leg cu un lanț lung. Scot prinzătoarea pe uscat și cu furculița în gura peștelui îl scot afară...

—Doamnă, vă rog să-mi gătiți și mie doi pești, restul pentru Dvoastră.

—Dar cum i-ai prins? Vezi că e interzis.

—Cu furculița, doamnă...

A doua zi alți pești mari și frumoși... Nu a trecut o săptămână și s'a dus vestea că Tonny prinde pești cu furculița, celace nu-i caz de amendă... Au și Nemții legile lor.

Duminica, ca deobiceiu, Nemții stau la taifas în fața casei, șezând pe pietre ori scaune. M'au chemt și pe mine să le spun cum prind eu peștele cu furculița... Le-am adus furculița legată pe băț și le spun: foarte simplu... tragi de lanț... iei butoiul în brațe... îl pui pe iarbă și bagi furculița în gura peștelui și-l scoți afară pe gaura pe unde a intrat...

Se înnecau Nemții de râs, numai gazda mea din «Donner Wetter» nu se putea opri. Era chiar plasa lui și vecinii știau. Când m'am dus din nou să prind pește, plasa dispăruse. De-acum toți oamenii din sat îmi spuneau «Der Fischer-Tonny».

Doream vești dela ai mei din Țară. Le-am scris că sunt viu și sănătos, alăturând și o fotografie. M'am simțit oarecum deslegat de anumite obligații și mi-am luat această permisie fără a mai consulta pe cineva. Dealtfel eram complet izolat ca un lepros. Și răspunsul a venit repede: «Dragă, acum să mulțumim lui Dumnezeu că sufletele cele nemângâiate și inima cea sfârșită de durere s'au alinat. Așa dar frate dragă, și tu ai fost dornic de vești de noi. Eu ți-oi scrie dar tu să nu te superi... Mama și-a exprimat dorința nu numai în ultimul cuvânt ci în tot timpul celor zece luni de suferință-din Februarie până la 2 Decembrie și în 4 i-a fost înmormântarea... Așa dragă frate,,dorința mamei era să te mai vadă odată... dar asta nu mai era cu putință. Dorea să știe dacă ești pe pământ ori sub pământ. In zadar, că nimeni nu s'a aflat să-i spuie. Acuma e liniștită. Dumnezeu s'o ierte! Iți trimit fotografia cu îngropăciunea Mamei...

Plângeam toți trei când te-am văzut în chip, așa de slab și cu oasele dela obraz și mâni ieșite afară... numai L. sărea și făcea ponturi de bucurie: —Unchiu nu-i mort, unchiu nu-i mort, unchiu trăiește, unchiu vine acasă. O, dragă frate, tu nu te-ai schimbat în nici o țară acelaș suflet bun îl ai și acuma după atâta suferință. Multă sănătate la toți prietenii tăi pribegi ca tine, din partea noastră!...

Dragă unchiule, sărmana bunică când a fost bolnavă zicea: «Oh, să-mi mai văd odată copilul aș mai trăi o viață...» Doamne »ajută-ne să putem suporta toate necazurile ce vin asupra noastră.

Dragă prietene Niculae, în primul rând îți fac cunoscut despre mine al tău priete vechiu I. că dimpreună cu familia mea ne aflăm sănătoși cu toții, care sănătate ți-o dorim din toată inima să ți-o dăruiască bunul și milostivul Dumnezeu. Totdeodată să-ți rânduie și răbdarea și puterea îndurării și suferinții prin care treci acum, în timpurile de față, prin lunga-ți pribegie. Apoi să știi scumpe și dragă prietene Niculae căci când am auzit de prezența ta în viață, m'am impresionat din adâncul sufletului meu și mi-am zis în inima mea: Doamne Atotputernice, cum ai păzit de moarte pe acest om, păzește-l și de-acum înainte. Schimbă aceste vremuri grele în altele mai bune, căci toate le face bunul Dumnezeeu, toate-s cu putință, căci Dumnezeu de a zice dealului de-aici mută-te dincolo se va muta, căci la Dumnezeu nimic nu este cu neputință numai de-ar fi la noi credință batăr cât un grăunte de muștar.

Apoi de când ai plecat dela noi, Doamne că multe s'au schimbat și ne-am schimbat și noi după timpurile de azi. Știind prea bine soarta ta, prin câte ai trecut în lunga ta pribegie n'ai ce face altceva decât să mulțumești lui Dumnezeu și de bine și de rău că eu cred că ai mai răsfoit Biblia câteodată-și multe s'au împlinit ce au scris în ea... Tu ai fost ca Iov după câte necazuri ai avut... iar când om întâlni de fața, multe am avea de povestit, căci precum dela tine așa și dela mine, nici o brazdă nu rămâne nearată, dar om avea răbdare până se schimbă toți porcarii și ciurdarii și bouarii că cei care-a acuma le ține în gura coinicului, nu le duce și pe la [illegible] și pela Dumbrava unde-i iarba mai bună și mai verde.

Te salut cu cea mai ferbinte dragoste, al tău prieten»

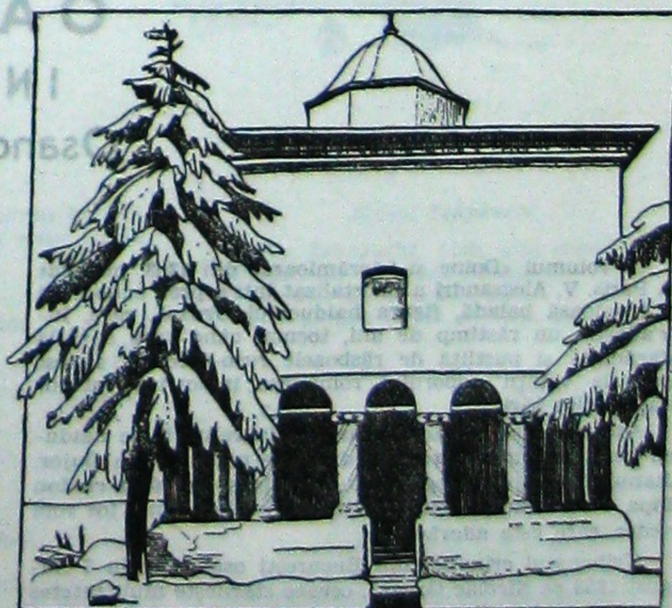
Singur, în odăița mea din podul casei bogătașului neamț, citeam rândurile surorilor, nepoților și prietenilor mei din sat... Câtă sinceritate, câtă dragoste, câtă credință se găsește în satul copilăriei mele! Doamne ajutămă să mă mai întorc odată acolo.

Adio Gutenstetten. Tăcut și liniștit îmi pregătesc bagajul. Dau o parte din lucruri ce nu le puteam lua cu mine la diferite familii de refugiați din sat; o jumătate de metru cub delemne, familiei Appel, făină pentru patru pâni, care era la brutar, familiei Dovcek, pătura, haine vechi etc., familiei Boczar, un sac umplut cu spice de grâu, adunate de pe holdele bavareze, brutarului din sat, invalid din războiul 1914.

Nimeni nu a știut de plecarea mea. Nimeni nu bănuia că Tonny nu se va mai întoarce în satul Gutenstetten pentru a le spune povești ori să-i salut cu «Heil Hitler»! In gară, ca deobiceiu, lume multă. Aproape toți mă cunoșteau. —Wohin Tonny?—Nach Schweinfurth!... Și în adevăr, după masă am fost oaspetele camaradului Stere Ion, în Wilhelm Beker strasse. 3, în casa familiei Spet din Gutenstadt, un sătuleț la marginea orașului.

—Moșule suntem gata. Dacă ne ajută Dumnezeu, mâine după masă plecăm la Bonn. Uite, aici ți-am pregătit mâncare pentru patru zile și... 5000 franci francezi... atât am și eu... împărțeală frățească... Diseară luam masa la familia Dr. Reich Werner, unde va veni și inginer Pöhlman Arthur cu doamna. Le-am dat să pregătească două

Urmează pagina 1:

PE DRUMUL PRIBEGIEI

gâşte... cinci sticle de vin bun şi o sticlă de coniac, plus zece pachete de ţigări, bineînţeles toate... dela fraţii americani. O să mă pomenească toată viaţa lor aceşti Bavarezi... in special doamna... care, de bine de rău, s'a dedat obiceiurilor româneşti din timp de războiu încă... —Adică, cum vine asta, frate Stere? —Hai nu te băga Mosule pe fir şi tacă-ţi pliscul, dar diseară vei fi cavaler, pentrucă eşti dl inginer Tonny... specialist in aviaţie... ai auzit? Să nu mă dai de gol... şi să nu mă calci pe brâu că te fac scăpat in Rin! —Cum să te fac de râs, frate Stere, doar ştii că vorbesc nemţeşte ca un Român ş'apoi când mă gândesc la ce mi-ai băgat in straiţă şi la cei 5000 de franci... Ştii că in ziua de azi face mai mult o mâncare pe zi decât mai ştiu eu ce titlu sau cuvânt de onoare! Doar trăim in secolul lui Rosenberg.

—Hai moşule, nu mai băga Jidanii in traista noastră.

Cu biletele de tren până la Frankfurt am Main, ne agăţăm pe scările vagonului, căci in tren nu era chip de pătruns. Stere m'a legat bine cu o curea de mânerele vagonului, ca să nu cad şi... ţine-te Niculae. Dacă nu m'ar fi legat, cine ştie prin ce şanţ aş fi căzut! Dar cu chin cu vai, după vreo douăzeci de ore, am ajuns in gara Frankfurt, plini de cărbuni şi de praf... Acum să ne scoatem repede bilete până la Bonn, unde credeam să ajungem a doua zi. Am uitat şi de foame şi de sete. Oboseala din corp parcă dispăruse când mi-a fost dat să văd un invalid de războiu. Multe am văzut in războiul din 1914, multe in cel din 1939-45, dar un invalid in felul acesta nu... Doamne, că la multe suferinţe ai mai pus lumea aceasta. O femeie, să tot fi avut 60 de ani, frumoasă, înaltă, cu părul argintiu, ducea un cărucior in care se găsea un trup. Un invalid orb, fără mâini şi fără picioare, dar frumos ca un erou de poveste şi cu pieptul plin de decoraţii. Atâta milă şi respect ne-a produs acest invalid, încât ne-am apropiat de femeie şi am rugat-o să primească câte 20 RM dela fiecare din noi, pentru eroul din cărucior. Cu faţa senină, ne-a privit foarte mândră: «Mein Sohn braucht kein Geld». Am insistat, explicând că nu vrem să umilim un erou. Văzând că suntem străini, a acceptat: «Was für en Landsmann sind Sie?» «Rumäne.» «Nun verstche ich aber mit diesem Geld kann ich gar nichts kaufen. Als Erinnerung nehme Ich es an und Danke vielmals.»

Am sărutat mâna doamnei, gest foarte curios pentru trecători şi am mângâiat părul blond al eroului german. Caţi invalizi avem şi noi in România! Câţi vor fi mângâiaţi barem cu o vorbă de încurajare! Poate mulţi dintre ostaşii noştri au fost fraţi de luptă cu acest German, pe frontul din Crimea, Caucaz sau Stalingrad. Doamne Doamne, infrăţeşte lumea! Fereşte-ne Doamne de eroi fără mâini şi picioare, surzi şi orbi, căci la grea încercare ai pus omenirea!

Cu sufletul sbârcit de tristeţe am luat trenul spre Bonn, cu frica in sân să nu se facă control, căci deşi aveam bilete, ne lipsea «Reise-pass»-ul. Apoi raniţele noastre îndesate bine, atrăgeau atenţia poliţiei americane şi uşor am fi rămas fără mâncare şi două-trei zile la răcoare.

Insfârşit ajungem la Bonn unde ne iau in primire camarazii Petre Şorici, Spanache Caranfil, Mitică Popa şi alţii al căror nume l-am uitat. Imediat ne-au ajutat să ne punem raniţele jos şi repede câte-o cafea amara... ca să ne desmonţim oasele, dar cu ochii ţintă la raniţe. —Măi fraţilor, cum o să călătoriţi până in Saar cu atâtea bagaje? Cum o să treceţi granita care e păzită pas cu pas? Fără bagaj te mai poţi strecura, dar aşa reuşiti să fiţi arestaţi, şi-apoi... 6-8 luni!... Suntem siguri că vă căutăm să vă aducem de mâncare, ne spunea Şorici, cu o iuţeală de parc'ar fi fost meliţă. Eu mă uitam la Sterie şi el la mine. Ştiam prea bine grija lor «de a nu fi prinsi cu bagaje», dar a trebuit să cedăm căci altfel călăuza, fratele Suga Alexandru întârzia şi tot eram nevoiţi să desfăcem baierile sacilor... —Ei, asa mai merge, spune Caranfil cu gura plină de conserve, de ce s'o mănânce Francezii şi nu noi? —Nu e vorba de Francezi ori de Nemţi, ci de terorişti, bande de Polonezi si Ruşi, cari au împânzit pădurile de pe graniţă şi pe cine-l prind il jupoaie şi-l împuşcă, adaogă Mitică Popa, rupând cu dinţii lui mărunţi dintr'un picior de gâscă. —Bine, bine, dar ce, mâcâm noi până in Franţa?, întreb eu cu ochii ţintă la Sterie care dădea din cap a pagubă. —Nu vă mai faceţi gâduri sinistre, intervine Şorici, scormonind tot mai in fundul raniţei, că dacă nu ne-om ajuta noi camarazii, cine să ne poarte de grijă?

Şi aşa, ba una ba alta, ne-au lăsat şi nouă o cutie de conserve mică, o jumătate de pâine, un rând de albituri şi hainele de pe noi... —Ei dragă Sterie, acuma ne-au uşurat fraţii. Putem pleca in Franţa fără pericol de a fi împuşcaţi. Nu puteam noi găsi o altă filieră de trecere? Hm, camarazi ne-au trebuit, la Bonn am ajuns. Când râdeam noi mai amarnic de pacostea ce-a dat peste noi, vine şi camaradul Şuga care, nici una nici alta, ne-a luat toate mărcile germane. —Ce vă trebuiesc mărci in Franta? Să muriţi de foame cu ele? Ca să treceţi din Germania in Saar vă trebuiesc franci din Saar care nu sunt nici franci francezi şi nici mărci germane.

—Frate Sterie, nici vama Sfântului Petru nu-i aşa de strictă ca a camarazilor din Bonn. Mai bine rămâneam la Doctorul Reich din Schweinfurth, dar nu mai e nimic de făcut. Acuma nu ne mai scapă nici Aghiuţă din mâinile lor. —Cum vreţi, zice Mitică Popa. Noi nu suntem pentru contra dar, cum aţi apucat drumul Franţei, e bine să-l continuaţi căci peste două zile vin alţi camarazi care trebuiesc ajutaţi...

Şi ca să uităm de jupuiala ce ne-au tras-o, am plecat să vizităm oraşul. Am vizitat casa in care s'a născut Beethoven, primul lui pian, viori şi sute de fotografii. Pe urmă am văzut restaurantul studenţesc din Bonn, acum închis din cauza războiului. Se spune că pe timpuri, gazda acestui restaurant avea o fată frumoasă ca o zână din poveşti. Nu a existat student care să nu se fi îndrăgit de ea. Şi nu exista zi dela Dumnezeu să nu primească zeci de scrisori de dragoste şi de cereri in căsătorie. Tatăl fetei a murit, iar bătrâna a lăsat conducerea unicei fete cu sfatul de a nu se căsători niciodată. De atunci, moştenitorul acestui restaurant este totdeauna fata cea mai frumoasă din rudele cele mai apropiate. Pitoresc şi atrăgător este interiorul. Nu se găseşte petec de loc pe zid, pe scaune, pe mese, unde să nu fie incrustat cu briceagul numele celor ce au studiat la Bonn. Şi mulţi cercetători se duc acolo să caute urmele înaintaşilor lor.

O barcă cu motor ne-a trecut Rinul. De aici urma să mergem sus pe o stâncă, unde, se spune, a locuit Siegfried şi s'a născut povestea Nibelungilor. N'am putut merge căci fratele Şuga a venit după noi, cu bilete cumpărate pentru Saarbrück, de unde urma să trecem noaptea in Franţa.

Ne-am luat ramas bun dela camarazii din Bonn şi uşuraţi de bagaje, am ajuns, fără multe peripeţii in Saarbrück, Dudweilstrase, 18, la doamna Ganswind, gazda camaradului Şuga.

Când s'a înoptat, fratele Sterie şi Şuga au plecat in recunoaştere: —Uite, colo este graniţa... o punte mică, un gard de sârmă ruptă... Treceţi puntea in Franţa... la dreapta este postul de grăniceri pe care-l ocoliţi. La stânga, la circa 100 de metri este un cimitir, il ocoliţi şi pe acesta. După vreo două sute de metri daţi de şoseaua naţională şi mergeţi pe aceasta până in orăşelul de frontieră Forbach. La intrarea in oraş sunt nişte bărăci cu refugiaţi unde întrebaţi de inginerul Vasile Mesaroş, care vă scoate bilete până la Paris. Misiunea mea e terminată. La revedere şi drum bun.

CUVINTE ADRESATE LUI PASTOREL TEODOREANU

de General Platon Chirnoaga

L cunosc de multă vreme pe scriitorul Alexandru Osvald Teodoreanu. A trecut aproape o jumătate de veac de când ne-am întâlnit pe băncile liceului internat din Iaşi, în aceiaşi clasă, pe vremea când directorul liceului era profesorul Tomida, om aspru in atitudinea lui de director, dar bun la inimă ca pâinea caldă.

După terminarea liceului ne-am împrăştiat toţi colegii —ca toate seriile de elevi din lume— alegându-şi fiecare calea pe care înţelegea să se manifeste intr'o viaţă de luptă, de încercări, de infrângeri ori victtorii personale.

Pe Teodoreanu, sau mai bine zis pe Păstorel, cum eram obişnuiţi să-l chemăm şi cum este şi azi cunoscut in lumea românească, nu l-am mai întâlnit. După câte ştiu a făcut avocatură la Iaşi, unde spiritul lui caustic şi inteligenţa sclipitoare s'au putut manifesta in toată libertatea. In curând însă numele lui Păstorel a rupt barierele prea strâmte pentru el ale arhaicului oraş moldovenesc şi s'a răspândit in cercurile cititorilor, odată cu publicarea Hronicului Măscăriciului Vălătuc, cu minunata viaţă a Căpitanului de oaste Gheorghiţă din vremea lui Matei Basarab, cu veselele şi in acelaş timp melancolicele poezii din «Cântecul Drumeţului» şi «La cramă» şi, mai ales, din «Caiet», in care humoristul Păstorel se lasă dus de frământări tainice, cântând in surdină pe delicatele coarde ale lirismului solitar.

In cercul lui de prieteni ca şi in lumea din afară, Păstorel era cunoscut ca o fire expansivă, veselă, gata oricând să arunce o glumă, un spirit, să spună o anecdotă, sau să facă o epigramă. O minte neastâmpărată şi sclipitoare. S'ar fi putut spune că privea viaţa superficial. Lua din ea numai celace era bun şi plăcut; nu voia să vadă urâtul, să cerceteze adâncimile, ca nu cumva să se înspăimânte şi să fie împins să lasa din făgaşul filosofiei epicurianiste in care-i plăcea să se arate.

Şi totuşi nu este aşa. Păstorel Teodoreanu are o sensibilitate sufletească de o rară delicateţă, dar pe care nu vrea —sau mai bine zis nu vroia-s'o arate lumii. Este un sanctuar in care nimeni n'are voie să intre şi nici măcar să-l întrevadă. Este refugiul lui intim şi socotea— poate că şi acum este tot aşa-că ar fi fost o slăbiciune, care l-ar fi detronat de pe scaunul de trubadur al veseliei, dacă alţii ar fi aflat de existenţa acestui refugiu.

Il rog aici pe Păstorel să mă ierte că-mi îngădui astfel de judecăţi despre dânsul. Cei câţiva ani de liceu petrecuţi împreună, nu-mi dau dreptul să fac aprecieri despre un coleg pe care nu l-am mai întâlnit de atunci. Am urmărit însă activitatea lui scriitoricească şi m'am bucurat de succesele meritate şi de popularitatea care creştea in jurul numelui lui. Cunoscând natura delicată a firii lui şi construcţia complexă a spiritului care-i împodobeşte mintea, cred că nu-i posibil să aibă numai o singură formă de manifestare, aceia a exuberanţei, a sborurilor uşoare in slava luminoasă a cerului, ci şi adâncimi in care tainele sunt păstrate cu multă grijă, cu atâta grijă încât nici posesorul lor să nu le turbure. Dar dacă'n alte timpuri i-a plăcut să cânte'n înălţimi, a venit acum vremea să răscolească adâncimile. Astfel scriind despre bătrânul poet orb dela Iaşi Mihai Codreanu, Păstorel arată că poetul a avut înaintea morţii, lugubra intuire a întunericului etern, care îi stârneşte in sonetul «Orbul», aceste acente patetice:

«Lumină n'a văzut de multă vreme;
Dar de'ntunericul etern se teme,
Ca de-o vâltoare ce-l va înghiţi.»

Şi încheie astfel Păstorel: «Copleşit de zguduitoarea semnificaţie a acestor versuri, cari acum îmi apar fioroase, atât mai pot articula: Noapte bună scumpe maestre, noapte bună».

Da, Păstorel, ai dreptate; ai o imensă dreptate. Cum să nu-ţi apară fioroasă o atât de neagră perspectivă şi cum să nu te cutremuri în faţa întunericului etern, când acest întuneric pare că ar vrea să înnece în eterna lui orbire, întreg neamul românesc. Poţi să nu vezi lumina soarelui un timp oarecare, dar dacă ai speranţa că o vei putea vedea din nou-aşa cum o avem noi-găseşti in tine puterea de a lupta şi de a învinge. Dacă însă ai pierdut şi această speranţă şi nu mai crezi in revenirea soarelui cu razele lui calde, luminoase şi binefăcătoare, atunci te prăbuşeşti.

O! biată ţară românească! Mult ai suferit şi mari sunt durerile tale, dacă până şi fiii tăi cei mai buni se clatină in speranţa de a mai vedea lumina!

Prietene Păstorel, crede cu tărie, crede mai departe, căci lumina e aproape.

OAMENI, FAPTE, IDEI

INTRE POEZIE SI ISTORIE

Osandirea haiducului oltean Nicolae Groaza

- 7 August 1838 -

In volumul «Doine şi Lăcrămioare» din 1853, publicat la Paris, V. Alecsandri a imortalizat intr'o prea cunoscută şi frumoasă baladă, figura haiducului Groază, care, intr'adevăr, un răstimp de ani, tocmai când ţara se afla sfărâmată şi pustiită de răsboaele ruso-turceşti, a fost expresia voinţii poporului românesc împotriva tuturor duşmanilor ţării.

Adeseori însă se fac confusiuni flagrante între haiducii neamului, împărţitori de dreptate populară, ca Bujor, Jianu, Codreanu, Groază, etc., şi ucigaşi de rând ca Ion Pipa, Munteanu, Terente şi alţii. Din cele de mai jos vom vedea care este adevărul.

Tribunalul criminal din Bucureşti osândeşte la 7 August 1838 pe Nicolae Groază, ceeace stârneşte mult interes in public. Alecu Russo, asistent la acest proces, il descrie destul de viu, iar după moartea sa Vasile Alecsandri publică dosarul procesului in «Columna lui Traian», IV, din 14 Dec. 1873. Dăm textul procesului mai la vale.

* * *

Hoţia se părea că a părăsit Valahia şi Moldova, adăpostindu-se numai doară in munţii Bosniei şi Albaniei, pământul său de predilecţiune. De zece ani tribunalele române n'au avut a judeca decât pe nişte tâlhari şi ucigaşi de mâna doua. Tipul de haiduc tinzând a dispare prin tractatul dela Adrianopol încoace, a reinviat însa in persoana lui Nicolae Groază, in care s'au renăscut Cârjalii şi Jianii de altădată, cei mai feroci dintre teribilii munteni ai Oltului.

Aspectul animat al sălii de audienţă arată că drama judiciară ce are să se joace excită cel mai viu interes. O mulţime de burghezi şi de militari se îndeasă in desordine, iar la locuri rezervate strălucesc câteva frumoase doamne, nobile jumătăţi ale boierilor.

Toate privirile se îndreptează asupra băncii marturilor. Acolo se vede mai întâiu o săracă bătrână octogenară, a cărei atitudine denotă o adâncă durere. Catrinţa-i, şorţul şi celelalte particularităţi ale costumului indică o femeie dela munte. Ea poartă aninate la gât şapte mici medalioane cu icoane de sfinţi şi sfinte. Lângă dânsa şade o femeie tânără si frumoasă, care atrage asuprai atenţiunea publicului. Cu un prunc in braţe, cu ochii lăsati in jos, ea numai din când in când aruncă câte o căutătură plină de lacrimi asupra copilaşului ce-i zâmbeşte. Portul său este asemenea dela munte:

O cămaşă albă cu altiţă albă ca zăpada, un colan roşu strângând o talie sveltă, o salbă de mărgean pe gât, iar la cap, in loc de acele capricioase cosiţe ce undulează pe umerii fetelor, figurează grava năframă a nevestelor, albă şi împodobită cu capetele lăsate pe spate.

Urmează pagina 13

INTRE POEZIE SI ISTORIE

Lângă aceste două femei stă un băiat, ca de șaptesprezecee ani, purtând largi ițari arnăuțești, un turban pe cap, o sabie turcească la coapsă, două pistoale la brâu și sprijinindu-se cu mândrie pe vârful puștii.

Aceste trei persoane sunt toată familia lui Nicolae Groază; bătrâna este maică-sa, băiatul e fiu-său din prima căsătorie, femeia cea tânără este a treia nevastă a haiducului, muma pruncului pe care-l ține în brațe.

Ședința se deschide. Tribunalul se compune dintr'un președinte, doi judecători, un procuror și un grefier. Procurorul este dl. Const. Brăiloiu.

Pe masa tribunalului stă o cruce de ivoriu. Doi dorobanți introduc în sală pe Nicolae Groază. Este un om ca de cincizeci de ani, înalt, capul argintiu de cărunțeală, barba și mustețe negre ca pana corbului, ochi mari, nas de șoim, frunte înaltă, mai pe scurt toate trăsăturile denunță un amestec de nobleță, vitejie și cruzime. Frumusețea formelor sale, deși ascunsă sub lărgimea hainelor, amintește pe un antic gladiator. El aruncă asupra judecătorilor și publicului o căutătură poruncitoare.

Grefierul se scoală și dă citire următorului act de acuzare:

«Nicolae sin Petru, poreclit Groază, născut în vechiul Banat, al Craiovei (Mica Valahie), în vârstă de 52 de ani, fiu al Mariei Tudoreasa și al lui Petru sin Petru, carele fusese căpitan la principele Ipsilanti și a fost ucis în lupta dela Târgoviște.

După o luptă furtunoasă în mijlocul bătăliilor și hoțiilor, fiind acusat la 1828 de asasinat comis asupra tinerei sale neveste, Groază a fost osândit la zece ani ocnă.

In Martie 1830 s'a întâmplat ca subofițerul rus Mostenicov să viziteze salina unde Groază lucra singur, favoare pentru ținuta lui corectă și bună. Groază l-a isbit cu un bloc de sare în cap, l-a trântit jos, l-a umplut gura cu sare să nu strige, s'a îmbrăcat cu straele lui și a evadat fără urmă.

Seara, subofițerul găsit scăldat în sânge, de către gardieni a mărturisit cele întâmplate.

In Septembrie 1835, pe drumul mare dintre Pitești și Craiova, ovreiul din Iași, Abraham, fu atacat ziua nămiaza mare, legat și prădat de 40.000 lei.

Peste două zile un om îmbrăcat în scump costum de magnat ungur coboară la mănăstirea Curtea de Argeș și schimbă galbeni aci în rubie rusești. Bogătașul era... Groază, recunoscut de țiganul Chitra fost spion al lui Groază pe vremuri și acum devenit clopotar al mănăstirii. O privire a fostului său stăpân l-a amuțit pe țigan. La eșire «nobilul» îi dete țiganului o mână de galbeni, zicându-i: «trage clopotele pentru sufletul răposatului nostru căpitan și pentru sănătatea mea».

După câteva zile revenindu-și țiganul din spaimă, a mărturisit starețului totul. Cercetările au fost zadarnice. După serie, banii erau ai evreului jefuit.

Urmează o înșirare de 38 de crime de acest fel, săvârșite în Oltenia. Sumele se ridică la cifra de 600.000 lei.

S'a observat că niciodată n'a fost comis omor, ci numai bătaie sau răniri. Cele mai multe dintre victimele lui Groază recunosc ele însile că acesta exercita toată autoritatea asupra hoților pentru a nu-i lăsa să maltrateze pe cei despuiați. Poliția și puterea armată n'au fost în stare a-l prinde, căci țăranii, căpătând totdeauna generoase daruri dela Groază, nu numai că nu-l denunțau, dar încă îi serveau drept spioni, prevenindu-l despre primejdiile ce-l amenințau sau înștiințându-l despre ocaziunile cele mai favorabile de a face o bună pradă.

Și apoi țăranii români în genere sunt dispusi a considera pe haiduci ca pe apărătorii lor firesti contra apăsării.

Sătul de a hoți numai în Romania, Groază într'o zi cu o ceată de 30 tovarăși trecu Dunărea, atacând pe teritoriul bulgar casa lui Soliman Kara, aga turcesc dela Karaman. Aci servea ca un fel de arnăut fiul lui Groază, Ion sin Petru. In lupta dintre Turci și Români mulți fură uciși, aga rănit, locuința dată pradă flacărilor, casa cu bani și femeile din harem căzură în mâinile hoților.

Una dintre femei, tânăra bulgarcă Maria Hagiu îi plăcu mult lui Groază și în satul Brancoveni, acesta sili pe preotul Pavel să-l cunune cu Maria.

Apoi se retrase cu ea și cu fiul său Ion în munții Olteniei, să-și petreacă restul vieții în liniște, lângă bătrâna maică.

In Martie 1838, Groază apare înaintea mamei sale pe care n'o văzuse de zece ani. O întâmpină cu: «Mamă, recunoști tu pe fiul tău Nicolae, singurul tău copil?» Pe când maică-sa voia să-l îmbrățișeze, el îi arăta un cuțit ud de sânge ce nu se închegase încă: «Nu te-apropia, mamă! Afurisește-mă! Mi-am ucis pe fiul meu, pe singurul meu copil! Du-te de-l înmormântează. Il vei găsi în Peștera Ursului»... și, dispăru.

Bătrâna se duse cu oameni de-ai stăpânirii și auziră gemete și plânsete. In fundul peșterii o femeie frumoasă plângea pe trupul unui tânăr muribund. Erau Maria Hagiu, nevasta lui Groază și Ion sin Petru, fiul haiducului. Rana era gravă, dar nu mortală. Fierul străpunse ca o frigare corpul băiatului fără să-i atinga inima și plămânii.

Maria Hagiu a mărturisit că din harem se iubea cu Ion, ostas între arnăuții lui Soliman. Turcul a bătut pe băiat pentru aceasta. Groază l-a pedepsit pe Soliman pentrucă l-a bătut băiatul, însă Maria n'a spus taina iubirii dintre ea și Ion, care a continuat și după căsătoria ei cu Groază. Iubirea lor n'a scăpat însă ochiului lui Groază, care și-a pedepsit copilul, înfigându-i cuțitul în piept. Peste două zile dela această dramă, Groază se prezintă în fața colonelului Solomon, capul miliției din Oltenia, zicând: «Solomoane, tu ești cel mai viteaz dintre Români, am venit să mă dau prins... sunt Groază».

Colonelul îl privește uimit, dar haiducul îi adaogă puternic: «Nu mă mai cunoști oare? Altădată, adu-ți aminte bine, ne-am luptat amândoi unul lângă altul pentru țară sub steagul Domnului Tudor. Astăzi eu sunt hoț, ucigaș, omoritor chiar al fiului meu! Ia-mă, dă-mă pe mâna dreptății omenești, dreptatea cealaltă va face-o Dumnezeu!»

Se recapitulează învinuirile și se încheie actul de acuzare.

Tot timpul Groază păstrează o atitudine plină de mândrie. O scântee îi strălucește în ochi, când grefierul citește cuvintele pe care Groază le-amintea colonelului Solomon că s'au luptat amândoi unul lângă altul pentru țară sub steagul Domnului Tudor.

Incepe interogatoriul.

Președintele: Vârsta și numele dumitale?

Groază: Nicolae sin Petru, 52 de ani.

Președintele: Meseria dumitale?

Groază: Ostas fără stăpân, care ascultă numai de glasul țării.

Președintele: Locuința dumitale?

Groază: Pretutindeni unde se găsește un petec de pământ romanesc.

Președintele: Ești învinuit că ai încercat să omori pe subofițerul rus Mostenicov?

Groază: Nu, n'am voit să-l omor. Dacă aș fi poftit moartea lui, nu era greu unui șoim să sfâșie o vrabie. Am voit numai să fac pe Muscal să guste sarea românească, pentruca să se desvete odată aceste lăcuste de a se tot încuiba pe pământul nostru.

Președintele: Și totuși te-ai folosit de această faptă, pentruca să fugi din ocnă.

Groază: Apoi de, e proastă acea pasăre care poate să sboare din colivie și nu se duce.

Președintele: Ce-ai făcut după fuga dumitale din ocnă?

Groază: Am umblat cu fruntea sus pe pământul românesc, pe când voi faceați temenele la Muscali și le mulțumeați că petrec cu nevestele și fetele voastre. Ei vă despuiau pe voi, eu îi despuiam pe dânșii, fiecare făcea ce știa.

Președintele: Ai jefuit pe evreul Abraham?

Groază: A, era un jidan! Dintâi aveam poftă să-l trimit pe lumea cealaltă, dar apoi îmi luai sama că tot al dracului o să fie, și am lăsat să-l ia dracul fără ajutorul meu.

Președintele: Nu tăgăduiești celelalte hoții pentru care ești învinuit?

Groază: Negreșit că nu. Precum este adevărat că soarele încălzeste pământul, tot așa e adevărat că m'am îmbogățit și eu din pradă. Celace s'a citit de logofătul este foarte drept.

Președintele: Unde sunt tovarășii dumitale?

Groază: Unii pe pământ, altii în iad, o samă poate în rai, dacă se vor fi popit înainte de moarte.

Președintele: Pentru folosul dumitale, dă pe față dinaintea dreptății numele lor.

Groază: Nu se poate. Voi ziceți că sunt hoț: va fi! Dar meseria de trădător n'am învățat-o.

Președintele: De ce ai silit pe femeia Maria Hagiu ca să-ți fie nevastă?

Groază: Niciodată. N'am silit-o. I-am spus curat romănește: Vrei să fii a mea? Și ea s'a aruncat în brațele mele. M'am dus la popă cu galbeni într'o mână și cu cuțitul în cealaltă. I-am zis: Alegeți una din două-aur sau fier! El și-a ales aurul și ne-a cununat.

Președintele: De ce te-ai încercat a ucide pe fiul dumitale?

Groază: Da, aceasta e o nelegiuire, o adevărată nelegiuire. Eu nu stiam că acești doi copii se iubesc de mult. Dacă ei mi-ar fi spus-o înainte de cununia mea, eu n'ași fi astăzi înaintea voastră. Dar așa a fost, se vede, voia lui Dumnezeu! Eu credeam că pedepsesc o fărădelege și căzui în fărădelege eu însumi. Nu mai vorbiți despre aceasta... osandiți-mă... nu-mi mai vorbiți...

Președintele: (către mama lui Groază) Dumneata ce-ai de zis, nevastă sin Petru?

Bătrâna: Să-mi dați înapoi pe fiul meu, atâta tot. El a fost totdeauna așa de bun fiu și de bun Român! Dați-mi-l înapoi și Dumnezeu să vă răsplătească.

Președintele: (către nevasta lui Groază) Femeie Maria Hagiu, spune dacă este adevărat că Groază te-a silit la căsătorie?

Maria Hagiu: Nu, eu l-am luat fără să stiu ce fac. Imi era ca stăpân și am fost deprinsă a mă supune stăpânului. L-am iubit ca pe un tată și i-am fost cu credință. Acest copilas, pe care-l vedeți în brațele mele, este al lui Groază. Dragostea mea a fost pentru Ion, dar voiu rămânea totdeauna credincioasă lui Nicolae.

Ion: (plângând, s'aruncă în brațele lui Groază) Tată, iartă-mă, dacă am îndrăznit să iubesc pe Maria! O să mă duc în lume și tu vei fi fericit.

Groază: (trist) Iubește-o, Ioane!

Președintele: Ion sin Petru, răspunde cum de s'a'ntâmplat, că ai fost rănit de tatăl d-tale?

Ion sin Petru: Tata n'a voit să mă lovească: eu singur m'am aruncat asupra cuțitului.

Se termină interogatoriul.

Procurorul cere condamnarea acuzatului. Toți plâng încet. Groază stă liniștit și mândru.

Avocatul Vakaholo ia cuvântul amintind faptele de arme ale lui Groază, luptând alături de Domnul Tudor pentru libertatea țării. Soția dintâi și-a ucis-o în 1828, fiind prinsă în flagrant delict cu un ofițer rus, ce sta la ei în gazdă.

Ultimul cuvânt al haiducului a fost mulțumirea pentru pledoaria avocatului.

Sentința este dată după două ore de deliberare. Este condamnat la ocnă pe viață. Groază întreabă pe avocat dacă se anulează căsătoria prin condamnare. La răspunsul negativ el zise: «Bine, atunci o voiu rupe-o eu însumi, căci voiesc ca acești doi copii să fie fericiți cât mai sunt tineri».

Apoi Groază strânge la piept pe maică-sa, pe Maria, pe Ion și pe copilașul cel mic.

La temniță, toată lumea înspăimântată, ca să nu fugă din nou, se pregătește să ia măsuri. Liniștit, Groază le spune: «Oare credeți voi, că eu aș mai vrea să scap? Nu, nu, fiți liniștiți: vă jur că de-aici nu voiu mai ieși.»

Peste câteva minute, singur în celulă, se izbi cu capul cu atâta putere de fiarele ferestrii, încât îi sări creerii pe pereți.

Până la spital, muri...

V. Alecsandri, adânc impresionat de vieata și sfârșitul acestui haiduc-cavaler a sugerat ideia dramatizării acestei realității, care-după spusa lui-ar avea nu numai un mare efect de scenă, dar ar da în vileag detalii caracteristice asupra haiducilor, ca luptători pentru libertate și binefăcători ai neamului românesc. (Vezi scrisoarea din Mircești, cu data de Decemvrie 1873 către redacția revistei «Columna lui Traian»).

I. G. DIMITRIU

E C O U R I

Das romänische Volkslied

Von all den Völkern, welche sich längs des Donauufers angesiedelt und festgewurzelt haben, besitzt keines eine tiefgehendere, in ihrer Eigenart schönere Volksdictung-welche niemals die Pfade der Antike verlassen hat-wie die des rumänischen Volkes.

Historische Ereignisse haben durch Jahrhunderte dem rumänischen Volke die Wege zu einer höheren, geistigen Entwicklung versperrt. Rumänische Sitten und Gebräuche, die rumänische Sprache lebte, wie ein geheimer Schatz, in der Seele, im Denken dieses müden, friedlichen Volkes. Fremdländische Bedrücker aller Zeiten wollten nicht nur über die Gütter und Menschen in diesem Lande herrschen, sie wollten auch den Geist des Volkes besiegen, es niederdrücken, sein Denken, seine Sprache, seine Seele vernichten. Aber es ist ihnen nicht gelungen...

Je härter der Kampf, desto stärker die Widerstandskraft. Wie eine Pflanze inmitten von Steinen und Stürmen schiesst plötzlich, von einem blassen Sonnenschein ins Leben gerufen, aus der Wurzel die Knospe hervor, um Blütten zu tragen. So ergeht es Völkern, und so wird es auch dem rumänischen Volke ergehen...

Die rumanische Volksdichtung bezaubert nicht nur durch ihre enge Verzweigung mit der Natur. Sie ist tiegründig und erhebt sich in Not nud Bedrängnis über alles Irdische. Lange noch wird der rumänische Dichter aus dem klaren, kühlen Brunnen der Volksdichtung seinen Durst stillen, um aus ihren himmlichen und irdischen Versen seine Aussage zu gestalten.

Am Strassenrand

Wer nicht Sehnsucht hat genug,
Wohne hart am Strassenrand:
Die Strasse singt
Und Sehnsucht bringt.
Der Wind geschwind
Die Sehnsucht nimmt.

Herrscher... Herrscher...

Herrscher, Herrscher, viel ich rufe!
Doch es scheint, Gott liegt im Schlafe.
Mit dem Haupt zur Klostermauer,
Sieht er nischt die Weltentrauer.

Meine Sehnsucht...

Meine Sehnsucht, Lieb, und deine
Wollen wir vor Gott vereinen;
Dass sich beide lieben still,
Wenn es uns nicht glücken will.

Die Zaubervogel

In dem Walde, auf den Aesten,
Schlafen alle Vögelein.
Ach, nur eines kahnn nicht ruhn;
Denn es sucht den Weg zur Erde,
Dass es auch zum Menschen werde.

Sehnsuchtslied

Wie du willst, so schaff' mich Vater!
Doch der Seele lass den Frieden...

Urmează pagina 14

Lass als silberweisse Taube
Mich zum Blau des Himmels fliegen!
Will mit windesraschen Schwingen
Von der kalten, dunklen Erde
In die schönen Fernen dringen.
Bis am Hügel meiner Mutter
Eine Weile ruht die Seele
Und in Schluchzen und in Klagen
Ich ihr alles so erzähle:
Von dem Glück und von dem Leiden,
Die nach Tränen niemals fragen,
Und von allem, das so schwer ist
In der Jugend zu ertragen!

Im Garten

In dem Garten
Auf dem Stengel
Fingt die Sehnsucht eine Wurzel.
Und ich wollt nach
Hause gehen,
Will die Wurzel mich nicht lassen.
In den Hausflur
Wollt ich flüchten-
Langt das Buschwerk bis zum Balken.

Dusza Czara-Stec, Warschau

Dăm mai jos în traducere-mai puţin poeziile-articolul apărut în revista "Europa-Union" din Bonn, numărul din August 1957:

Dintre toate popoarele care s'au aşezat şi au prins rădăcini adânci dealungul Dunării, nici unul nu posedă o aşa de profundă în particularitatea ei, o aşa de frumoasă poezie populară, care nu a părăsit niciodată legăturile cu antica, ca cea a poporului român.

Evenimentele istorice au baricadat în decursul secolelor poporului român drumurile spre o desvoltare spirituală înaltă.

Datinile şi obiceiurile româneşti, limba română, trăiesc ca o comoară ascunsă în sufletul, în gândirea acestui popor blând şi paşnic.

Asupritorii străini din toate timpurile au vroit să stăpânească nu numai asupra bunurilor şi oamenilor din această ţară, au vroit să învingă, să asuprească spiritul poporului iar gândirea, limba şi sufletul lui, să le nimicească. Insă nu au reuşit. Cu cât e mai aspră lupta, cu atât mai tare puterea de rezistenţă.

Ca o plantă printre pietre şi furtuni, răsare deodata, chemat la viaţă de o rază de soare, altoiul din rădăcină, ca să poarte flori. Aşa s'au ridicat popoare şi tot aşa se va ridica poporul român.

Poezia populară românească nu încântă numai prin strânsa ei legătură cu natura. Ea este profundă şi se ridică la primejdie şi asprime, peste tot ce-i pământesc.

Poetul român se va adăpa încă mult timp din isvorul limpede şi răcoritor al poeziei populare, ca să-şi stingă setea sa, şi ca din versurile ei cereşti şi pământeşti să dea formă creaţiei sale.

N. Sor.

ECOURI

* *In cadrul manifestărilor româneşti, organizate de Comunitatea Românilor din Spania, au fost comemorate la Madrid aniversarea a 5 secole dela urcarea lui Ştefan cel Mare pe tronul Moldovei şi 39 de ani de la unirea Transilvaniei cu Patria Mamă.*

In străvechea sală a Ateneului din Madrid, Contele Agustin de Foxa, membru al Academiei şi ilustră figură a literaturii spaniole, a făcut o emoţionantă evocare a figurii domnitorului moldovean, o caldă apărare a Patriei noastre şi un vibrant apel la lumea liberă, pentru a grăbi eliberarea acestui secular scut al Europei contra invazilor dela Răsărit.

Nu ştiu care Român exilat, un exilat dintre aceia care nu-şi poate găsi liniştea sub nici un cer străin, ar fi putut scoate pateticele accente, într'aripatele fraze care au sguduit pe cei peste 700 de spectatori. Au fost momente în care sala părea o mare sguduită de furtună, în care aplauzele ţâşneau ropotitoare, pentru a răsplăti pe conferenţiar, pentru curajoasele cuvinte, svârlite ca o teribilă acuzare la adresa vânzătoriloir de popoare.

Puţinii ascultători români (colonia românească din Madrid nu numără mai mult de 70 de persoane), aveau lacrimi în ochi. Pentru prima dată o voce străină, un nume de largă circulaţie, venea să le îmbrăţişeze durerea, să le oblojească rănile, să ţipe în numele lor pentru înspăimântătoarea nedreptate care li s'a făcut.

Ziarele spaniole au publicat largi reportagii însoţite de fotografii, au scos în evidenţă faptul că o parte dintre cei ce au voit să participe la conferinţă au fost obligaţi să plece acasă din lipsă de locuri, iar posturile de radio au emis în una din zilele următoare întreaga conferinţă.

In completare, dl G. A. Pordea, a evocat faptele istorice ce au dus la reîntregirea României.

Pe estrada Ateneului au luat parte: Vicente Rodriguez Casado, Director General al Informaţiilor şi preşedinte al Ateneului; Ambasador Marchiz de Luca de Tena, membru al Academiei spaniole; Ambasador Marchiz de Prat de Nantouillet, fost ambasador al Spaniei la Bucureşti; Nicolae Dimitrescu, ministru al României la Madrid; José Maria de Cossio, membru al Academiei spaniole; José Antonio Elola, delegat naţional; C. Cantacuzino şi George Demetrescu, vice-preşedinţi ai Comunităţii Românilor din Spania.

Din asistenţă remarcăm: Ambasadorul Franţei, baron de la Tournelle; Ambasadorul Portugaliei, José Nosolini; al Chili-ului, Oscar Salas Letellier; al Iranului, Tadollah Azodi; Dna de Zutter, soţia ambasadorului Elveţiei; de Fontana, minustru consilier al ambasadei Italiei; Potocki, ministrul Poloniei; Formanek, ministrul Cehoslovaciei; Szmlakowski, ministru plenipotenţiar polonez; Robert Kampus, ministrul Letoniei; Preot Marici, reprezentantul Croaţiei; Cieker, ministrul Slovaciei; William Graleigh, din secţia politică în Europa, dela ambasada Statelor Unite; Dr. Von Schenck, consilier din legaţia germană; Pierre Bourbon, ataşat de presă la ambasada franceză; Cesar Gullino, reprezentant al agenţiei oficiale italiene; colonel Boris Maltcheff; Barandica, din Ministerul de Externe; Dna Cardenas, soţia fostului ambasador al Spaniei la Bucureşti, Juan de Cardenas; Familia Barzanallana, ultimul ministru al Spaniei la Bucureşti; Ministru Rolland, director al Cabinetului diplomatic al Ministerului de externe spaniol; ducii de la Torre, de Pinoermoso, de Medina de Rioseco, marchizii de Argüeso, de Valdeiglesias, de O'Reilly, de Cordoba, de Chinchilla; de Baides, consul al României la Malaga; Conţii de Yebes, de la Granja, de San Esteban de Cañongo, de las Almenas; Sancho Davila, conte de Villafuente Bermeja; baronul şi baroneasa de Trauttenberg; Domnii Santiago Galindo, secretarul Ateneului din Madrid; Rafael Sanchas Mazas, fost ministru şi membru al Academiei spaniole; Luis Nieto Antunez; Luis Beneyto, fost Consul general al Spaniei la Bucureşti; Luis Escobar y Kirkpatrick, director al teatrului Eslava; José Sartorius y Diaz de Mendoza, architect Camara; Pastor Nieto Garcia; precum şi numeroşi profesori universitari, clerici şi alese figuri din lumea literelor şi artelor spaniole.

* *In repetate rânduri am evidenţiat activitatea propagandistică a unora dintre compatrioţii noştri. Bineînţeles am căutat să reliefez pe aceia a Românilor săraci, care-şi sacrifică timpul şi puţinii bani pe care îi au, din arzătoarea dorinţă de a-şi servi Ţara.*

D. Paulescu şi Al. Silistreanu, alături de opera lor.

Dacă nu am scris până acuma despre sbuciumul cutărui sau cutărui compatriot, cauza nu trebuie căutată în intenţia de a trece sub tăcere persoane sau grupuri de Români. Cauza este alta: aceia că nu suntem informaţi, că nu avem posibilitatea să fim informaţi despre tot ce se petrece în exilul nostru. Unii compatrioţi nu ne informează din modestie iar alţii pentrucă nu le place revista noastră. Inştiinţăm deci pe toţi cei cari doresc să scrim despre activitatea propagandistică românească ce întreprind, să ne scrie.

Dar dacă unii nu ne scriu chiar atunci când fac o faptă frumoasă românească, din modestie desigur, sunt alţii care ne scriu de 7 ori pe lună. Dela unii avem sute de pagini, scrise la plombagină (au fost trimise desigur la toate publicaţiile exilului) şi de fiecare dată când ni se scrie, nu se uită să ni se ceară insistent să publicăm textul primit «în extenso». Semnatarul scrisorii afirmă că persoana sa «a ţinut un discurs într'aripat» la serbarea sau la adunarea cutare. Există deci şi profesionişti ai propagandei lor înşişi.

Nu am publicat niciodată «în extenso» cele primite nu pentrucă ar fi trebuit să scoatem numere speciale, ci pentru a le face un serviciu. Dacă am fi publicat, şi încă «în extenso» proza primită, fără a o mai pieptăna (pieptana, nu scurta) ar fi însemnat să facem un deserviciu acestor profesionişti ai propagandei, căci s'ar fi constatat că nu cunosc gramatica românească.

Bineînţeles că acest serviciu nu a fost înţeles şi ne-am creat duşmănii de moarte. Ne mângâiem doar cu ideia că în această neplăcută situaţie se află toate redacţiile publicaţiilor româneşti din exil.

Dar există şi acte de propagandă emoţionante. Despre o asemenea ispravă voiesc să scriu astăzi.

Am fost realmente mişcat în ziua în care s'a primit la redacţie un afiş imens, colorat, şi un teanc de ziare şi fotografii, din care se vedea clar că afişul nu a fost făcut pentru a se scri despre el în publicaţiile româneşti. Din fotografiile trimise am putut să-mi dau seama că el nu a fost lipit numai pe garduri, numai pe ziduri, ci şi pe turnuri, la înălţimi impresionante.

Oraşul Sao Paulo din Brazilia a fost pur şi simplu înflorit de aceste afişe colorate de mai bine de doi metri pătraţi, în preajma aniversării a 13 ani dela «eliberarea de sub jugul nazist» (23 Aug. 1944) de către «viteaza armată roşie» (aşa scria în ziarele democrate, în acea dementă toamnă a anului 1944).

In propagandă, mai ales atunci când se constată că lumea occidentală dă semne oboseală, trebuiesc căutate procedee noi. Din acest punct de vedere, grupul de Români dela Sao Paulo ar merita un premiu pentru inventivitate. Afişe mari, de doi metri pătraţi, lipite pe turnuri la înălţime de 3-4 metri!

Cu toate că păcătuiesc poate faţă de ţinuta revistei noastre, nu mă pot împiedica să nu scriu: Bravo Românii dela Sao Paulo!

ANTICARIAT

Un compatriot doreşte să-şi procure următoarele cărţi bisericeşti:

—Octoihul mic

—Tipicul bisericesc

—Vecernierul cu glasurile şi slavele

—Liturghierul cu Heruvicele şi Axioanele

—Partituri corale de Cucu

Un altul ar dori o hartă topografică a României şi, însfârşit un al treilea doreşte să aibă orice carte economică de M. Manoilescu, în româneşte sau oricare limbă străină. Românii cari au aceste cărţi sau o parte din ele şi vor să le vândă, sunt rugaţi să scrie la redacţie, indicând preţul pe care-l cer.

* *Societatea ortodoxă română "Sfânta Treime" din Sao Paolo, Brazilia a sărbătorit împlinirea a 500 de ani dela urcarea pe tron a Domnitorului moldovean Ştefan cel Mare precum şi aniversarea alipirii Ardealului la Patria Mamă.*

In ziua de 1 Decembrie 1957, Părintele Anchidim Uşeriu a oficiat o slujbă bisericească în Biserica Siriană din Sao Paolo.

* *Şi în anul acesta părintele Anchidim Uşeriu din Brazilia a tipărit un modest dar valoros calendar al Bisericii ortodoxe române. In afară de partea religioasă, calendarul conţine o parte artistică alcătuită de Dna Eugenia Uşeriu, precum şi una istorico-literară, datorită dlui prof. I. G. Dimitriu.*

* *In numele guvernului american, compatriotul nostru, dl profesor Oreste Popescu, a fost invitat de către ambasadorul Willard L. Beaulac să visiteze Statele Unite. Dl profesor Oreste Popescu va rămâne în Statele Unite timp de trei luni. Invitaţia a fost făcută pe baza programului de schimb educativ internaţional şi în scrisoarea trimisă, ambasadorul american se referă la «prodigioasa activitate în domeniul economic» precum şi la «valoroasa contribuţie în învăţământul ştiinţelor economice» care, adaogă ambasadorul, «îl aşează în loc de frunte, în sânul comunităţii româneşti».*

O înaltă recunoaştere a muncii şi cunoştinţelor dlui Oreste Popescu, care trebuie să bucure pe toţi Românii exilaţi.

* *Rugăm insistent ca în viitor cititorii şi colaboratorii să trimită corespondenţa relativă la revistă sau editură, exclusiv pe adresa Traian Popescu, Calle Villanueva, 43, Madrid.*

* *Continuăm a publica numele compatrioţilor ce au primit cărţi dela editura «Carpaţii», nu le-au plătit, nu le-au înapoiat şi nici, cel puţin, nu răspund scrisorilor ce li se trimit:*

Lt. Bălăceanu, Suedia; Rotaru, Australia; Bonifacio, Belgia; Lt. Col. Stănculescu, Argentina; Spuză, Liban; Ing. Octav Vasilescu, Statele Unite; Marcel Dinculescu, Franţa; Cornel Holder, Statele Unite; Stoian Brăilă, Franţa; V. Bosniac, Anglia; Mircea Vasilache, Turcia; Dr. Gh. Palade, Statele Unite; Willy Mihăilă, Anglia; D. Căinaru, Statele Unite; William Tudor, Canada.

EDITURA "CARPAŢII" anunţă:

Au apărut:

Istoria Românilor din Dacia Traiană, de A. D. Xenopol, vol. I, epuizat.
Istoria Românilor din Dacia Traiană, de A. D. Xenopol, vol. I, ediţia a II-a, 3 dol. U.S.A.
Istoria Românilor din Dacia Traiană, de A. D. Xenopol, vol. II, III şi IV, 7 dol. U.S.A.
Istoria literaturii române, de D. Murăraşu, vol. I şi II, 6 dol. U.S.A.
Dacia, de Vasile Pârvan, 2 dol. U.S.A.
Poveşti, de Ion Creangă, 4 dol. U.S.A.
Naţionalismul lui Eminescu, de D. Murăraşu, 3 dol. U.S.A.
Amintiri din copilărie, de Ion Creangă, 3 dol. U.S.A.
Precursorii, de Octavian Goga, 3 dol. U. S. A.
Rapsodia iberica, de Aron Cotruş, 1 dol. U. S. A.
Haiducul, de Bucura Dumbravă, 4 dol. U. S. A.
Frumoasa cu ochi verzi, de J. N. Manzatti, 3 dol. U.S.A.
România, text francez, 0,25 dol. U.S.A.
Persecución religiosa en Rumania, text spaniol, de Rev. A. Mircea, 0,50 dol. U. S. A.
Răscoala, de Liviu Rebreanu, vol. I şi II, 6 dol. U.S.A.
Poeme fără ţară, de V. Posteucă, N. Novac şi N. S. Govora, epuizat.
Poveşti fără ţară, nuvele, de F. Brădescu, N. Novac şi N. S. Govora, 4 dol. U. S. A.
Din crucea pădurii (poeme), de Ion Ţolescu, 1,50 dol. U.S.A.
Cuiburi de lumină (poeme), de Valeriu Cârdu, 1,50 dol. U.S.A.

Colecţia "Carpaţii" în limba română:

1) *Intre Volga şi'ntre Mississipi, de Aron Cotruş, 0,25 dol. U.S.A.*
2) *Isprăvile şi viaţa lui Mihai Viteazul, de P. Ispirescu, 0,50 dol. U.S.A.*
3) *Octavian Goga, de Pamfil Şeicaru, 0,50 dol. U.S.A.*
4) *A. C. Cuza, de Pamfil Şeicaru, 0,50 dol. U.S.A.*
5) *C. Stere, de Pamfil Şeicaru, 0,50 dol. U. S. A.*
6) *Ardealul şi Habsburgii, de G. A. Pordea, 0,25 dol. U.S.A.*
7) *N. Iorga, de Pamfil Şeicaru, 1,50 dol. U. S. A.*
8) *România, sentinelă la Răsărit, nu trebuie să moară, de Contele Augustin de Foxa.*

Colecţia "Carpaţii" în limba spaniolă:

1) *Rapsodia valaca, de Aron Cotruş, 0,25 dol. U.S.A.*
2) *Parentalia, homenaje al Emperador Trajano, de V. Pârvan, 0,25 dol. U. S. A.*
3) *Rumania, centinela del Este, no debe morir, por Excmo. Conde de Foxá.*

Sub tipar:

Istoria presei româneşti, de Pamfil Şeicaru, vol. II şi II, 6 dol. U.S.A.

Majoritatea acestor lucrări se găsesc şi în ediţie pentru bibliofili, numerotate şi legate în piele, costul unui volum fiind 10 dolari. Cărţile se pot procura fie dela editură, fie dela: Canada, la dl Gavrilă Ciuntu, 1503 Gladstone Ave, Windsor-Ontario, sau dela dl Radu Mircea, 366 Ontario Street, Toronto-Ontario; Statele Unite, dela dl John Covăncea, 4406 Todd Avenue, East Chicago-Indiana, sau dela dl Nicolae Aristide, 796-9 Avenue, New York 19; Brazilia, dela dl prof. I. G. Dimitriu, Av. Ruy Barbosa, 631, Saco Sao Francisco, Niteroi, Est. do Rio; Argentina, dela dl Nicolae Teban, Calle Ossorio, 4927, Buenos Aires; Franţa, la libr. Boyveau & Chevillet, 26, rue Monsieur le Prince, Paris 6, sau libr. Samuelian, 51, rue Monsieur le Prince, Paris 6; Italia, dela libr. Agostino Massa, Piazza Winkelmann, 8-9, Roma.

GRÁFICAS MADRID, S. A.